

Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatiecentrum
Ministerie van Veiligheid en Justitie

Cahier 2017-3

Een kwestie van tijd?

De integratie van asielmigranten: een cohortonderzoek

Redactie

M. Maliepaard
B. Witkamp
R. Jennissen

Cahier

De reeks Cahier omvat de rapporten van onderzoek dat door en in opdracht van het WODC is verricht.

Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Veiligheid en Justitie weergeeft.

Inhoud

Afkortingen — 7

Samenvatting — 9

1 Inleiding — 13

Bertine Witkamp (WODC), Roel Jennissen (WODC/WRR), Isik Kulu Glasgow (WODC) en Mieke Maliepaard (WODC)

- 1.1 Aanleiding en doel — 13
- 1.2 Het begrip integratie — 14
- 1.3 Belemmerende en bevorderende factoren en verworven hulpbronnen — 16
 - 1.3.1 Predisponerende factoren — 16
 - 1.3.2 Hulpbronnen van vluchtelingen — 19
 - 1.3.3 De ontvangende samenleving — 20
 - 1.3.4 Integratie in de ontvangende samenleving — 23
- 1.4 Opzet van de studie — 24
 - 1.4.1 Onderzoeksterreinen — 24
 - 1.4.2 Data en methode — 25
 - 1.4.3 Hoofdstukindeling — 26

2 Demografische kenmerken cohort en onderzoeksgroep — 27

Brugt Kazemier (CBS), Han Nicolaas (CBS) en Thomas de Vroome (WODC)

- 2.1 Demografische kenmerken cohort '95-'99 — 27
- 2.2 Demografische kenmerken onderzoekspopulatie — 30
- 2.3 Regionale spreiding 1995-2013 — 35
- 2.4 Conclusie — 38

3 Onderwijs — 39

Marijke Hartgers (CBS), Karolijne van der Houwen (CBS) en Roel Jennissen (WODC/WRR)

- 3.1 Eindtoets basisonderwijs van Cito — 42
 - 3.1.1 Standaardscores — 43
 - 3.1.2 Rekenen-wiskunde en taal — 43
 - 3.1.3 Thuis taal — 45
- 3.2 Eindadvies basisonderwijs en onderwijspositie in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs — 47
 - 3.2.1 Eindadvies basisonderwijs — 48
 - 3.2.2 Onderwijspositie in leerjaar drie van het voortgezet onderwijs — 49
- 3.3 Extra ondersteuning in het onderwijs — 50
 - 3.3.1 Extra ondersteuning in het primair onderwijs — 51
 - 3.3.2 Extra ondersteuning in het voortgezet onderwijs — 52
- 3.4 Onderwijsrichting — 55
 - 3.4.1 Sectorkeuze in het mbo — 55
 - 3.4.2 Richtingkeuze in het hoger onderwijs — 56
- 3.5 Onderwijsniveau op 21-jarige leeftijd — 58
- 3.6 Conclusie — 60

4 Arbeidsmarktparticipatie asielmigranten: stoeve start en blijvende achterstand — 63

Linda Bakker (SCP) en Jaco Dagevos (SCP)

- 4.1 Data — 64
- 4.2 Ontwikkelingen in de arbeidsparticipatie — 65
- 4.3 Welke factoren beïnvloeden de arbeidsparticipatie? — 70
 - 4.3.1 Determinanten van kans op werk — 71
 - 4.3.2 Survival analyse op baanverlies vanaf 2007 — 72
- 4.4 Conclusie — 74

5 Sociale integratie of segregatie? Ontwikkelingen in de sociale contacten van asielmigranten — 77

Linda Bakker (SCP) en Jaco Dagevos (SCP)

- 5.1 Sociale contacten van asielmigranten — 77
- 5.2 Beschrijving van de cohorten op achtergrondkenmerken — 78
- 5.3 Sociale contacten van asielmigranten — 79
 - 5.3.1 Sociaal isolement of dubbele bindingen? — 80
 - 5.3.2 Verklarende analyse van sociale contacten met autochtonen — 83
- 5.4 Conclusie — 84

6 Geregistreerde criminaliteit — 85

Roel Jennissen (WODC)

- 6.1 Data — 85
- 6.2 Beschrijvende statistieken — 87
- 6.3 Multivariate analyse — 89
- 6.4 Conclusie en discussie — 91

7 Conclusies — 93

Mieke Maliepaard (WODC)

- 7.1 Hoe is de integratie van het cohort '95-'99 tot nu toe verlopen? — 93
- 7.2 Welke factoren dragen bij aan succesvolle integratie? — 95
 - 7.2.1 Kapitaal van groot belang — 95
 - 7.2.2 De rol van predisponerende factoren — 95
 - 7.2.3 De ontvangende samenleving — 97
- 7.3 Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek — 97
- 7.4 Knelpunten in de integratie: een reflectie op beleid — 98

Summary — 103

Literatuur — 107

Bijlagen

- 1 Samenstelling van de begeleidingscommissie — 113
- 2 Tabellen bij hoofdstuk 2 — 115
- 3 Figuren en tabellen bij hoofdstuk 4 — 119
- 4 Tabel bij hoofdstuk 6 — 123

Afkortingen

BRON	Basisregister Onderwijs (beheerd door Dienst Uitvoering Onderwijs)
BRON-PO	Basisregister Onderwijs van het Primair Onderwijs
BRP	Basisregistratie personen
BSN	Burger Service Nummer
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CvTE	College voor toetsen en examens
GBA	Gemeentelijke basisadministratie
Havo	Hoger algemeen voortgezet onderwijs
Hbo	Hoger beroepsonderwijs
HKS	Herkenningssysteem
ISCED	International Standard Classification of Education
Lwoo	Leerwegondersteunend onderwijs
Mbo	Middelbaar beroepsonderwijs
SBA	Speciaal basisonderwijs
SSB	Sociaal Statistisch Bestand
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
SING	Survey Integratie Nieuwe Groepen
TFR	Total Fertility Rate
Vmbo	Vorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
Vmbo-b	Basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo
Vmbo-bk	Basis-of kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo
Vmbo-gt	Gemengde of theoretische leerweg van het vmbo
Vmbo-k	Kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo
Vavo	Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs
Vso	Voortgezet speciaal onderwijs
VTV-humanitair	Vergunning tot verblijf-humanitair
VTV	Voorwaardelijke Vergunning tot Verblijf
Vwo	Vorbereidend wetenschappelijk onderwijs
WRR	Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid
WIN	Wet Inburgering Nieuwkomers
Wo	Wetenschappelijk onderwijs

Samenvatting

Hoe staat het met de structurele en sociaal-culturele integratie van asielmigranten die zich eind jaren '90 in Nederland gevestigd hebben? Deze vraag lag ten grondslag aan voorliggend cohortonderzoek. Integratie is op een viertal terreinen onderzocht, te weten: onderwijs, arbeidsmarktparticipatie, sociale contacten en geregistreerde criminaliteit. De onderzoekspopulatie bestaat uit alle asielmigranten die tussen 1995 en eind 1999 zijn ingeschreven in het bevolkingsregister en hun familieleden die zich uiterlijk een jaar na de initiële asielmigratie bij deze migrant hebben gevoegd. We richten ons enkel op asielmigranten die in 2012, dus zo'n 15 jaar na de initiële migratie, nog in Nederland wonen. In het onderwijshoofdstuk worden ook de kinderen van asielmigranten meegenomen. Per deelterrein wordt (voor zover mogelijk) bekeken hoe het staat met de integratie van deze groep asielmigranten, hoe hun integratie verlopen is vanaf het moment van vestiging, en welke belemmerende dan wel bevorderende factoren daarbij zijn aan te wijzen. Waar mogelijk wordt de groep asielmigranten vergeleken met andere groepen migranten en de autochtone bevolking.

Demografische kenmerken

In de periode 1995-1999 vestigden zich bijna 96.000 asielmigranten in Nederland; daarvan was op 1 januari 2013 nog 61% hier woonachtig. De grootste herkomstgroepen in onze onderzoekspopulatie zijn Afghanen, Irakezen, Iraniërs, Somaliërs en mensen uit voormalig Joegoslavië. Van onze onderzoekspopulatie is 57% man. Het cohort asielmigranten dat zich tussen 1995-1999 in Nederland vestigde was jong; één derde was minderjarig. In 2013 was de gemiddelde leeftijd van de onderzoekspopulatie 40 jaar. Waar oorspronkelijk de asielmigranten nog relatief verspreid over Nederland waren gehuisvest, bewogen zij zich in de periode tot en met 2012 geleidelijk aan steeds meer naar de stedelijke gebieden, waaronder de randstad.

Onderwijs

Onderwijs bepaalt voor een groot deel de maatschappelijke positie van migranten in de samenleving. Kinderen van asielmigranten doen het op het gebied van onderwijs redelijk goed. Vergeleken met andere groepen leerlingen nemen zij een middenpositie in: zij doen het beter dan andere niet-westerse leerlingen (veelal kinderen van arbeids- of gezinsmigranten), maar minder goed dan autochtone leerlingen. Dit geldt voor zowel de prestaties in het basisonderwijs (gemeten aan de hand van citoscores); in het voortgezet onderwijs (gemeten aan de verdeling over onderwijsniveaus); als in het aandeel leerlingen in het speciaal onderwijs. Wel zijn er behoorlijke verschillen tussen herkomstgroepen. Scholieren uit Iran of Afghanistan doen qua schoolprestaties nauwelijks onder voor autochtone leerlingen, terwijl scholieren uit Sub-Sahara-Afrika, en dan met name uit Somalië, het een stuk minder goed doen. In het basisonderwijs doet deze groep het ook minder goed dan overige niet-westerse leerlingen; vooral op het onderdeel rekenen-wiskunde presteren zij aanzienlijk minder. Ook is het aandeel Somaliërs in het speciaal onderwijs hoog in vergelijking met overige niet-westerse groepen.

Er blijken verschillen te zijn tussen asielmigranten die bij vestiging in Nederland jonger dan 6 jaar waren of in Nederland geboren zijn ('jongste groep') en asielmigranten die bij vestiging in Nederland zes tot zeventien jaar waren ('oudere groep'); de verdeling naar onderwijsniveau in het voortgezet onderwijs wijkt voor de jongste groep minder af van autochtone leerlingen dan voor de oudere groep. Ook wanneer gekeken wordt naar de het onderwijsniveau op 21-jarige leeftijd lijkt het onderwijsniveau van de jongste groep redelijk gelijk uit te komen met dat van autochtone leerlingen, zij het dat de asielmigranten er iets langer over doen om hun 'einddiploma' te halen. Het uiteindelijke onderwijsniveau van de oudere groep lijkt wat lager uit te komen, maar nog wel hoger dan dat van overige niet-westerse migranten.

Asielmigranten verschillen sterk van autochtone leerlingen als het aankomt op de keuze voor een studierichting; de keuzes van asielmigranten komen meer overeen met keuzes van andere niet-westerse migranten. Op het mbo kiezen asielmigranten bijvoorbeeld vaker dan autochtonen voor de sector economie. De verschillen in keuzes voor een studierichtingen in het hoger onderwijs zijn minder groot dan op het mbo, maar niettemin zichtbaar. Asielmigranten kiezen bijvoorbeeld vaker voor sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten of voor een studie in de gezondheidszorg dan autochtone studenten.

Arbeidsmarktparticipatie

Arbeidsmarktparticipatie is een belangrijke indicator voor structurele integratie en tevens een centraal thema in onderzoek en beleid. Direct na vestiging in Nederland is er sprake van een *refugee gap*: de arbeidsmarktparticipatie van asielmigranten is veel lager dan die van gezins- of arbeidsmigranten die zich in dezelfde periode in Nederland vestigden. Hoewel deze *refugee gap* met de jaren kleiner wordt, verdwijnt deze ten opzichte van arbeidsmigranten en autochtone Nederlanders niet helemaal. Na vijftien jaar in Nederland is de arbeidsmarktparticipatie (gedefinieerd als betaalde baan voor meer dan acht uur per week) van asielmigranten (57%) namelijk wel vergelijkbaar met die voor gezinsmigranten (60%), maar blijft nog aanzienlijk achter bij arbeidsmigranten (70%) en de autochtone bevolking (80%).

Er blijken verschillen te zijn tussen herkomstgroepen in de mate van arbeidsmarktparticipatie. Migrant uit voormalig Joegoslavië en Sub-Sahara Afrika (excl. Somalië) hebben de grootste kans op werk; migranten uit Somalië en Irak juist de kleinste. Factoren die bijdragen aan succesvolle arbeidsmarktparticipatie zijn onder andere het hebben van een Nederlands diploma en het hebben van de Nederlandse nationaliteit. Tenslotte hebben mannen, personen die op jongere leeftijd naar Nederland zijn gekomen, en personen met een partner meer kans op werk.

In tijden van economische crisis raken asielmigranten, net als gezinsmigranten, sneller werkloos vergeleken met arbeidsmigranten of autochtonen. Mogelijke verklaringen zijn dat deze eerste groepen minder vaak vaste contracten hebben en vaker in conjunctuurgevoelige sectoren werken.

Sociale contacten

De mate waarin asielmigranten sociale contacten aangaan met de autochtone bevolking en/of leden van hun eigen herkomstgroep, vormt een indicatie voor hun sociale integratie. Van het cohort asielmigranten dat zich tussen 1995 en 1999 in

Nederland vestigde, is tien tot vijftien jaar later een kwart sociaal geïsoleerd: zij hebben noch contact met leden van de herkomstgroep, noch met de autochtone bevolking. Daar staat tegenover dat een derde van het cohort juist contacten onderhoudt met zowel de herkomstgroep als autochtone Nederlanders ('dubbele bindingen'). Verder heeft een kwart alleen contact met autochtonen en minder dan één vijfde alleen met de eigen herkomstgroep. Er zijn wel verschillen tussen herkomstgroepen: Somaliërs hebben het vaakst contacten met zowel de herkomstgroep als autochtone Nederlanders en verkeren het minst vaak in sociaal isolement, terwijl dit voor Irakezen precies andersom is.

Wanneer de onderzoekspopulatie wordt vergeleken met cohorten asielmigranten die korter in Nederland zijn blijkt dat cohorten die langer in Nederland zijn meer contacten met de autochtone bevolking hebben en minder vaak enkel contacten met de herkomstgroep. De kans op het hebben van frequent sociaal contact met autochtonen (ongeacht of er contacten zijn binnen de herkomstgroep), is van een aantal factoren afhankelijk. Asielmigranten die de Nederlandse taal beheersen en in Nederland een opleiding volgen of hebben gevolgd hebben vaker contact met autochtonen. Ook een goede gezondheid blijkt bevorderlijk te zijn voor het aangaan van interetnisch contact.

Geregistreerde criminaliteit

Asielmigranten zijn, wanneer niet wordt gecorrigeerd voor de samenstelling van groepen, oververtegenwoordigd in criminaliteitsstatistieken. Deze oververtegenwoordiging is groter vergeleken met andere migranten die zich in dezelfde periode in Nederland vestigden en neemt licht toe naarmate de verblijfsduur toeneemt. De oververtegenwoordiging is vooral groot onder Sub-Sahara-Afrikanen en dan voornamelijk onder Somaliërs: zij hebben een vijf keer zo grote kans om verdachte te zijn van een misdrijf als autochtonen.

Wanneer er in de analyses rekening wordt gehouden met relevante demografische en sociaaleconomische kenmerken verandert de gevonden oververtegenwoordiging in een *ondervertegenwoordiging*, zowel ten opzichte van autochtonen als ten opzichte van andere niet-westerse migranten en hun kinderen. Asielmigranten die zich in de tweede helft van de jaren negentig in Nederland vestigden waren relatief vaak jong, alleenstaand, man en werkloos; dit zijn kenmerken die de kans om te worden geregistreerd als verdachte van een misdrijf vergroten. Wanneer rekening wordt gehouden met deze kenmerken, blijkt dat asielmigranten niet vaker verdacht worden van misdrijven dan autochtone Nederlanders met vergelijkbare kenmerken.

Conclusies

Als het aankomt op de structurele positie van vluchtelingen uit het cohort '95-'99 is er (zoals verwacht) een initieel grote achterstand ten opzichte van autochtone Nederlanders. Deze achterstand wordt kleiner, maar verdwijnt in de eerste vijftien jaar na migratie niet. Met name de arbeidsmarktintegratie blijft achter. Tegelijkertijd is bij de tweede generatie en bij jonge vluchtelingen de onderwijspositie ondanks het relatief korte verblijf (van de ouders) in Nederland al beter dan die van andere niet-westerse minderheden. Ook hebben asielmigranten relatief vaak sociale contacten met autochtonen. Als het gaat om criminaliteit dan nemen vluchtelingen wanneer je rekening houdt met verschillen in samenstelling van de groep, zelfs een

gunstigere positie in dan autochtonen (en veel gunstiger dan andere niet-westerse migranten).

Wel zijn op alle terreinen grote groepsverschillen zichtbaar, waarbij met name de integratie van Somaliërs op verschillende terreinen achterblijft. Belangrijke factoren die bijdragen aan een succesvolle integratie zijn jonge leeftijd bij migratie (jongere migranten integreren op vrijwel alle terreinen beter), en het hebben van menselijk kapitaal (bijvoorbeeld in de vorm van een hoger opleidingsniveau en betere Nederlandse taalvaardigheid).

De twee grootste knelpunten die worden gesignaleerd zijn de achterblijvende arbeidsmarktparticipatie, en het sociale isolement waar een kwart van de onderzochte vluchtelingen mee kampt. Vooral in combinatie zorgen deze twee factoren voor marginalisering van een relatief omvangrijke groep mensen. Dit is zowel voor de asielmigranten zelf als voor de maatschappij als geheel onwenselijk.

1 Inleiding

Bertine Witkamp (WODC)¹, Roel Jennissen (WODC/WRR)², Isik Kulu Glasgow (WODC) en Mieke Maliepaard (WODC)

1.1 Aanleiding en doel

De integratie van vluchtelingen staat door de komst van grote groepen asielzoekers naar Nederland sinds 2014 weer hoog op de politieke agenda.³ De vorige piek in de toestroom van vluchtelingen naar Nederland vond plaats in de jaren negentig. Deze groep asielmigranten is inmiddels langdurig in Nederland gevestigd. Hoe is het hen in economisch en sociaal opzicht vergaan? Deze vraag ligt ten grondslag aan dit onderzoek.

In het laatste decennium zijn diverse studies gepubliceerd die bijdragen aan een beter zicht op de integratie van asielmigranten in Nederland. Zo is in 2011 door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) een uitgebreide studie uitgebracht die zich richt op de integratie van de grootste vier groepen asielzoekers die in de meest recente jaren naar Nederland zijn gekomen: Somaliërs, Iraniërs, Irakezen en Afghanen (Dourleijn & Dagevos, 2011). In het Jaarrapport Integratie 2013 van het SCP wordt de arbeidsmarktpositie voor deze vier groepen uitgelicht (Huijnk, 2013). Uit deze onderzoeken komt naar voren dat de economische positie van vluchtelingengroepen ongunstig is; de werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid zijn hoog. Vooral de positie van Somaliërs is zeer zwak.

De bovenstaande studies geven een goed beeld van de integratie van de grootste vluchtelingengroepen in Nederland, maar laten niet zien hoe integratie zich in de loop der tijd ontwikkeld heeft. De integratiebarometers van VluchtelingenWerk Nederland doen dit wel, zij het over een beperkte periode. Voor de barometers van 2006 en 2009 werden kwantitatieve gegevens ten aanzien van sociaaleconomische en sociaal-culturele integratie ontleend aan survey data (Klaver et al., 2007; Klaver & Van der Welle, 2009). De barometer van 2014 beschrijft de sociaaleconomische positie op basis van populatiegegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), maar volgt het cohort vluchtelingen (dat tussen 2000 tot 2010 asiel aanvraagde in Nederland) alleen voor de jaren 2011 en 2013 (Klaver et al., 2014).

Omdat integratie gezien moet worden als een zeer langdurig proces, is monitoring van migranten over een uitgebreide periode onontbeerlijk om iets over het integratieproces te kunnen zeggen. Het doel van deze cohortstudie is derhalve om na te gaan hoe de structurele en sociaal-culturele integratie van asielmigranten en hun kinderen die zich in de tweede helft van de jaren negentig in Nederland gevestigd hebben zich in de loop van de tijd heeft ontwikkeld. De tijdsperiode waarover we

¹ Bertine Witkamp schreef dit hoofdstuk als medewerker van het WODC. Zij is thans werkzaam bij Regioplan.

² Roel Jennissen schreef dit hoofdstuk als medewerker van het WODC. Hij is thans werkzaam bij de WRR.

³ Een *asielzoeker* is een asielmigrant die in afwachting is van een beslissing om als vluchteling erkend te worden. Iemand die de asielprocedure met goed gevolg heeft doorlopen en een (voorlopige) verblijfsvergunning heeft verkregen, wordt *statushouder*, *vergunninghouder*, of *vluchteling met een verblijfsstatus* genoemd. In deze publicatie gebruiken we de term '*asielmigrant*' als overkoepelende term voor asielzoekers (die nog geen verblijfsvergunning hebben), en statushouders.

integratie onderzoeken is in deze cohortstudie ongeveer vijftien jaar. De te onderzoeken populatie bestaat uit alle asielmigranten die tussen 1995-1999 zijn ingeschreven in het bevolkingsregister en hun familieleden die zich uiterlijk een jaar na de initiële asielmigratie bij deze migrant hebben gevoegd. Verder gaat het om personen die tot en met 2011 of 2012 (dit verschilt per hoofdstuk) ingeschreven hebben gestaan in het bevolkingsregister (de toenmalige Gemeentelijke Basisadministratie – GBA) (zie hoofdstuk 2 voor een gedetailleerde beschrijving van de onderzoekspopulatie). Op basis van de voor ons beschikbare gegevens is gekozen voor de volgende terreinen waarop integratie zal worden onderzocht: onderwijs, de arbeidsmarkt, sociale contacten en de mate van geregistreerde criminaliteit. Hierbij worden de volgende drie centrale onderzoeksvragen onderscheiden.

- 1 In welke mate zijn diverse groepen asielmigranten die in de tweede helft van de jaren negentig in het bevolkingsregister werden ingeschreven geïntegreerd op verschillende terreinen in de Nederlandse samenleving? Waar mogelijk vergelijken we deze groep met reguliere niet-westerse migranten die in hetzelfde tijdsbestek in Nederland zijn ingeschreven, met niet-westerse migranten die in een andere periode zijn ingeschreven, en met de autochtone bevolking.⁴
- 2 Hoe verloopt de bovengenoemde integratie in de loop van de tijd? Hierbij kijken we eveneens, waar mogelijk, of de afstand tot de autochtone Nederlanders is verkleind.
- 3 Welke factoren zijn er aan te wijzen die de integratie in de Nederlandse samenleving belemmeren of bevorderen?

Een deel van de resultaten op het terrein van arbeidsmarkt en criminaliteit zijn reeds verschenen in de een WRR-Policy Brief (Engbersen et al., 2015). In vergelijking met deze policy brief worden de resultaten in voorliggende cohortstudie meer uitgebreid besproken en worden eveneens twee aanvullende terreinen van integratie behandeld, namelijk onderwijs en sociale contacten.

1.2 Het begrip integratie

Het begrip 'integratie' wordt op veel verschillende manieren gebruikt, zowel in wetenschappelijk onderzoek als in beleidsdocumenten en het politiek/maatschappelijke discours. In de huidige studie sluiten we aan bij de wetenschappelijke literatuur waarin integratie wordt gezien als de incorporatie van migranten in de maatschappij (Esser, 2001; 2004a; Alba & Nee, 1997). Dit is ook hoe de term in de Nederlandse beleidscontext en literatuur vaak gebruikt wordt. Zo stelt het SCP dat 'het basisidee van integratie is dat leden van migrantengroepen een proportioneel aandeel krijgen bij de verdeling van posities in bijvoorbeeld onderwijs of arbeidsmarkt' (Gijsberts et al., 2011, p30); en stelde Minister Asscher in 2017 dat integratie betrekking heeft op het 'afnemen van verschillen in maatschappelijke positie tussen groepen met een migratieachtergrond en met een Nederlandse achtergrond' (TK 2016-2017, 30 982, nr.-31). Vaak wordt bij het bestuderen van posities gebruikgemaakt van het begrip 'evenredigheid'. Participatie op een bepaald terrein is evenredig te noemen wanneer migranten eenzelfde positie innemen als *vergelijk-*

⁴ De WRR berichtte op 1 november 2016 dat de tweedeling allochtoon en autochtoon niet meer passend is voor hedendaagse vraagstukken van immigratie en integratie (Bovens et al., 2016). Op het moment van schrijven is er nog overleg gaande over geschikte alternatieven. In dit rapport gebruiken we de termen 'migrant' of 'migrantengroepen'. Met 'kinderen van migranten' verwijzen we naar de tweede generatie. Voor de term autochtoon is echter geen goed alternatief voor handen. Daarom gebruiken we 'autochtone Nederlanders' vooralsnog als vergelijkingscategorie.

bare categorieën autochtone Nederlanders. Dit is iets anders dan 'gelijkheid', waarbij migranten eenzelfde positie innemen als de gehele populatie autochtone Nederlanders. Het bereiken van gelijkheid tussen verschillende groepen gaat dus verder dan evenredigheid.

Bovenstaande definities van integratie hebben vooral betrekking op de structurele kant van integratie en minder op de sociaal-culturele kant. De definitie van integratie die de overheid hanteerde in haar 'Integratiebeleid Nieuwe Stijl' (TK 2003-2004, 29 203, nr. 1) is echter breder. Hierin staat: *'Een groep wordt in dit beleid als 'geïntegreerd' beschouwd bij: beheersing van de Nederlandse taal; evenredige deelname aan structurele maatschappelijke terreinen; onderhouden van interetnische contacten; onderschrijven van basale Nederlandse normen'*. Deze definitie omvat ook een sociaal-culturele kant van integratie.

Het onderscheid tussen structurele integratie en sociaal-culturele integratie is een gangbaar onderscheid in zowel Amerikaans (e.g. Alba & Nee, 1997) als Europees georiënteerd integratie-onderzoek (e.g. Esser, 2001, 2004a). Structurele integratie wordt ook wel '(sociaal-)economische' of 'formele' integratie genoemd. Deze vorm van integratie verwijst naar maatschappelijke posities die migranten innemen, bijvoorbeeld met betrekking tot onderwijs, de arbeidsmarkt, inkomen, huisvesting en ruimtelijke spreiding. Sociaal-culturele (of: 'informele') integratie bestaat uit een sociale en een culturele component (zie bijvoorbeeld Huijnk et al., 2015). De sociale component verwijst naar de afstand die leden van verschillende groepen tot elkaar bewaren en de sociale banden die tussen hen bestaan. De culturele component verwijst naar verschillen in cultuurgebonden oriëntaties en gedragingen tussen verschillende etnische groepen.⁵

Hoewel sociaal-culturele integratie in de praktijk vaak gebruikt wordt als ééndimensionaal begrip (waarin gekeken wordt in hoeverre de migrant contact heeft met de autochtone bevolking en zich aanpast aan de normen en gedragingen van de ontvangende samenleving) heeft het begrip vanuit de wetenschappelijke literatuur juist een tweedimensionale betekenis. Integratie, zoals gedefinieerd door Berry (1997) houdt namelijk in dat de migrant zowel participeert in de ontvangende samenleving *al/ook* zijn of haar eigen cultuur behoudt. Dit kan zich bijvoorbeeld uiten in het onderhouden van contacten met de autochtone bevolking alsook met de leden van de eigen etnische groep. Wanneer de migrant zich enkel aanpast aan de ontvangende samenleving, zonder behoud van eigen cultuur, wordt dit assimilatie genoemd. Het is dus belangrijk te vermelden dat er bij de sociaal-culturele kant van integratie verschillende manieren zijn waarop migranten hun weg in de ontvangende samenleving kunnen vinden. Overigens benadrukt de overheid wel dat assimilatie niet het doel van het integratiebeleid is (Agenda integratie, 2013).

Wat verstaan we in dit onderzoek onder de 'integratie' van het cohort asielmigranten? Op het gebied van structurele integratie vatten we succesvolle integratie, in navolging van de Amerikaanse sociologen Alba en Nee (1997), op als het verdwijnen van onderscheid tussen migranten en autochtonen. Dit wil zeggen dat er gelijkheid is bereikt op een (deel)terrein van integratie. Waar mogelijk kijken we ook of er sprake is van evenredigheid (gelijkheid van asielmigranten met vergelijkbare groepen autochtonen). Bij sociaal-culturele integratie is er geen vaststaande definitie of

⁵ In sommige gevallen wordt er een derde integratie-terrein onderscheiden, namelijk politieke integratie. Dit betreft een meer formele kant van integratie en heeft betrekking op de rechten die immigranten hebben ten opzichte van autochtonen. Deze kant van integratie komt in dit onderzoek niet aan de orde.

einddoel; hierbij gaat het er bijvoorbeeld om of er na verloop van tijd banden ontstaan met autochtone Nederlanders. Deze banden hoeven niet ten koste te gaan van banden binnen de etnische groep, maar kunnen daarnaast bestaan (Berry, 1997).

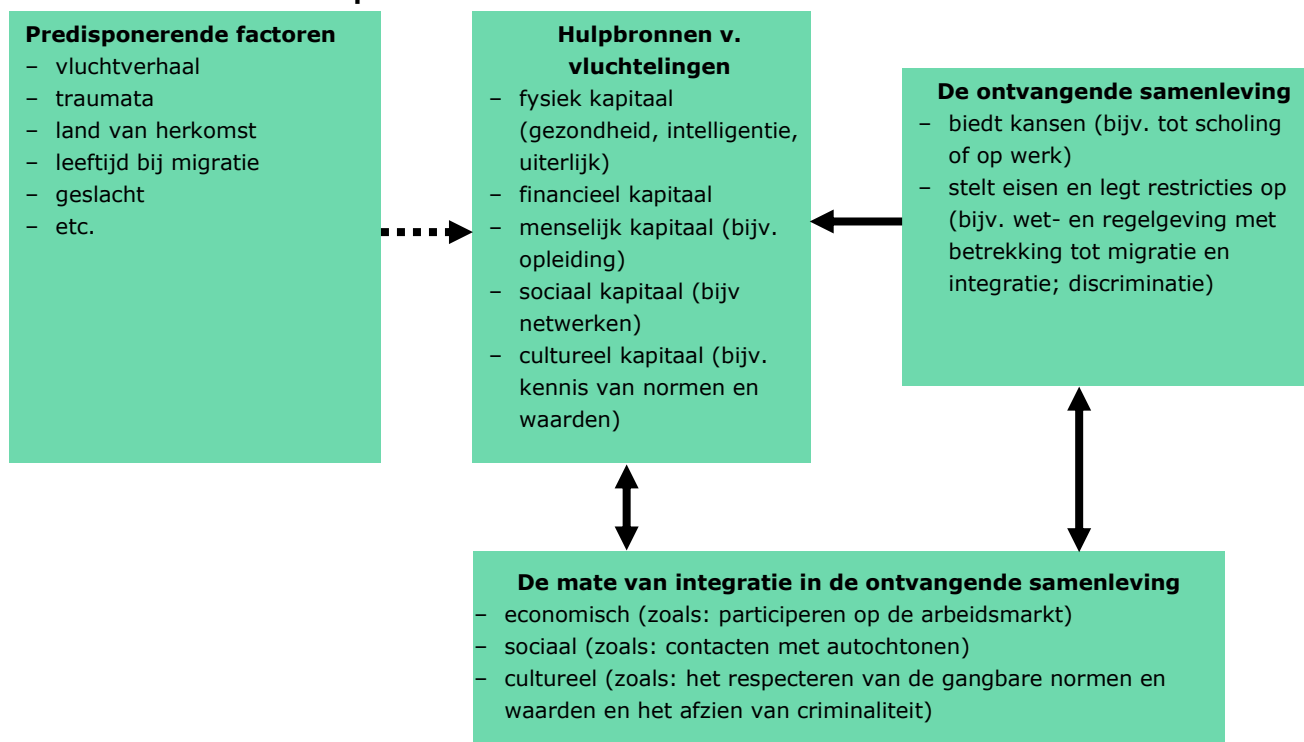
1.3 Belemmerende en bevorderende factoren en verworven hulpbronnen

De derde onderzoeksvraag van deze studie heeft betrekking op belemmerende en bevorderende factoren voor de integratie van asielmigranten. Als kader gebruiken we het model van Jennissen et al. (2007; zie figuur 1.1). Hoewel we in dit onderzoek niet alle in het model opgenomen factoren en processen onderzoeken, is dit model een goede kapstok om de bevindingen uit de inhoudelijke hoofdstukken aan op te hangen. Kort samengevat maken deze auteurs onderscheid tussen kenmerken die migranten met zich meebrengen vanuit hun land van herkomst, en kenmerken van de ontvangende samenleving. Beide staan in relatie tot de mogelijkheden van asielmigranten om verschillende soorten kapitaal c.q. hulpbronnen te verwerven en gebruiken. Deze staan vervolgens ook in relatie tot de mate van integratie in de ontvangende samenleving. In onderstaande tekst bespreken we de factoren en processen uit de figuur in meer detail. Hierbij baseren we ons grotendeels op de uitleg zoals gegeven door Jennissen et al.

1.3.1 Predisponerende factoren

De cirkel aan de linkerkant van figuur 1.1 (predisponerende factoren) representeert de individuele verschillen in kenmerken die vluchtelingen met zich meebrengen naar Nederland. Binnen de groep vluchtelingen van het cohort '95-'99 zijn grote verschillen waarneembaar in uitgangspositie, zoals in leeftijd, geslacht en opleidingsniveau. Deze verschillen kunnen de mate en de snelheid van integratie, alsmede de wegen waarlangs dit proces verloopt, sterk beïnvloeden. Zo integreren migranten over het algemeen beter wanneer ze jong zijn bij aankomst in het gastland, vooral als ze ook in het gastland naar school gaan (Alba & Nee, 2009). Een andere belangrijke predisponerende factor is het land van herkomst. Zo kan de politieke situatie in het land van herkomst van invloed zijn op het deel van de bevolking dat op de vlucht slaat. Landen met veel staatsgeweld genereren vaak vluchtelingenstromen van mensen die te boek staan als activist. Zij behoren relatief vaak tot de bovenlaag van de bevolking of een onderdrukte bevolkingsgroep. Dit betekent dat vluchtelingen uit landen waar staatsgeweld speelt, zoals Iran of Irak, vaak relatief hoogopgeleide personen zijn. Wanneer een staat echter ineens stort (staatsimplosie), treft dit vaak alle lagen van de bevolking. Ontheemden uit geïmplodeerde staten (zoals Afghanistan, Somalië en voormalig Joegoslavië) vormen waarschijnlijk meer een doorsnee van de algehele bevolking (Jennissen, 2015). Het deel van de bevolking dat een land ontvlucht kan selectief zijn, maar dit geldt ook voor het deel van de vluchtelingen dat vervolgens naar Europa komt. Verreweg de meeste mensen zoeken bescherming in omliggende landen. Naar alle waarschijnlijkheid behoorde het grootste deel van de personen die wel naar Noordwest-Europa kwamen (zeker uit de verder gelegen landen) tot de economische bovenklasse in de landen van herkomst, ook als het een geïmplodeerde staat betrof (Jennissen, 2015).

Figuur 1.1 Integratie van asielmigranten: relevante maatschappelijke processen en factoren

Bron: Jennissen et al., (2007, p. 13)

Het moge duidelijk zijn dat de politieke situatie in herkomstlanden verschillende soorten vluchtelingenstromen veroorzaakt en dat slechts een deel hiervan Nederland bereikt. In de tweede helft van de jaren negentig kwamen de meeste vluchtelingen die zich vestigden in Nederland uit Iran, Irak, Afghanistan, Voormalig Joegoslavië en Somalië. Zie box 1 voor meer achtergrondinformatie over deze groepen. Daarnaast kwamen er ook relatief veel vluchtelingen uit verschillende landen in sub-Sahara-Afrika (Angola, Congo, Ethiopië, Sierra Leone en Soedan).

Box 1 De politieke context voor de vijf grootste vluchtelingenstromen naar Nederland midden tot eind jaren negentig.

Iran

Met de Islamitische Revolutie in 1979 werd Iran omgevormd tot een Islamitische Republiek en een totalitaire staat. Dit leidde tot belangrijke sociale veranderingen en strenge vervolging van linkse activisten, separatistische Koerden en leden van religieuze minderheden. Hoewel vanaf 1989 meer gematigde geestelijk leiders langzaam aan invloed wonnen, bleef de invloed van conservatieve geestelijken groot. De grootschalige emigratie van onder andere niet-sjiitische, westers georiënteerde of homoseksuele personen ging dan ook de tweede helft van de jaren negentig (en daarna) door (Ghorashi, 2003: in Dourleijn & Dagevos, 2011, p. 29). Personen die naar het westen vluchtten waren relatief hoogopgeleide en enigszins bemiddelde personen. Zij behoorden in Iran tot het moderne deel van de bevolking en onderhielden een westerse levensstijl. De meesten waren afkomstig uit de steden en spraken bij aankomst in Nederland Engels. Slechts een klein deel, voornamelijk Iraanse Koerden, was afkomstig van het platteland. Het is te verwachten dat vluchtelingen uit Iran bovengemiddeld in staat zijn om te participeren in de Nederlandse samenleving (Dourleijn & Dagevos, 2011; Hessels, 2004a).

Irak

Net als Iran was ook Irak in de tweede helft van de jaren negentig een totalitair geleide staat. In 1979 werd de macht binnen de Baath-partij overgenomen door Saddam Hussein. Deze voerde een centralistisch bewind in (e.g. Rohde, 2010). Aanvankelijk waren het vooral Koerden die wegvluchtten; dit waren doorgaans politiek actieve stedelingen met een hoge opleiding. Later, als gevolg van de Golfoorlog in 1991, werd de vluchtelingenstroom uit Irak massaler. Onder de vluchtelingen bevonden zich mensen uit allerlei groeperingen (Tillaart & Warmerdam, 2002). De vluchtelingen die eind jaren negentig in Nederland arriveerden kwamen zodoende niet meer alleen uit de steden, maar ook uit dorpsgemeenschappen van het platteland. Behalve hoger opgeleiden bevonden zich onder hen ook geschoolde en ongeschoolde arbeiders. Volgens registratiecijfers van het IND had iets meer dan de helft van de volwassen Irakese asielzoekers die tussen 1995 en 2000 asiel aanvroegen een middelbare of hogere opleiding gehad. Van de Irakese mannen had een kwart niet meer dan basisonderwijs genoten; bij de vrouwen was dit ruim een derde deel. (Tillaart & Warmerdam, 2002).

Afghanistan

De vluchtelingenstroom die de tweede helft van de jaren negentig vanuit Afghanistan naar Nederland kwam hield direct verband met de burgeroorlog die vanaf 1979 in het land woedde (Hessels, 2004b). Nadat het communistische regime in 1992 viel was er zoveel onzekerheid rondom de toekomst van het land dat het aantal asielaanvragen van Afghanen in Nederland verviervoudigde. De Taliban, die in 1998 officieel aan de macht kwam maar al sinds 1996 het grootste deel van Afghanistan onder controle had, vormde Afghanistan om tot een zuiver islamitische staat. Specifieke bevolkingsgroepen waren doelwit van geweld en ook andersdenkenden ontvluchtten het land in groten getale. Hoewel het land economisch weinig ontwikkeld was en het geweld hele bevolkingsgroepen trof, was het min of meer de intellectuele voorhoede van Afghanistan die naar Nederland kwam. Wel was er sprake van een daling van het gemiddeld opleidingsniveau naarmate er meer Afghanen naar Nederland kwamen (Hessels, 2004b).

Voormalig Joegoslavië

De Federale Republiek Joegoslavië implodeerde in 1991, wat leidde tot verschillende conflicten. In 1995 kwamen grote aantallen asielzoekers uit Bosnië naar Nederland, evenals Servische Kroaten uit Krajina (Kuterden, 2011). Daarnaast kwamen in 1998 en 1999 veel vluchtelingen uit de toenmalige Servische regio Kosovo naar Nederland; dit waren vooral etnische Albanezen (e.g. van Selm, 2000). Degenen die tijdens of na de Balkanoorlog naar Nederland zijn gekomen, zijn gemiddeld beter opgeleid vergeleken met de groep Joegoslaven die in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw als gastarbeider naar Nederland kwamen (Hessels, 2005).

Somalië

Vanaf 1977 raakte Somalië in een neerwaartse spiraal van conflicten. In 1991 stortte het regime van dictator Barre in en de reeds bestaande burgeroorlog laaide hierdoor in volle hevigheid op (Gettleman, 2009). Vanaf 1992 tot de machtsovername van de 'Unie van Islamitische Rechtbanken' in 2006 was er geen centraal geleid overheidsbestuur. De onoverzichtelijke en instabiele situatie leidde tot grote vluchtelingenstromen. Het waren vooral degenen die zich aan het Barre regime hadden gecommitteerd die op de vlucht sloegen. Het opleidingsniveau van Somalische asielmigranten die in Nederland wonen is beduidend lager dan dat van vluchtelingen uit andere herkomstlanden (Vogels, 2011). Deels is dit te wijten aan de gebrekkige onderwijsvoorzieningen in Somalië. Een ander probleem is dat het

merendeel (80%) van de Somaliërs in Nederland hun Somalische diploma's niet laat waarderen. Als ze dat wel doen worden deze voor slechts de helft van de gevallen erkend (Vogels, 2011). Er zijn ook aanwijzingen dat juist de wat hoger opgeleide Somaliërs vanuit Nederland verder migreerden naar andere landen, hoewel hard bewijs hiervoor ontbreekt (Reek & Hussein, 2003).

De verschillen in predisponerende factoren werken door op de verschillende hier onderscheiden kapitaalsoorten. Dat predisponerende factoren en kapitaalsoorten in relatie tot elkaar staan is in figuur 1.1 weergegeven door middel van een gestippelde pijl. Welke kapitaalsoorten er zijn, en hoe deze in relatie kunnen staan tot predisponerende factoren bespreken we hieronder.

1.3.2 Hulpbronnen van vluchtelingen

Het model van Jennissen et al. onderscheidt vijf kapitaalsoorten die invloed kunnen uitoefenen op de integratie in de ontvangende samenleving, maar die ook invloed op elkaar kunnen hebben, namelijk: menselijk kapitaal, sociaal kapitaal, cultureel kapitaal, fysiek kapitaal en financieel kapitaal. Het voorliggende onderzoek richt zich voornamelijk op menselijk kapitaal en sociaal kapitaal. Deze soorten kapitaal, en hun relatie met integratie, bespreken we achtereenvolgens. De overige kapitaalsoorten komen niet terug in dit onderzoek, dus beperken we ons tot een korte bespreking hiervan. Een meer uitgebreide bespreking is terug te vinden in het rapport van Jennissen et al. (2007).

Menselijk kapitaal heeft betrekking op kennis, taalvaardigheden, talenten en bekwaamheden. De belangrijkste manieren waarop men menselijk kapitaal kan realiseren zijn het volgen van onderwijs en het opdoen van werkervaring. Hoe meer individuele kennis en vaardigheden migranten bezitten (menselijk kapitaal), des te succesvoller ze zullen zijn, bijvoorbeeld in termen van arbeidsmarktparticipatie (e.g. Chiswick et al., 2004). De mate waarin immigranten over menselijk kapitaal beschikken is afhankelijk van predisponerende factoren (diploma's en opleidingsniveau behaald in het land van herkomst), alsmede nieuwe kennis die zij opdoen in de ontvangende samenleving, zoals een (aanvullende) opleiding en werkervaring. Voor vluchtelingen geldt echter vaak dat de diploma's die zij voor hun vlucht hebben verworven in het aankomstland niet worden erkend (bijvoorbeeld bij gebrek aan documentatie) of niet op waarde worden geschat (EMN, 2016; Vogels, 2011).

Naast menselijk kapitaal speelt ook sociaal kapitaal een rol bij de integratie van migranten (zie bijvoorbeeld Putnam, Leonardi & Nanetti 1993; Putnam, 2000; Bourdieu, 1985). Over het algemeen kunnen we aan sociaal kapitaal denken als bindingen, wederzijds begrip en gedeelde waarden, die maken dat individuen en groepen elkaar kunnen vertrouwen en samenwerken (Keeley, 2007). De 'juiste vorm' van sociaal kapitaal kan asielmigrantten helpen bij het verwerven van een betaalde baan, en daarmee dus hun economische integratie bevorderen.⁶ Zo vinden migranten die relatief veel bindingen met anderen hebben gemiddeld sneller een baan dan migranten die deze bindingen niet hebben (zie bijvoorbeeld Kao & Thompson, 2003; Lantieri, 2012; Bloch & McKay, 2015). Wanneer we spreken over het sociale kapitaal van etnische minderheidsgroepen wordt ook wel onderscheid gemaakt tussen *bonding social capital* (bindingen binnen de eigen etnische groep), en *bridging social*

⁶ Dit impliceert dat er ook een 'onjuiste' vorm is. Hiermee wordt bedoeld dat sociaal kapitaal ook ingezet kan worden om anderen schade aan te doen. Bindingen en vertrouwen die faciliterend zijn voor bijvoorbeeld criminele organisaties zijn ook een vorm van sociaal kapitaal.

capital (bindingen met andere groepen, zoals de autochtone groep) (Putnam, 2000). Vooral de *social bridges* zijn positief geassocieerd zijn met arbeidsmarktparticipatie (e.g. Lancee, 2010; de Vroome & Van Tubergen, 2010). Zo vonden De Vroome en Van Tubergen (2010) bijvoorbeeld dat het hebben van contacten met autochtonen een positieve uitwerking heeft op de economische integratie van vluchtelingen in Nederland. Waar de bevorderlijke invloed van *bridging social capital* op economische integratie evident is, kan *bonding social capital* zowel positief als negatief uitwerken: positief omdat sociale steun van de etnische gemeenschap bijdraagt aan een betere positie in onderwijs en arbeidsmarktparticipatie, negatief omdat het sociale mobiliteit kan belemmeren en personen van de mainstream maatschappij kan uitsluiten.

Daarnaast onderscheidt het model cultureel, fysiek en financieel kapitaal. Met cultureel kapitaal wordt in de eerste plaats de levensvisie en de daarbij behorende normen en waarden van personen bedoeld. Het hebben van een levensvisie die sterk afwijkt van wat gangbaar in de ontvangende samenleving is – zeker wanneer de levensvisie ook qua handelen afwijkt –, kan een succesvolle integratie in de weg staan. Onder fysiek kapitaal verstaan Jennissen et al. (2007) het lichamelijk, sociaal en geestelijk welbevinden. Mensen die 'gezond' zijn, functioneren over het algemeen beter dan mensen die dat niet zijn. Met financieel kapitaal worden ten slotte liquide, vaste en waardevolle bezittingen bedoeld.

De hier beschreven kapitaalsoorten kunnen niet los worden gezien van elkaar. Verschillende vormen van kapitaal kunnen elkaar aanvullen. Menselijk kapitaal draagt bijvoorbeeld bij aan het ontwikkelen van sociaal kapitaal; hoe meer tijd mensen in onderwijs of op een werkplek doorbrengen, hoe meer zij deelnemen aan sociale interacties (Keeley, 2007). Andersom beïnvloedt sociaal kapitaal ook het menselijk kapitaal: het hebben van de juiste contacten, netwerken en informatie (bijvoorbeeld over toegang tot educatie, vacatures en banen) komt zowel de schoolprestaties als arbeidsmarkttuitkomsten ten goede (e.g. Kao, 2004). Voor kinderen geldt dat sociaal kapitaal, in de vorm van sociale controle door het gezin en de omgeving, ervoor zorgt dat het kind beter zijn of haar best doet op school. Ook de andere vormen van kapitaal staan met elkaar in relatie. Zo hebben isolatie (de afwezigheid van sociaal kapitaal) en armoede (een gebrek aan financieel kapitaal) een negatief effect op de fysieke en mentale gezondheid; en kan een verkeerde inschatting van wat gangbaar is in de ontvangende samenleving (een gebrek aan cultureel kapitaal) kansen in het onderwijs en de arbeidsmarkt in de weg staan.

1.3.3 De ontvangende samenleving

De inspanningen van vluchtelingen om te integreren spelen zich af binnen een maatschappelijke context, waarin wet- en regelgeving, maar ook opvattingen en (voor)oordelen over migranten mede bepalen wat hun speelruimte is. Wat betreft wet- en regelgeving kan gedacht worden aan migratiewetten (e.g. welke voorwaarden gesteld worden aan gezinshereniging), het integratiebeleid (zoals het inburgeringsbeleid) en anti-discriminatiebeleid. Dit is constant aan verandering onderhevig.

De onderzoekspopulatie van deze cohortstudie kwam eind jaren negentig naar Nederland. Het Nederlandse asielbeleid werd in die jaren gekenmerkt door lange asielprocedures, als gevolg van een groeiend aantal asielzoekers in combinatie met arbeidsintensieve procedures. Dit zorgde voor grote achterstanden bij de afhandeling van asielaanvragen; voor ongeveer één derde van de asielzoekers duurde de procedure langer dan anderhalf jaar (Mattheijer, 2000) (zie ook box 2). Gedurende deze periode waren er weinig mogelijkheden voor inburgering, participatie, en voor

sociale contacten met Nederlanders buiten de opvangcentra. Pas vanaf eind jaren negentig – toen een groot deel van onze onderzoekspopulatie de asielprocedure al doorlopen had – werd er meer mogelijk, zij het nog zeer beperkt. Zo mochten asielzoekers vanaf 1997 vrijwilligerswerk buiten de opvangcentra verrichten. Vanaf 1998 konden bewoners een cursus Nederlandse taal en maatschappelijke oriëntatie volgen (TK 1996-1997, 19 637, nr. 253, p. 3; TK 1998-1999, 26 210, nrs 1-2). Tevens mochten asielzoekers vanaf 1998 betaalde arbeid verrichten. Dit mocht echter alleen voor een periode van maximaal 12 weken per jaar en er werden dermate strenge voorwaarden aan gesteld dat het in de praktijk nauwelijks voor kwam (WRR, 2001).

Wanneer asielzoekers een verblijfsstatus kregen mochten zij beginnen met inburgeren. Hoewel Nederland sinds 1996 een inburgeringsbeleid kent, was dit aanvankelijk alleen gericht op nieuwkomers met een bijstandsuitkering. Pas met de invoering van de Wet inburgering nieuwkomers (WIN) in 1998 kon iedere nieuwkomer verplicht gesteld worden een inburgeringsprogramma te volgen (Mattheijer, 2000). Dit kwam dus voor een groot deel van het hier onderzochte cohort te laat. Het doel van de WIN was het bevorderen van zelfredzaamheid. De overheid voerde eind jaren negentig geen specifiek beleid ten aanzien van arbeidsmarktparticipatie van vluchtelingen. Vluchtelingen waren hiervoor aangewezen op VluchtelingenWerk Nederland en de Stichting voor Vluchtelingen-Studenten UAF, die via eigen programma's en de inzet van eigen middelen initiatieven ontplooiden om de arbeidsmarktpositie van deze groep te verbeteren

Box 2 De asielprocedure

De Nederlandse vreemdelingenwet werd op 1 januari 1994 ingrijpend gewijzigd (Vreemdelingenwet 1994, Vw1994). Belangrijke wijzigingen betroffen de invoering van een voorwaardelijke vergunning tot verblijf, de introductie van aanmeldcentra om snel een onderscheid te maken tussen asielzoekers met veel of weinig kans op toelating, de invoering van een lijst met 'veilige landen van herkomst' in 1995, en het afschaffen van de mogelijkheid tot hoger beroep (Mattheijer, 2000).

Vanaf 1 januari 1994 diende iedere asielzoeker eerst een asielaanvraag in bij één van de aanmeldcentra dichtbij de landsgrenzen of op Schiphol. Asielaanvragen die geen kans van slagen hadden werden hier afgehandeld. Wanneer de asielaanvraag als 'kansrijk' werd beschouwd, werd de asielzoeker doorgestuurd naar een onderzoeks- en opvangcentrum voor de verdere behandeling van de asielaanvraag. Daarna verhuisde de asielzoeker al snel naar een asielzoekerscentrum in afwachting van afhandeling van de aanvraag, hetgeen enige maanden tot jaren in beslag kon nemen.

Een asielzoeker wiens aanvraag werd goedgekeurd kon op verschillende gronden een verblijfsstatus krijgen. De A-status werd verleend aan asielzoekers die gegronde redenen hadden om te vrezen voor vervolging in de zin van het Verdrag van Genève en de Vreemdelingenwet; de Vergunning tot Verblijf (VTV – humanitair) werd verleend aan asielzoekers die niet in aanmerking kwamen voor een A-status maar op grond van humanitaire overwegingen werden toegelaten; en de Voorwaardelijke Vergunning tot Verblijf (VVTV) werd toegekend aan asielzoekers die vooralsnog niet naar hun land konden terugkeren omdat de situatie daar te gevaarlijk werd geacht. De A-status gaf de statushouder recht op een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd, terwijl de VTV-humanitair en de VVTV (in eerste instantie) recht gaven op een tijdelijke verblijfsvergunning. Ook bood de A-status, in tegenstelling tot de andere

twee statussen, direct toegang tot een breed scala aan sociale voorzieningen (Walaardt, 2012).

Doordat aan deze verblijfsstatussen verschillende rechten verbonden waren, procedeerden veel asielzoekers door wanneer zij na de initiële positieve beslissing op hun asielaanvraag niet de meest 'gunstige' status hadden gekregen. Dit, in combinatie met het aantal asielzoekers dat na een negatieve beslissing in beroep ging, maakte dat asielprocedures lang duurden. Mede daarom werd de asielprocedure met ingang van de Vreemdelingenwet 2000 (Vw2000) in april 2001 opnieuw grondig herzien. Een belangrijke verandering was dat er onder deze wet niet langer verschillende rechten aan de statussen worden verleend, en dat in de zogenoemde 48-uursprocedure kansrijke aanvragen sneller ingewilligd kunnen worden.

Naast het asiel- en integratiebeleid, hebben ook beeldvorming en daaraan gerelateerde in- en uitsluitingsmechanismen een grote invloed op de kansen op economische- en sociaal-culturele integratie (Van Tubergen, 2005). Een negatieve houding ten aanzien van asielmigranten vergroot hun kans gediscrimineerd te worden op de arbeidsmarkt, en verkleint de bereidheid van de autochtone bevolking om met hen in contact te treden.

Een andere relevante factor in de ontvangende samenleving is werkgelegenheid en de economische conjunctuur. De economische positie van migrantengroepen is gevoeliger voor conjuncturele ontwikkelingen dan die van de autochtone bevolking. Ten eerste komt dit doordat niet-westerse migranten vaak in de onderste lagen van de arbeidsmarkt werken, die extra gevoelig zijn voor conjunctuurschommelingen en fluctuaties aan de aanbodzijde van de arbeidsmarkt (zie bijvoorbeeld Huijnk, 2013). Ten tweede komen niet-westerse migranten in economisch zwaardere tijden minder makkelijk aan een (nieuwe) baan. Theoretisch is dit toe te lichten aan de hand van het *queueingmodel* van Thurow (1975). Volgens deze theorie bestaat er een rangschikking in het arbeidsaanbod: werkgevers plaatsen werkzoekenden in een denkbeeldige rij, waarbij de meest gewenste werknemers vooraan staan en de minst gewenste werknemers achteraan. Niet-westerse werknemers staan doorgaans achter in de rij, zowel door hun lagere score op menselijk kapitaal als door discriminatie. Wanneer er veel vraag is naar arbeid, is de rij met autochtonen relatief kort en zijn niet-westerse migranten eerder aan de beurt dan in laagconjunctuur, wanneer de rij met potentiële autochtone werknemers langer is (Thurow, 1975: in Andriessen, 2010).

Net zoals predisponerende factoren in relatie staan tot de hulpbronnen van vluchtelingen, doen kenmerken van de ontvangende samenleving dit ook. Hoe opener een samenleving is, des te groter de kans dat vluchtelingen en andere migranten in de samenleving bijvoorbeeld sociaal kapitaal kunnen verwerven. En hoe minder discriminatie er ten opzichte van etnische minderheden in een samenleving is, hoe groter de kans dat zij financieel kapitaal kunnen verwerven. Ook eisen die de ontvangende samenleving stelt kunnen leiden tot kapitaalverwerving. Zo vergroot een verplichte inburgeringscursus het culturele kapitaal van nieuwkomers en zal een verplichting tot het leren van de Nederlandse taal het menselijk kapitaal doen toenemen. De invloed van kenmerken van de ontvangende samenleving op de hulpbronnen van vluchtelingen is met een pijl weergegeven in figuur 1.1.

1.3.4 Integratie in de ontvangende samenleving

Wanneer we naar figuur 1.1 kijken zien we dat we niet kunnen spreken van een eenzijdige relatie tussen individuele/maatschappelijke factoren en integratie. In de praktijk zien we een wisselwerking tussen de integratie en participatie van migranten enerzijds, en de hulpbronnen en ontvangende samenleving anderzijds. Voor de relatie tussen kapitaalsoorten en integratie kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de wisselwerking tussen menselijk kapitaal en economische participatie: migranten met meer kennis en vaardigheden (menselijk kapitaal) hebben betere kansen op de arbeidsmarkt, en tegelijkertijd vergroot werkervaring het menselijk kapitaal. Ook sociaal kapitaal en economische integratie staan direct in relatie met elkaar: sociale netwerken helpen bij het vinden van een baan, en het hebben van een baan brengt mensen in de gelegenheid sociale contacten aan te gaan. Voorts is sociaal kapitaal per definitie nauw verweven met sociale integratie, waarbij sociaal kapitaal beschouwd wordt als een investering of een proces, en sociale integratie als uitkomst hiervan.

Daarnaast is er sprake van een wisselwerking tussen de integratie van migranten en andere leden van de samenleving: enerzijds wordt de integratie van migranten mede bepaald door de kansen die de ontvangende samenleving biedt en de eisen en restricties die zij tegelijkertijd oplegt; anderzijds kan de mate van integratie of participatie van migranten in een bepaalde periode ook leiden tot veranderingen in de publieke opinie, beleidsvoering en wet- en regelgeving. Er zijn verscheidene voorbeelden uit de recente geschiedenis in Nederland te benoemen die dit illustreren. Zo hebben hardnekkige integratieproblemen er in de jaren na de eeuwwisseling toe geleid dat er vanuit de overheid steeds meer ingezet is op het bevorderen van de sociaal-culturele kant van integratie. De invulling van het integratiebeleid was hier dus een reactie op de aanhoudende achterblijvende integratie. Een andere beleidsmaatregel die volgde op de gebrekkige sociaaleconomische integratie van migrantengroepen, was de invoering van verplichte inburgeringscursussen. Tussen 1998-2006 hadden migranten nog een inspanningsverplichting, maar na 2007 werd dit een resultaatverplichting (memorie van toelichting Wet inburgering, TK 2005-2006, 30 308, nr. 3). Ten slotte is er een spanningsveld tussen integratie en het maatschappelijke debat. Zo kan een negatieve publieke opinie bijdragen aan discriminatie en daarmee de kansen op economische integratie verslechteren, maar andersom kan een gebrekkige integratie bijdragen aan negatieve beeldvorming. Zo leidde in 2012 vermeende slechte integratie van EU-migrant tot het oprichten van het Meldpunt Midden- en Oost-Europeanen (ook bekend geworden als het 'Polen-meldpunt') door de Partij voor de Vrijheid (PVV).

Kortom, de processen en factoren zoals gevisualiseerd in figuur 1.1 kunnen niet los van elkaar worden gezien. De mate waarin en de snelheid waarmee sociaaleconomische en sociaal-culturele participatie zal plaatsvinden, is het resultaat van een ingewikkeld samenspel van individuele en maatschappelijke factoren die elkaar kunnen versterken, maar ook kunnen tegenwerken. We formuleren geen a priori verwachting over hoe het integratieproces van asielmigrant zich verhoudt tot dat van andere migranten. Deels hebben asiel-, arbeids- en gezinsmigrant te maken met dezelfde problemen, zoals problemen met de taal, een gebrek aan erkenning of het ontbreken van diploma's, en mogelijk discriminatie. Toch wijkt de integratieproblematiek van asielmigrant op een aantal punten af van die van arbeids- of gezinsmigrant. Anders dan andere groepen, bijvoorbeeld, hebben zij te maken met een onderbroken arbeidsverleden als gevolg van de vlucht en de asielprocedure (Klaver et al., 2007; Klaver & Van der Welle, 2009). Daarnaast kampen zij niet zel-

den met gezondheidsproblemen als gevolg van trauma's en geweldservaringen (Engelhard, 2007; Fazel et al., 2005; Phillimore, 2011; Bakker, 2015). Andere specifieke belemmeringen waar vluchtelingen tegenaan lopen hebben te maken met het ontbreken van informele of sociale netwerken voor het vinden van werk, zorgen omtrent gezinsleden die achter zijn gebleven in het land van herkomst, het afbetalen van inrichtingskredieten, en onzekerheid rondom verblijf (zie bijvoorbeeld Bakker, 2015; Klaver et al., 2014). Dit kan ervoor zorgen dat asielmigranten een ongunstige uitgangspositie hebben dan andere migranten. Dit wordt de *refugee gap* genoemd (Connor, 2010). Een ongunstige uitgangspositie kan op lange termijn negatief doorwerken op de integratie. Tegelijkertijd zijn er ook studies die uitwijzen dat vluchtelingen in de landen van herkomst relatief vaak de maatschappelijke bovenlaag vormden – een deel van de vluchtelingen maakte in het land van herkomst deel uit van de politieke of intellectuele elite (zie bijvoorbeeld Gorashi, 2003 en Muller, 2010 in: Vogels, 2011). Deze positieve selectie op menselijk kapitaal zou ertoe kunnen leiden dat asielmigranten juist succesvoller integreren dan reguliere migranten.

1.4 Opzet van de studie

In deze studie onderzoeken we de structurele en sociaal-culturele integratie van een vluchtelingencohort in de Nederlandse samenleving. Waar mogelijk brengen we de ontwikkeling hiervan in kaart en benoemen we belemmerende en bevorderende factoren. In de afzonderlijke hoofdstukken wordt uitgelegd hoe de analyses tot stand zijn gekomen en in welke mate we iets over causaliteit kunnen zeggen. In de volgende secties bespreken we achtereenvolgens de gekozen onderzoeksterreinen, de gebruikte data en methoden, en de hoofdstukindeling van dit rapport.

1.4.1 Onderzoeksterreinen

Om de mate van integratie van uiteenlopende groepen vluchtelingen te kunnen vaststellen, moeten concrete maatschappelijke terreinen onderscheiden worden waarop integratie – en de eventuele verandering daarin – meetbaar is. Op basis van de op dit moment beschikbare gegevens op het niveau van individuen zijn voor dit onderzoek de volgende vier terreinen geselecteerd: onderwijs, arbeidsparticipatie, sociale contacten en geregistreerde criminaliteit.

De *arbeidsmarktpositie* van vluchtelingen wordt gezien als een belangrijke indicator voor de structurele integratie van deze bevolkingsgroep in de Nederlandse samenleving. Wanneer het aandeel asielmigranten dat actief is op de arbeidsmarkt even hoog is als het aandeel onder vergelijkbare leden van de autochtone bevolking, is *evenredigheid* bereikt op dat (deel)terrein. In deze studie wordt nagegaan op welke termijn en in welke mate vluchtelingen gaan participeren op de arbeidsmarkt. Het is wellicht ambitieus om te verwachten dat binnen een aantal jaar na migratie volledige gelijkheid, of zelfs evenredigheid wordt behaald met de autochtone bevolking. Er kan ook sprake zijn van toenemende (maar nog onvolledige) structurele integratie, wanneer na verloop van tijd het verschil met de autochtone bevolking afneemt.

Op het gebied van *onderwijs* beschouwen we integratie als 'succesvol' wanneer (kinderen van) asielmigranten niet onderpresteren vergeleken met Nederlandse scholieren. Idealiter wordt ook hier gekeken naar evenredigheid van de positie van asielmigranten met vergelijkbare leden van de autochtone bevolking, maar dit is gezien beperkingen aan de data niet mogelijk. Daarom worden de groepen als geheel met elkaar vergeleken. Een opleiding bepaalt voor een groot deel de maat-

schappelijke positie van migranten in de samenleving. Voor migranten draagt een opleiding bij aan structurele integratie (beter kansen op de arbeidsmarkt), maar ook aan sociaal-culturele integratie (verschillende bevolkingsgroepen komen met elkaar in contact en leren van elkaars achtergrond). In deze studie wordt de onderwijsloopbaan van (vluchtelingen)kinderen en jongeren gevolgd. Van de prestaties in het basisonderwijs tot en met de instroom in het hoger onderwijs passeren, voor zover de beschikbaarheid van gegevens het toelaat, zo veel mogelijk tussenstappen de revue.

Om een indicatie te geven voor sociale integratie van vluchtelingengroepen onderzoeken auteurs welke *sociale contacten* asielmigrantengroepen onderhouden met de autochtone bevolking en/of hun eigen etnische groep.⁷ Daarnaast wordt gekeken welke factoren het aangaan van contacten met autochtonen bevorderen dan wel belemmeren. Dit hoofdstuk betreft dus enkel de sociale dimensie van sociaal-culturele integratie.

Een belangrijk Nederlands beleidsthema in relatie tot integratie is *criminaliteit*. Volgens de overheid is een oververtegenwoordiging in criminaliteit een teken van 'een geringe binding met de samenleving' (Jaarnota Integratiebeleid, 2004). Dit lijkt te wijzen op een uiting van gebrekkige sociaal-culturele integratie (het niet conformeren aan gedragsnormen). Tegelijkertijd kan een oververtegenwoordiging in criminaliteit ook duiden op gebrekkige structurele integratie; het innemen van een lagere maatschappelijke positie in de Nederlandse maatschappij. Zodoende scharen we dit deel terrein niet onder één van deze dimensies van integratie. In het criminaliteits-hoofdstuk worden (verschillen in) de geregistreerde criminaliteitscijfers van asielmigrantengroepen vergeleken met die van (vergelijkbare) andere migrantengroepen en autochtone Nederlanders.

1.4.2 Data en methode

Voor de terreinen 'onderwijs', 'arbeidsmarktpositie' en 'criminaliteit' is in dit onderzoek gebruikgemaakt van gegevens uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS. In het SSB is een groot aantal registers (onder andere van de Belastingdienst, uitkeringsinstanties, de Informatiebeheer-groep) op individueel niveau gekoppeld aan de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA). Het SSB biedt dankzij deze koppelingen informatie over alle inwoners van Nederland met betrekking tot bijvoorbeeld demografische kenmerken, werk, uitkeringen, inkomen en onderwijs. Omdat diverse jaargangen ook onderling te koppelen zijn, ontstaan mogelijkheden voor het longitudinaal, cohortsgewijs volgen van mensen in de verschillende registers. Ook kan gekeken worden naar de onderlinge samenhang tussen gemeten kenmerken.

Voor het onderwerp 'sociale contacten' waren geen (longitudinale) data in het SSB voorhanden. Daarom gebruiken de auteurs in dit hoofdstuk de Survey Integratie Nieuwe Groepen (SING 2009; SCP). In deze dataset zijn slechts vier vluchtelingengroepen onderscheiden (Afghanen, Irakezen, Iraniërs en Somaliërs). Een ander punt waarop dit hoofdstuk afwijkt van de overige hoofdstukken, is dat de auteurs hier werken met zogenoemde synthetische cohorten. Dit houdt in dat zij personen niet volgen over de tijd, maar dat zij verschillende, maar met elkaar vergelijkbare individuen, over de tijd met elkaar vergelijken.

⁷ Contacten met andere groepen dan de autochtone bevolking en eigen etnische groep zijn niet gemeten.

De antwoorden op de eerste twee centrale onderzoeksvragen die zijn onderscheiden in paragraaf 1.1 zullen voornamelijk met behulp van beschrijvende analysemethoden worden gezocht. Daar waar de data het toelaten zal de ontwikkeling in de loop van de tijd (dat wil zeggen vanaf 2000 tot en met 2012) van de betreffende indicator van integratie in kaart worden gebracht. Bij de beantwoording van de derde onderzoeksvraag is in de hoofdstukken over arbeidsmarktparticipatie, sociale contacten, en geregistreeerde criminaliteit een rol weggelegd voor multivariate analysemethoden waarin verschillende factoren worden onderzocht.

1.4.3 Hoofdstukindeling

In hoofdstuk 2 zal de omvang en samenstelling van het cohort asielmigranten en de onderzoekspopulatie besproken worden. Ook kijken we naar de regionale spreiding van asielmigranten in Nederland. Hierna gaan we over naar de inhoudelijke hoofdstukken met betrekking tot de integratie-terreinen. Achtereenvolgens komen onderwijs (hoofdstuk 3), de arbeidsmarktpositie (hoofdstuk 4), sociale contacten (hoofdstuk 5) en geregistreeerde criminaliteit (hoofdstuk 6) aan bod.

Deze studie wordt afgesloten met een concluderend hoofdstuk (hoofdstuk 7). Daarin worden de belangrijkste bevindingen kort samengevat en koppelen we de bevindingen aan de verschillende kapitaalsoorten, die in dit inleidende hoofdstuk zijn onderscheiden. Ook worden suggesties voor vervolgonderzoek en beleidsrichtingen gedaan.

2 Demografische kenmerken cohort en onderzoeksgroep

Brugt Kazemier (CBS), Han Nicolaas (CBS) en Thomas de Vroome (WODC)

Dit hoofdstuk beschrijft het cohort van asielmigranten dat zich in de periode van 1995 tot en met 1999 in Nederland vestigde. Van dit cohort asielmigranten is ongeveer vijftien jaar later, in januari 2013, minder dan twee derde nog aanwezig in Nederland. Dit zijn de personen waarop de empirische analyses in dit rapport zijn gebaseerd. De onderzoekspopulatie bestaat uit asielmigranten die zich in de periode van 1995 tot en met 1999 in Nederland gevestigd hebben (c.q. ingeschreven werden in het bevolkingsregister) en tot en met 31 december 2012 onafgebroken in Nederland woonden, inclusief partners en kinderen die zich uiterlijk een jaar na eerste inschrijving van de initiële migrant bij hem of haar in Nederland gevoegd hebben.⁸

Naast de asielmigranten die een positief besluit over hun asielverzoek kregen en hun nagereisde familieleden, bevat de onderzoekspopulatie ook mensen die bijvoorbeeld via een generaal pardonregeling een verblijfsstatus hebben gekregen,⁹ of via familievorming, of als uitgenodigde vluchteling¹⁰ naar Nederland gekomen zijn.

Dit hoofdstuk begint met het beschrijven van het cohort asielmigranten. Er wordt kort ingegaan op de demografische kenmerken van dit cohort (paragraaf 2.1). Vervolgens wordt in paragraaf 2.2 voor de onderzoekspopulatie in kaart gebracht in welk jaar zij ingeschreven werden in Nederland, hoe zij verdeeld zijn over landen van herkomst, wat het aandeel mannen en vrouwen is en wat de leeftijdsopbouw van deze groep is in 2013. Ook gaat deze paragraaf in op de vruchtbaarheid van deze groep voor de periode tot en met 2012. Het hoofdstuk wordt in paragraaf 2.3 afgesloten met een overzicht van de regionale spreiding van het cohort asielmigranten op het moment dat zij in de periode 1995-1999 (voor het eerst) ingeschreven werden in het bevolkingsregister en de daaropvolgende verspreiding in de periode tot en met 2012.

2.1 Demografische kenmerken cohort '95-'99

In de periode 1995-1999 vestigden ruim 95.000 asielmigranten zich in Nederland. De vijf belangrijkste herkomstlanden van asielmigranten die zich in de tweede helft van de jaren negentig in het bevolkingsregister inschreven waren: Afghanistan, voormalig Joegoslavië, Somalië, Irak en Iran. Samen waren deze landen verantwoordelijk voor ongeveer twee derde van het totaal aantal asielmigranten.

⁸ Het was niet mogelijk om in het beschikbare databestand personen op basis van verblijfsstatus te selecteren. Als proxy voor statushouders selecteren we alle asielmigranten die tussen 1995 en 1999 in het bevolkingsregister werden ingeschreven en hier tot minimaal 2012 zijn verbleven. We gaan er vanuit dat asielzoekers die geen status hebben gekregen voor 2013 uit Nederland vertrokken waren.

⁹ Asielmigranten die vóór 1 april 2001 een asielaanvraag hadden gedaan en in 2007 nog in Nederland verbleven, kwamen in 2007 in aanmerking voor een generaal pardon. Het ging om ruim 27.000 asielmigranten.

¹⁰ Nederland neemt deel aan het hervestigingsprogramma van het UNHCR, waarin de UNHCR helpt vluchtelingen te hervestigen in een derde land. Per jaar nodigt Nederland ongeveer 500 vluchtelingen uit.

Andere belangrijke herkomstlanden in deze periode zijn verschillende landen in Sub-Sahara-Afrika: Angola, Congo, Ethiopië, Sierra Leone en Soedan. Algerije was één van de grotere herkomstlanden in Noord-Afrika. Overige asielmigranten waren voor een belangrijk deel afkomstig uit Syrië, China en Sri Lanka, Turkije en de voormalige Sovjet-Unie.

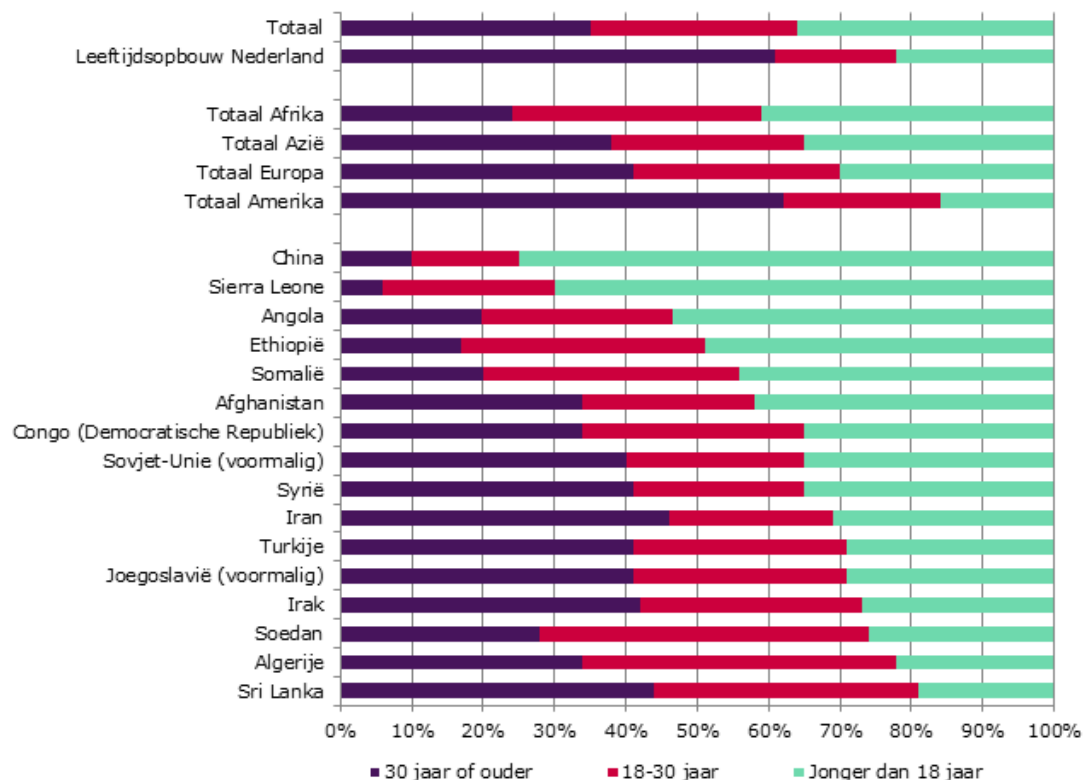
Tabel 2.1 Asielmigranten naar geboorteland, voor cohort '95-'99

	1995	1996	1997	1998	1999	Totaal
Totaal	22.276	20.006	16.913	17.199	19.281	95.675
Totaal niet-westers	14.446	16.358	15.157	15.626	14.781	76.368
Totaal westers	7.830	3.648	1.756	1.573	4.500	19.307
Totaal Afrika	5.823	5.559	3.888	3.781	4.773	23.824
Totaal Amerika	217	183	140	143	79	762
Totaal Azië	7.908	10.177	10.819	11.452	9.564	49.920
Totaal Europa	8.328	4.080	2.066	1.823	4.865	21.162
Totaal Oceanië	0	8	1	0	0	9
Afghanistan	1.385	2.650	3.293	3.382	4.829	15.539
Algerije	271	217	150	124	173	935
Angola	590	389	226	205	576	1.986
China	479	292	610	617	526	2.524
Congo (Dem. Rep.)	860	373	271	242	309	2.055
Ethiopië	342	179	115	118	138	892
Irak	2.549	3.901	4.808	5.915	2.374	19.547
Iran	2.165	2.252	1.185	704	703	7009
Joegoslavië (voormalig)	6.608	2.578	930	621	3.162	13.899
Sierra Leone	71	142	151	202	398	964
Soedan	179	246	633	905	715	2.678
Somalië	2.460	3.056	1.290	1.015	1.325	9.146
Sovjet-Unie (voormalig)	1.135	962	665	804	1.215	4.781
Sri Lanka	455	198	301	265	271	1.490
Syrië	195	222	174	156	486	1.233
Turkije	475	453	389	329	384	2.030

Bron: CBS

Ongeveer twee derde van alle asielmigranten die in de periode 1995-1999 werden ingeschreven was man (62%). Verder waren de asielmigranten gemiddeld - op het moment dat zij zich in Nederland vestigden - relatief jong, zeker vergeleken met de totale bevolking in Nederland. Een derde van alle asielmigranten die zich in 1995-1999 inschreven was minderjarig (zie figuur 2.1). Van alle meerderjarige asielmigranten was nog eens bijna de helft jonger dan 30 jaar. Vooral asielmigranten uit China en Sierra Leone waren opmerkelijk jong. Meer dan 70% van hen was minderjarig op het moment van vestiging in Nederland.

Figuur 2.1 Asielmigranten naar leeftijd voor cohort '95-'99

Bron: CBS

Van de ruim 95.000 asielmigranten die in de periode 1995-1999 ingeschreven werden in het bevolkingsregister was krap twee derde op 1 januari 2013 nog aanwezig in Nederland (zie tabel 2.2). De overige asielmigranten waren inmiddels weer vertrokken (en een klein deel overleden; zie tabel b2.1 in bijlage 2). Degenen die Nederland hebben verlaten in deze periode zijn meestal naar derde landen gemitreerd (anders dan het land van herkomst) en hebben zich vaak in een ander EU-land gevestigd. De voornaamste bestemming is het Verenigd Koninkrijk (Klaver & Van der Welle, 2009).

Tabel 2.2 Immigranten in de periode 1995-1999 en het aandeel dat op 1 januari 2013 nog in Nederland woonde

	Vestiging van migranten in Neder- land 1995-1999		Waarvan op 1 januari 2013 nog in Nederland	
	Aantal		Aantal	%
Totale vestiging van niet-Nederlandse migranten	380.595		180.768	47,5
w.v. met motief:				
Arbeid	67.551		15.889	23,5
Asiel	95.675		58.701	61,4
Familie	170.193		94.581	55,6
Studie	24.789		41.77	16,9
Overig	22.387		74.20	33,1

Bron: CBS

Wat betreft de grotere herkomstgroepen uit de periode 1995-1999 woonde van de Afghanen op 1 januari 2013 nog drie kwart in Nederland (zie tabel 2.3). Hetzelfde geldt voor de Iraniërs die in die periode als asielzoeker werden ingeschreven. Ook van de asielmigranten uit Irak en voormalig Joegoslavië woonde het merendeel, respectievelijk ruim 60% en bijna 70%, op 1 januari 2013 in Nederland. De uitstroom onder asielzoekers uit Somalië was opvallend hoog; van hen was op 1 januari 2013 nog maar een derde in Nederland.

Tabel 2.3 Immigratie van asielmigranten 1995-1999 naar een selectie van geboortelanden en het aandeel daarvan dat op 1 januari 2013 nog in Nederland woonde

	Vestiging van asiel- migranten in Neder- land 1995-1999	Op 1 januari 2013 nog ingeschreven in de GBA	
	Aantal	Aantal	%
Totaal	95.675	58.701	61,4
Afghanistan	15.539	11.547	75,1
Algerije	935	397	42,5
Angola	1.986	929	49,3
China	2.524	1.739	66,6
Congo (Dem. Rep.)	2055	844	44,6
Ethiopië	892	495	55,5
Irak	19.547	12.101	61,4
Iran	7.009	5.490	78,3
Joegoslavië (voormalig)	13.899	9.589	69,1
Sierra Leone	964	480	49,8
Soedan	2.678	1.117	42,3
Somalië	9.146	3.056	33,5
Sovjet-Unie (voormalig)	4.781	3.547	75,8
Sri Lanka	1.490	736	48,5
Syrië	1.233	1.019	82,2
Turkije	2.030	1.418	69,9

Bron: CBS

2.2 Demografische kenmerken onderzoekspopulatie

Omdat de asielmigranten tot en met 2012 *onafgebroken* in Nederland moeten hebben gewoond om binnen de onderzoekspopulatie te vallen, ligt het aantal asielmigranten in de onderzoekspopulatie iets lager dan het totaal aantal asielmigranten dat zich in de periode 1995-1999 in Nederland vestigde en in 2013 in Nederland verbleven. In de onderzoekspopulatie zijn namelijk geen mensen vertegenwoordigd die Nederland tussentijds verlaten hebben en vervolgens weer zijn teruggekeerd. De onderzoekspopulatie is weergegeven in tabel 2.4, verdeeld over de jaren van inschrijving, voor de totale onderzoekspopulatie en voor een selectie van geboortelanden.

Gezien de hoge uitstroom van Somalische asielmigranten is hun aandeel in de onderzoekspopulatie duidelijk kleiner dan in het totaal aantal asielmigranten dat in de periode 1995-1999 naar Nederland kwam (zoals weergegeven in tabel 2.1). In de onderzoekspopulatie is het aandeel asielmigranten afkomstig uit de voormalige Sovjet-Unie nu bijvoorbeeld groter dan het aandeel afkomstig uit Somalië.

Tabel 2.4 Asielmigranten in onderzoekspopulatie, naar geboorteland en jaar van inschrijving

	1995	1996	1997	1998	1999	Totaal
Totaal	13.051	11.611	9.858	9.232	11.252	55.004
Afghanistan	1.044	1.940	2.404	2.401	3.538	11.327
Algerije	107	56	43	39	51	296
Angola	184	127	102	88	248	749
China	244	182	409	397	287	1.519
Congo (Dem. Rep.)	264	143	116	94	159	776
Ethiopië	160	111	80	70	70	491
Irak	1.626	2.514	2.785	2.885	1.356	11.166
Iran	1.539	1.703	898	543	471	5.154
Joegoslavië (voormalig)	4.720	1.807	587	311	1.599	9.024
Sierra Leone	26	51	65	71	160	373
Soedan	69	101	231	329	251	981
Somalië	551	767	370	269	518	2.475
Sovjet-Unie (voormalig)	798	673	531	587	916	3.505
Sri Lanka	220	85	108	114	108	635
Syrië	143	142	160	129	387	961
Turkije	343	317	204	202	229	1.295
Overig niet-westers	830	779	673	604	670	3.556
Overig westers	183	113	92	99	234	721

Bron: CBS

Van de asielmigranten die zich in de periode 1995-1999 in Nederland vestigden en tot en met 2012 onafgebroken in Nederland woonden is 57% man (zie tabel 2.5). Dit betekent een verschuiving in de verhouding mannen en vrouwen ten opzichte van het totale cohort van asielmigranten die zich oorspronkelijk in de periode 1995-1999 in Nederland vestigden, waarvan 62% man was. De uitstroom blijkt daarmee groter te zijn geweest onder mannelijke dan onder vrouwelijke asielmigranten.

Tabel 2.5 Asielmigranten in onderzoekspopulatie, naar geboorteland en geslacht, situatie op 1 januari 2013

	Aantal mannen	Aantal vrouwen	% mannen	% vrouwen	% vrouwen populatie 1999 ^a	% vrouwen uitstromers 1999-2013 ^b
Totaal	31.372	23.632	57,0	43,0	38,6	30,9
Afghanistan	6.389	4.938	56,4	43,6	41,7	35,8
Algerije	234	62	79,1	20,9	12,6	7,2
Angola	429	320	57,3	42,7	32,3	23,7
China	830	689	54,6	45,4	40,5	30,2
Congo (Dem. Rep.)	404	372	52,1	47,9	38,4	31,5
Ethiopië	221	270	45,0	55,0	51,9	47,6
Irak	7.087	4.079	63,5	36,5	31,4	23,1
Iran	2.906	2.248	56,4	43,6	40,7	29,1
Joegoslavië (voormalig)	4.739	4.285	52,5	47,5	45,0	37,7
Sierra Leone	298	75	79,9	20,1	17,1	15,1
Soedan	718	263	73,2	26,8	21,6	18,1
Somalië	1.225	1.250	49,5	50,5	46,3	44,3
Sovjet-Unie (voormalig)	1.581	1.924	45,1	54,9	51,8	36,9
Sri Lanka	465	170	73,2	26,8	24,0	20,8
Syrië	517	444	53,8	46,2	43,0	29,3
Turkije	730	565	56,4	43,6	37,1	22,8
Overig niet-Westers	2.246	1.310	63,2	36,8	31,9	26,5
Overig westers	353	368	49,0	51,0	50,6	49,9

^a De populatie 1999 zijn de asielmigranten uit het cohort '95-'99 die op 1 januari 1999 nog in Nederland aanwezig waren.

^b De uitstromers 1999-2013 zijn de asielmigranten uit het cohort '95-'99 die in de periode 1 januari 1999 – 1 januari 2013 uit Nederland vertrokken zijn.

Bron: CBS

Voor de meeste herkomstlanden geldt echter nog steeds, ook in de onderzoekspopulatie, dat er meer mannen dan vrouwen zijn. Slechts enkele herkomstgroepen, met name migranten uit Ethiopië en de voormalige Sovjet-Unie, vormen een uitzondering met 55% vrouwen. In de relatief kleinere groepen asielmigranten uit Algerije, Sierra Leone, Soedan en Sri Lanka is het aandeel vrouwen juist opvallend laag; een kwart of zelfs minder. Voor een meer specifiek overzicht naar geslacht en vestigingsjaar, zie tabel b2.2 in bijlage 2.

De gemiddelde leeftijd in de onderzoekspopulatie is, in 2013, rond de 40 jaar (zie tabel 2.6). Bijna de helft van de migranten die tot de onderzoekspopulatie behoren (46,7%) is tussen de 30 en 49 jaar oud. Voor alle groepen geldt dat weinig migranten in 2013 nog jonger dan 18 jaar zijn. Dit is niet verwonderlijk, omdat het gaat om migranten die zich in de periode 1995-1999 al in Nederland hebben gevestigd. Ook heeft een relatief klein deel al de leeftijd van 60 jaar bereikt.

Zoals opgemerkt in paragraaf 2.1, zijn de asielmigranten die zich in de periode 1995-1999 in Nederland vestigden vanuit China en Sierra Leone opvallend jong. Dit blijft het geval wanneer we alleen de onderzoekspopulatie beschouwen; de asielmigranten die tot en met 2012 onafgebroken in Nederland bleven. De gemiddelde leeftijd voor deze groepen ligt tussen de 33 en 34 jaar. Ruim 80% van de Chinese asielmigranten en ruim 70% van de asielmigranten afkomstig uit Sierra Leone is in 2013 jonger dan 35 jaar. Ook voor asielmigranten uit de meeste andere landen in Sub-Sahara-Afrika (Angola, Congo, Ethiopië en Somalië) geldt dat de gemiddelde leeftijd relatief laag is. Asielmigranten uit Soedan vormen hierop een uitzondering.

Voor een meer specifiek overzicht naar leeftijd en vestigingsjaar, zie tabel b2.3 in bijlage 2.

Opvallend is dat er nauwelijks verschil is tussen de gemiddelde leeftijd van de asielmigranten uit het cohort '95-'99 die in Nederland gebleven zijn en de gemiddelde leeftijd van de asielmigranten uit dit cohort die weer uit Nederland vertrokken zijn. Dit suggereert dat het niet noodzakelijk de jongere migranten zijn die ervoor kiezen om door te migreren.

Ten opzichte van het totale cohort asielmigranten die zich in de periode 1995-1999 in Nederland vestigden is dus, in 2013, wel een duidelijke verschuiving te zien in het aandeel mannen en vrouwen, maar niet in de leeftijdsopbouw. Mogelijke verklaringen zijn dat de spreiding in leeftijd relatief beperkt is, zeker binnen herkomstgroepen en dat alleenstaande asielmigranten (relatief veel meer mannen) wellicht meer geneigd zijn om door te migreren dan asielmigranten die met familie naar Nederland gekomen zijn (relatief een groter aandeel vrouwen).

Tabel 2.6 Asielmigranten in onderzoekspopulatie, naar geboorteland en zes leeftijdscategorieën, situatie op 1-1-2013

	≤18 jaar	19-29 jaar	30-39 jaar	40-49 jaar	50-59 jaar	≥60 jaar	Gemiddelde leeftijd	Gemiddelde leeftijd populatie 1999 ^a	Gemiddelde leeftijd uitstromers 1999-2013 ^b
Totaal	1.578	13.312	11.182	14.530	9.507	4.895	40,3	40,0	39,4
Afghanistan	535	3.544	1.873	2.632	1.633	1.110	38,7	38,3	37,0
Algerije	-	46	30	148	62	-	42,6	41,9	41,5
Angola	24	260	231	155	75	-	34,0	34,6	35,0
China	-	142	1236	75	51	-	33,5	33,8	34,3
Congo (Dem. Rep.)	34	165	172	241	136	28	38,8	39,0	39,2
Ethiopië	-	58	254	125	37	-	37,0	36,3	35,3
Irak	334	2.600	1.590	3.304	2.198	1.140	41,7	41,7	41,7
Iran	35	1.223	666	1.427	1.296	507	42,9	42,6	41,6
Joegoslavië (voormalig)	75	2.031	1.533	2.596	1.820	969	42,5	42,9	44,1
Sierra Leone	-	41	268	51	12	-	33,9	33,6	33,5
Soedan	30	85	322	378	144	22	40,0	39,7	39,5
Somalië	50	640	734	670	238	143	37,5	37,3	37,2
Sovjet-Unie (voormalig)	88	897	589	847	682	402	41,4	40,8	38,0
Sri Lanka	11	61	126	231	145	61	44,7	44,1	43,5
Syrië	47	262	146	244	174	88	40,0	40,1	40,3
Turkije	33	315	280	373	195	99	40,0	40,7	42,3
Overig niet-westers	122	680	1 055	935	541	222	39,2	38,6	38,0
Overig westers	147	262	77	97	68	70	32,9	33,5	34,6

Voor lege cellen geldt dat de aantallen in deze categorieën te klein te zijn om te presenteren.

^a De populatie 1999 bestaat uit de asielmigranten uit het cohort '95-'99 die op 1 januari 1999 nog in Nederland aanwezig waren.

^b De uitstromers 1999-2013 zijn de asielmigranten uit het cohort '95-'99 die in de periode 1 januari 1999 – 1 januari 2013 uit Nederland vertrokken zijn.

Bron: CBS

Gemiddeld kindertal

De vrouwelijke asielmigranten die zich in de periode 1995-1999 inschreven in Nederland en op 1 januari 2013 nog in Nederland woonden kregen in 2000 gemiddeld 1,59 kinderen (zie tabel 2.7). Daarmee lag het gemiddeld kindertal (*Total Fertility Rate* – TFR) voor vrouwelijke asielmigranten op vrijwel hetzelfde niveau als voor autochtonen die in 2000 een kind kregen (1,65) en lager dan voor vrouwen die in de periode 1995-1999 in het kader van gezinsmigratie naar Nederland kwamen.

In de gehele periode 2000-2012 werden bijna 15.000 kinderen van asielmigranten geboren. Iets meer dan 2700 van hen hadden een Somalische moeder. Drie kwart van de kinderen van asielmigranten die in 2000-2012 werden geboren had een moeder uit één van de landen van de top vijf van grootste stromen asielmigranten in de periode 1995-1999: Afghanistan, Irak, Iran, Somalië en (voormalig) Joegoslavië.

Tabel 2.7 Total Fertility Rate (TFR)^a van immigranten die zich tussen 1995 en 1999 in Nederland vestigden en op 1 januari 2013 nog in Nederland woonden, naar migratiemotief, 2000-2012

	2000	2004	2008	2012
Arbeidsmigranten	0,677	1,372	1,078	0,629
Gezinsmigranten	2,810	1,984	1,718	1,555
Asielmigranten	1,587	1,449	1,385	1,425
w.v. geboren in:				
Afghanistan	1,389	1,389	1,479	1,439
Irak	1,742	1,559	1,460	1,814
Iran	1,172	0,697	0,701	1,142
Somalië	1,466	1,856	2,252	2,148
Joegoslavië (voormalig)	1,274	1,203	0,922	1,386
Referentiegroepen:				
Autochtonen	1,654	1,694	1,784	1,74
Niet-westerse allochtonen	2,511	2,258	2,093	2,037

^a Het gemiddelde aantal kinderen dat een vrouw krijgt als de in een bepaald jaar waargenomen leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers gedurende haar vruchtbare leven zouden gelden.

Bron: CBS

2.3 Regionale spreiding 1995-2013

In de periode 1995-1999 werden jaarlijks 17.000 tot ruim 22.000 asielmigranten ingeschreven in het bevolkingsregister. Voor Nederland als geheel kwam het gemiddeld aantal ingeschreven asielmigranten per 100.000 inwoners in die periode uit op 122. Echter, omdat de asielzoekerscentra niet gelijk verdeeld waren over Nederland, liep het gemiddeld aantal ingeschreven asielmigranten per regio sterk uiteen. Dit aantal was het grootst in de minder dicht bevolkte provincies buiten de randstad. Hoewel de instroom in de periferie van Nederland het grootst was, schreef toch één op de drie asielmigranten zich in één van de 22 grootste steden in Nederland in. De vier grote steden – Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht – bevonden zich in de middenmoot (zie tabel b2.4 in bijlage 2; Klaver & Van der Welle, 2009).

In de figuren 2.2, 2.3 en 2.4 is de verdeling over Nederland te zien van de onderzoekspopulatie: asielmigranten die in de periode 1995-1999 werden ingeschreven in het bevolkingsregister en tot en met 31 december 2012 onafgebroken in Nederland woonden. De linker kaart in de drie figuren laat zien wat het deel (percentage) is

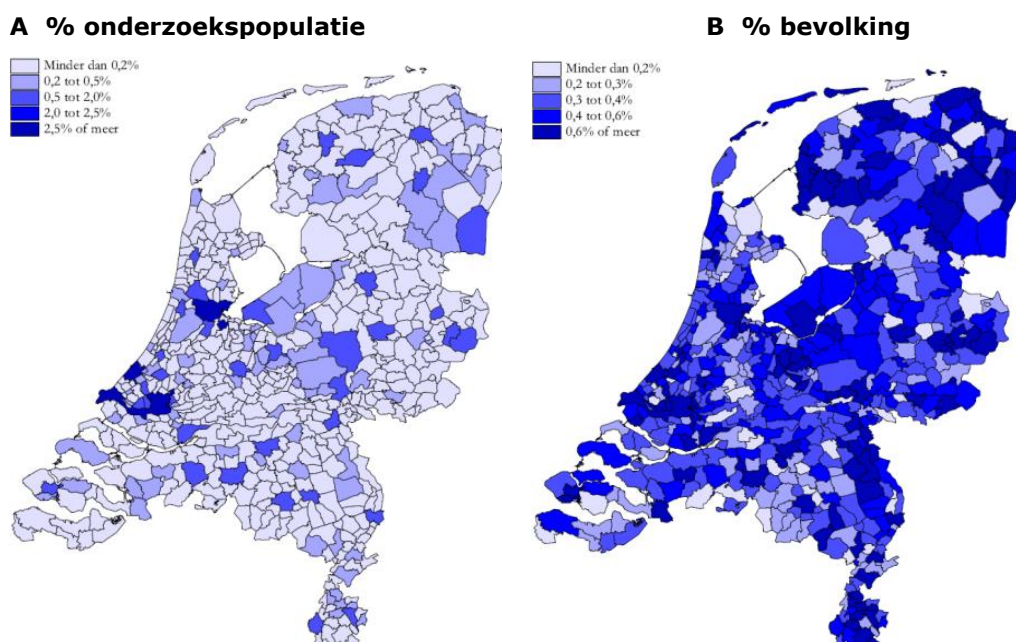
van de onderzoekspopulatie dat in de betreffende gemeente woont. De rechter kaart in de drie figuren laat zien welk deel (percentage) de onderzoekspopulatie uit maakt van de totale bevolking in de betreffende gemeente. De figuren geven dit achter-eenvolgens weer voor drie tijdstippen; in 2000, 2006 en 2012.

Voor het jaar 2000 is nog enigszins terug te zien dat de asielmigranten in relatief sterke mate verspreid over Nederland werden gehuisvest, en zich in eerste instantie veelal inschreven in de minder dicht bevolkte provincies buiten de randstad (zie ook Klaver & Van der Welle, 2009; voor een uitgebreide analyse van de eerste vestiging en volgende verhuisbewegingen in Nederland). Op de kaart voor het jaar 2000 is echter ook al te zien dat, binnen iedere provincie, relatief veel asielzoekers zich inschreven in één van de grotere steden of binnen de eerste jaren in Nederland al verhuisd waren naar één van de grotere steden.

Uit de figuren 2.3 en 2.4 is op te maken dat de asielmigranten zich in de periode tot en met 2012 steeds meer in de stedelijke gebieden, waaronder de randstad, zijn gaan concentreren. In 2000 is het aandeel asielmigranten uit de onderzoekspopulatie dat in steden als Rotterdam en Den Haag is gaan wonen al relatief hoog. In de jaren 2006 en 2012 is vervolgens te zien dat de concentratie asielmigranten (uit de onderzoekspopulatie) in het stedelijk gebied rond de vier grote steden verder toeneemt. Ook voor de andere provincies is over de periode 2000-2012 een steeds sterkere concentratie in de grotere steden waar te nemen.

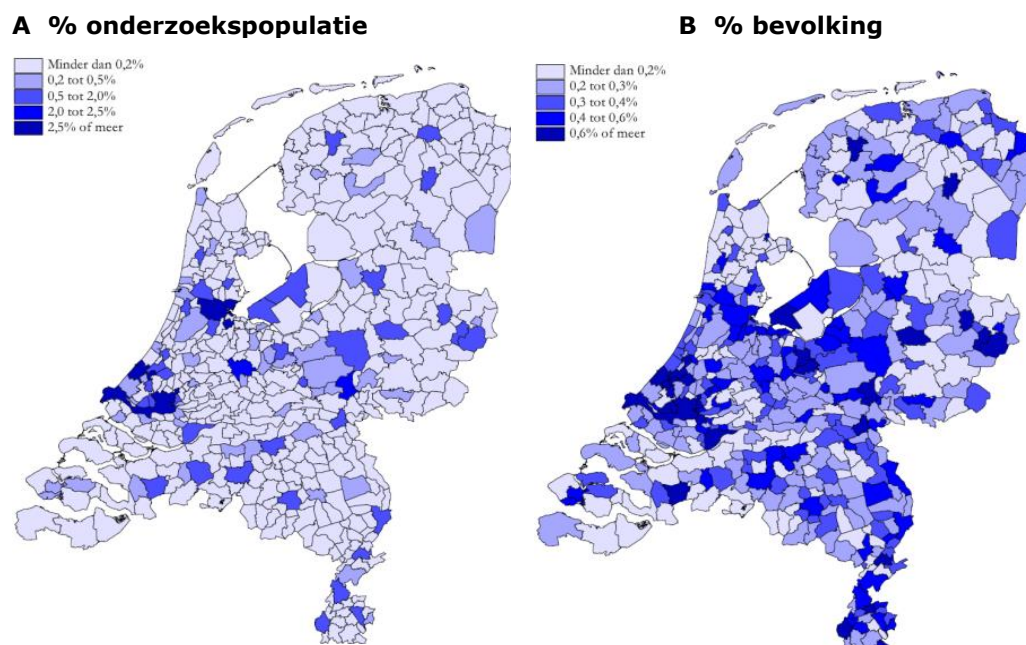
In het jaar 2000 woont bijvoorbeeld 5,1% van de onderzoekspopulatie (al) in Rotterdam. In 2012 woont 6,7% van de onderzoekspopulatie in Rotterdam. Opvallend is ook de toenemende concentratie van asielmigranten in een randgemeente als Zoetermeer. In 2000 woont 0,7% van de onderzoekspopulatie in deze gemeente, in 2006 1,4% en in 2012 2%. In een gemeente als Zeewolde is een tegengestelde beweging te zien. Daar woont in het jaar 2000 0,4% van de onderzoekspopulatie en in 2012 nog geen 0,1%.

Figuur 2.2 Spreiding onderzoekspopulatie, 2000

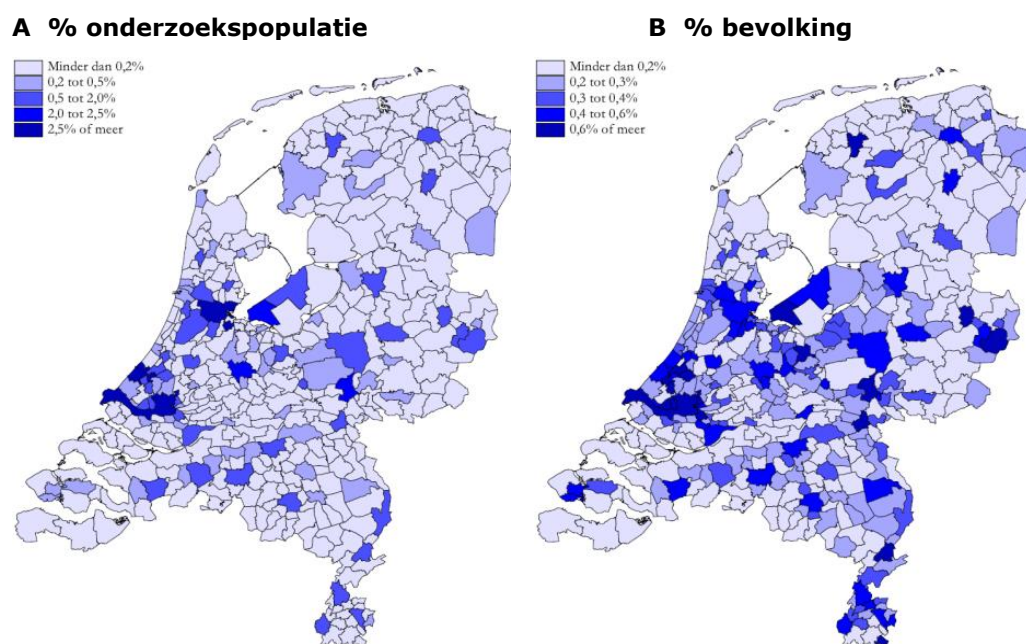
Bron: CBS

Figuur 2.3 Spreiding onderzoekspopulatie, 2006

Bron: CBS

Figuur 2.4 Spreiding onderzoekspopulatie, 2012

Bron: CBS

2.4 Conclusie

Wanneer we kijken naar het aantal asielmigranten zijn er vijf prominente herkomstgroepen die zich in de tweede helft van de jaren negentig in Nederland gevestigd hebben. Ongeveer twee derde deel van het cohort asielmigranten uit de periode 1995-1999 was afkomstig uit Afghanistan, Irak, Iran, Somalië of het voormalig Joegoslavië. Het cohort was relatief jong – een derde van de asielmigranten was minderjarig toen zij zich inschreven – en bestond het uit aanzienlijk meer mannelijke dan vrouwelijke asielmigranten.

Vijftien jaar later, in 2012, is ongeveer 60% van de asielmigranten die zich in de tweede helft van de jaren negentig in Nederland vestigden nog hier woonachtig. Onder asielmigranten uit Somalië is de uitstroom echter veel groter geweest: van deze groep is twee derde tussen 1999 en 2012 vertrokken uit Nederland. Voor alle groepen is de uitstroom onder mannen groter geweest dan onder vrouwen. Waar de asielmigranten kort na aankomst in Nederland relatief verspreid over het land wonen, trekken zij na verloop van tijd vaker naar de grote steden.

In de volgende hoofdstukken wordt beschreven hoe het de asielmigranten uit dit cohort op verschillende terreinen is vergaan, in hun eerste 12 tot 17 jaar in Nederland.

3 Onderwijs

*Marijke Hartgers (CBS), Karolijne van der Houwen (CBS) en Roel Jennissen (WODC/WRR)*¹¹

Het verwerven van kennis en vaardigheden (c.q. het verwerven van menselijk kapitaal) is voor iedereen van belang om te kunnen functioneren in de samenleving. Onderwijs is daarbij een belangrijk hulpmiddel. Daarnaast is onderwijs een belangrijk instrument om de sociaaleconomische en sociaal-culturele integratie van nieuwkomers in een samenleving te bevorderen. Kinderen maken zich via de school en via speelkameraadjes de taal en de cultuur van een nieuw land over het algemeen sneller eigen dan volwassenen. De kennis van de kinderen kan er vervolgens weer voor zorgen dat ook de ouders beter integreren.

De centrale vragen die in dit hoofdstuk aan bod komen zijn:

- 1 Wat zijn de prestaties van (de kinderen van) asielmigranten in het basisonderwijs?
- 2 Welk onderwijsniveau/-type volgen (de kinderen van) asielmigranten?
- 3 In hoeverre hebben (kinderen van) asielmigranten extra ondersteuning nodig in het onderwijs?
- 4 Hoe vaak komt voortijdig schoolverlaten voor onder (de kinderen van) asielmigranten?
- 5 Wat is het hoogst behaalde onderwijsniveau van (de kinderen van) asielmigranten?

Deze vragen worden beantwoord voor de groep van asielmigranten die in de tweede helft van de jaren negentig naar Nederland kwamen en hun in Nederland geboren kinderen.

Bovenstaande vragen wijken iets af van de algemene onderzoeksvragen van deze cohortstudie. Ten eerste zit er geen tijdscomponent in: het verwerven van diploma's wordt op één bepaald tijdstip zichtbaar, waardoor een cohortbenadering niet mogelijk is. Ten tweede ligt de aandacht meer op feitelijke onderwijsprestaties, dan op belemmerende dan wel bevorderende factoren bij deze prestaties.

Onderzoeksgroep

In dit hoofdstuk staat het onderwijs dat de (kinderen van) asielmigranten in Nederland volgen en gevolgd hebben centraal. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen:

- 1a Asielmigranten die bij inschrijving in Nederland (1995-1999) nog geen 6 jaar waren of de in Nederland geboren kinderen van asielmigranten (de 'jongste groep').
- 1b Asielmigranten die bij inschrijving in Nederland (1995-1999) 6 tot en met 17 jaar waren (de 'oudere groep').

Waar mogelijk worden beide groepen verder onderverdeeld naar land of gebied van herkomst. Deze twee onderzoeksgroepen vormen tezamen de doelgroep, die wordt afgezet tegen vier referentiegroepen, te weten:

¹¹ Roel Jennissen schreef dit hoofdstuk als medewerker van het WODC. Hij is thans werkzaam bij de WRR.

- 2a Niet-westerse migranten zonder asielmotief die bij inschrijving in Nederland (1995-1999) nog geen 6 jaar waren, dan wel de in Nederland geboren kinderen van deze migranten (de 'jongste groep').
- 2b Niet-westerse migranten zonder asielmotief die bij inschrijving in Nederland (1995-1999) 6 tot en met 17 jaar waren (de 'oudere groep').
- 3 Overig niet-westers: dit zijn alle inwoners met een niet-westerse migratie-achtergrond die zich vóór 1995 in Nederland inschreven en hun in Nederland geboren kinderen.
- 4 Autochtonen: inwoners zonder migratie-achtergrond.

In tabel 3.1 staan deze onderzoeks- en referentiegroepen vermeld met de aantallen per groep. Voor de groepen 1 en 2 zijn dit de migranten die zich in de periode 1995-1999 in Nederland inschreven en hun (eventueel later geboren) kinderen, waarvan bekend is dat zij ten minste tot en met 2013 onafgebroken in Nederland woonden. Ook voor de referentiegroepen 3 en 4 is de restrictie gesteld dat zij in de hele periode 2000-2013, dan wel vanaf hun geboorte, in Nederland woonden. De groepsgrootte kan per analyse afwijken van de groepsgrootte gepresenteerd in tabel 3.1, deze is namelijk afhankelijk van het aantal personen dat in de periode van onderzoek voorkomt in de deelbestanden. Niet elk kind van een asielmigrant zal bijvoorbeeld in de periode van onderzoek de leeftijd hebben om aan het hoger-onderwijs deel te kunnen nemen. Bovendien is het onderwijsnummer¹² in de onderwijsbestanden in deze periode geleidelijk ingevoerd. Individuele gegevens van het primair onderwijs zijn pas beschikbaar vanaf het schooljaar 2009/'10. Veel (kinderen van) asielmigranten hadden in die periode het basisonderwijs al achter zich gelaten.

¹² Het onderwijsnummer is een uniek nummer dat iedereen krijgt die onderwijs volgt dat door de overheid wordt betaald. In de meeste gevallen is het nummer gelijk aan het Burgerservicenummer (BSN). Asielzoekers of leerlingen die niet in Nederland wonen, hebben vaak (nog) geen BSN. Zij krijgen een tijdelijk onderwijsnummer via de school. (www.rijksoverheid.nl)

Tabel 3.1 Doel- en referentiegroepen

	Naar land van herkomst							
	Totaal	Afghanistan	Iran	Irak	Somalië	Voormalig Joegoslavië	Sub-Sahara excl. Somalië	Overig
Doelgroepen								
1 Asielmigranten (1995-1999)	53.465	10.108	3.198	9.610	3.573	6.886	5.330	14.760
Jonger dan 18 jaar bij inschrijving of in NL geboren								
1a Jongste asielmigranten	38.309	6.798	1.875	7.240	2.677	4.896	3.703	11.120
< 6 jaar bij inschrijving of in NL geboren								
1b Oudere asielmigranten	15.156	3.310	1.323	2.370	896	1.990	1.627	3.640
6 t/m 17 jaar bij inschrijving								
Referentiegroepen								
2 Niet-westerse migranten (1995-1999) zonder asielmotief	138.904							
Jonger dan 18 jaar bij inschrijving of in NL geboren								
2a Jongste niet-westerse migranten zonder asielmotief	118.213							
< 6 jaar bij inschrijving of in NL geboren								
2b Niet-westerse migranten zonder asielmotief	20.691							
6 t/m 17 jaar bij inschrijving								
3 Overig niet-westers	1.598.883							
(kinderen van) migranten die vóór 1995 naar Nederland kwamen								
4 Autochtonen	12.986.890							

Opbouw van het hoofdstuk

Dit hoofdstuk start in paragraaf 3.1 met een beschrijving van de prestaties van de kinderen in de doel- en referentiegroepen in groep acht van het basisonderwijs. De resultaten op de Eindtoets Basisonderwijs van Cito staan hierbij centraal. De behaalde resultaten op rekenen-wiskunde en taal worden hierbij nog uitgesplitst naar kinderen die al dan niet thuis Nederlands spreken. In paragraaf 3.2 wordt aandacht besteed aan het eindadvies voor vervolgonderwijs dat de leerkracht aan de kinderen in groep acht van de basisschool geeft. Dit wordt voor de doel- en referentiegroepen geplaatst naast de onderwijspositie die leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs hebben. In paragraaf 3.3 wordt op verschillende momenten in de onderwijsloopbaan stilgestaan bij leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben bij hun gang door het onderwijs. In paragraaf 3.4 staat de onderwijsrichting die jongeren kiezen centraal. Beschreven wordt in hoeverre de jongens en de meisjes uit de doel- en referentiegroepen verschillen in de keuze voor een onderwijsrichting in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en hoger onderwijs (ho). Voordat in paragraaf 3.6 een algemene conclusie wordt geformuleerd, kijken we in paragraaf 3.5 naar de onderwijspositie op 21-jarige leeftijd. Welke onderwijsniveaus volgden de jongeren uit de doel- en referentiegroepen op deze leeftijd en volgden ze überhaupt onderwijs op deze leeftijd? Hierbij wordt tevens nagegaan of de jongeren die het onderwijs hebben verlaten wel of niet een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt hebben behaald.

3.1 Eindtoets basisonderwijs van Cito

In Nederland gaan kinderen meestal vanaf hun 4e jaar naar school; vanaf 5 jaar is dat wettelijk voorgeschreven. De meeste kinderen gaan tot en met hun 12e jaar naar een reguliere basisschool. Deze paragraaf geeft een beschrijving van de prestaties van die kinderen in groep acht van de basisschool. Kinderen die extra ondersteuning nodig hebben gaan naar het speciaal basisonderwijs (sbao) of een speciale school. Die groepen worden beschreven in paragraaf 3.3.

In groep acht van de basisschool maken de meeste kinderen een eindtoets. Vanaf het schooljaar 2013/'14 zijn scholen in het regulier basisonderwijs verplicht een eindtoets primair onderwijs af te nemen. Daarvoor had deze toets een adviserende rol bij de keuze van de leerling voor het vervolgonderwijs.¹³ In dit onderzoek maken we gebruik van de gegevens uit de Eindtoets Basisonderwijs van Cito, beter bekend als de Citotoets, over de periode 2005-2012. In deze periode deed gemiddeld ongeveer 85% van de basisscholen mee aan de Citotoets. Kinderen waarvan de school verwachtte dat de toets te moeilijk zou zijn, werden niet altijd aangemeld voor de toets. Dit kan een overwaardering van de resultaten van de toets voor bepaalde groepen betekenen. Van de (asiel)migranten is alleen de jongste groep (bij binnenkomst in Nederland jonger dan 6 jaar of hier geboren) in de analyses betrokken. Van de (asiel)migranten die bij binnenkomst in Nederland 6-17 jaar waren, was het grootste deel in 2005 al te oud voor groep 8.

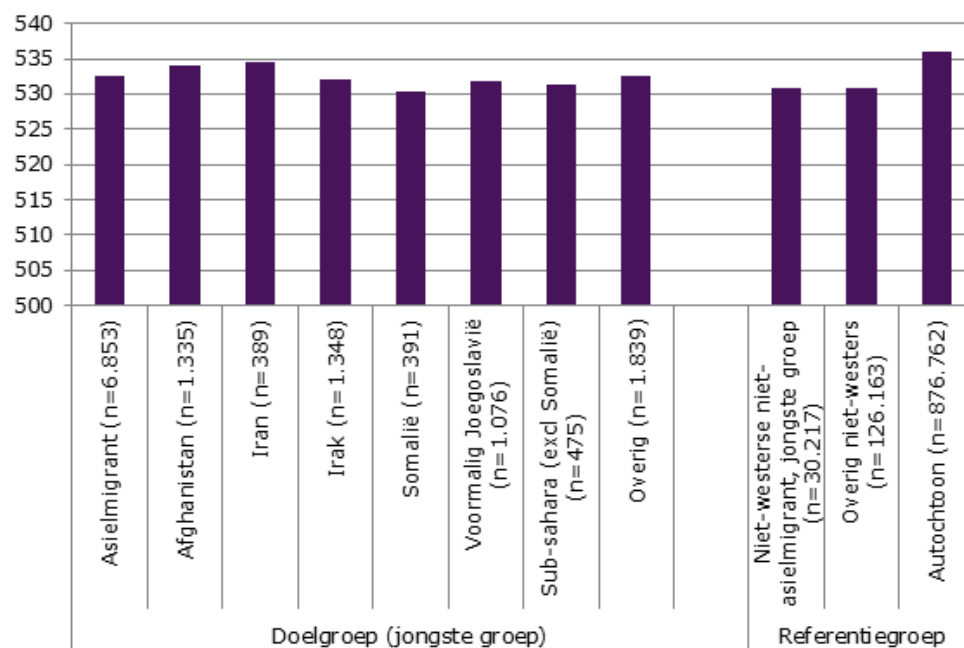
¹³ Met ingang van 2014/'15 is het advies van de leerkracht bepalend. De eindtoets wordt pas na dit advies gemaakt en speelt alleen een rol indien het advies op basis van de toets score hoger is dan dat van de leerkracht. Wel moeten nu alle leerlingen uit groep acht een eindtoets basisonderwijs maken die is toegelaten door de Minister van OCW. De Centrale Eindtoets van het College voor Toetsen en Examens (CVTE) is er daar één van. Deze toets wordt gemaakt in samenwerking met Stichting Cito en bouwt voort op de voormalige Citotoets.

3.1.1 Standaardscores

De Citotoets meet de prestaties van kinderen op vier onderdelen, te weten rekenen-wiskunde, taal, wereldoriëntatie en studievaardigheden. Het aantal goed beantwoorde opgaven op drie van de vier onderdelen is de basis voor de berekening van de standardscore van de leerlingen. Alleen wereldoriëntatie wordt hierbij door Cito niet meegenomen. De score loopt van 501 tot en met 550, en wordt elk jaar gestandaardiseerd.

Autochtone achtstegroepers behaalden in de periode 2005-2012 gemiddeld 536 punten op de Citotoets (zie figuur 3.1). Onze doelgroep, de jongste asielmigranten, scoorde met 532,5 gemiddeld ruim drie punten lager. Hiermee behaalden ze een hoger resultaat dan de gemiddelde jongste niet-westerse niet-asielmigrant en de achtstegroeper met een overig niet-westerse achtergrond. Zij scoorden beide met 531 gemiddeld vijf punten lager dan de autochtonen. Binnen de groep van jongste asielmigranten behaalden de Afghanen en de Iraniërs gemiddeld de hoogste scores (534). Asielmigranten uit de Sub-Sahara, en met name uit Somalië hadden gemiddeld de laagste Citoscores (respectievelijk 531 en 530). De verschillen tussen jongens en meisjes zijn niet groot. Gemiddeld per onderscheiden groep bedraagt het verschil maximaal een punt in het voordeel van de jongens.

Figuur 3.1 Standaardscores op de Citotoets (2005-2012)

Bron: CBS/WODC/Cito

3.1.2 Rekenen-wiskunde en taal

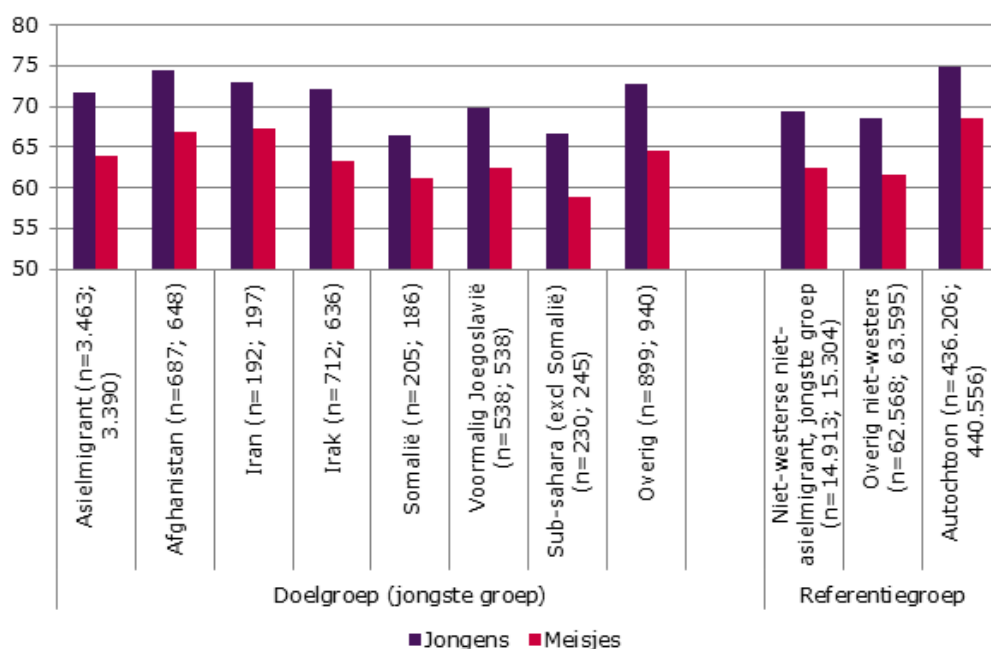
De resultaten op de toets onderdelen rekenen-wiskunde en taal laten, zoals verwacht, wel verschillen zien tussen jongens en meisjes. Jongens presteren beter op rekenen-wiskunde dan meisjes en meisjes behalen hogere scores op taal dan jongens. Daarbij blijken deze verschillen niet voor alle onderscheiden groepen even

groot te zijn. Daarom worden hier de resultaten voor rekenen-wiskunde en taal apart voor jongens en meisjes gepresenteerd.

Het percentage goed beantwoorde vragen op het onderdeel rekenen-wiskunde loopt van gemiddeld 59% voor de meisjes uit de Sub-Sahara (exclusief Somalië) tot 75% voor de autochtone jongens (zie figuur 3.2). Uit de doelgroep scoren ook de meisjes uit Somalië en uit voormalig Joegoslavië relatief laag op rekenen-wiskunde (61% en 62%). Gemiddeld doen de vrouwelijke asielmigranten het met 64% goed beantwoorde vragen op het onderdeel rekenen-wiskunde beter dan de meisjes uit de niet-westerse referentiegroepen (beide 62%). Dat komt vooral door de resultaten van de Afghaanse en Iraanse meisjes. Zij scoorden met gemiddeld bijna 67% goed beantwoorde vragen maar iets lager dan de autochtone meisjes (69%).

De verschillen in scores tussen jongens en meisjes variëren van 5 procentpunt voor de asielmigranten uit Somalië tot 9 procentpunt bij de Irakese asielmigranten; alles in het voordeel van de jongens. Ook bij de jongens zijn de rekenen-wiskundescores bij de asielmigranten uit de Sub-Sahara (inclusief Somalië) en voormalig Joegoslavië het laagst en die uit Iran en Afghanistan het hoogst. De Afghaanse jongens scoren met 74% goed beantwoorde vragen bijna net zo hoog als de autochtone jongens.

Figuur 3.2 Gemiddeld percentage goed beantwoorde vragen op rekenen-wiskunde (Eindtoets Basisonderwijs van Cito, 2005-2012)

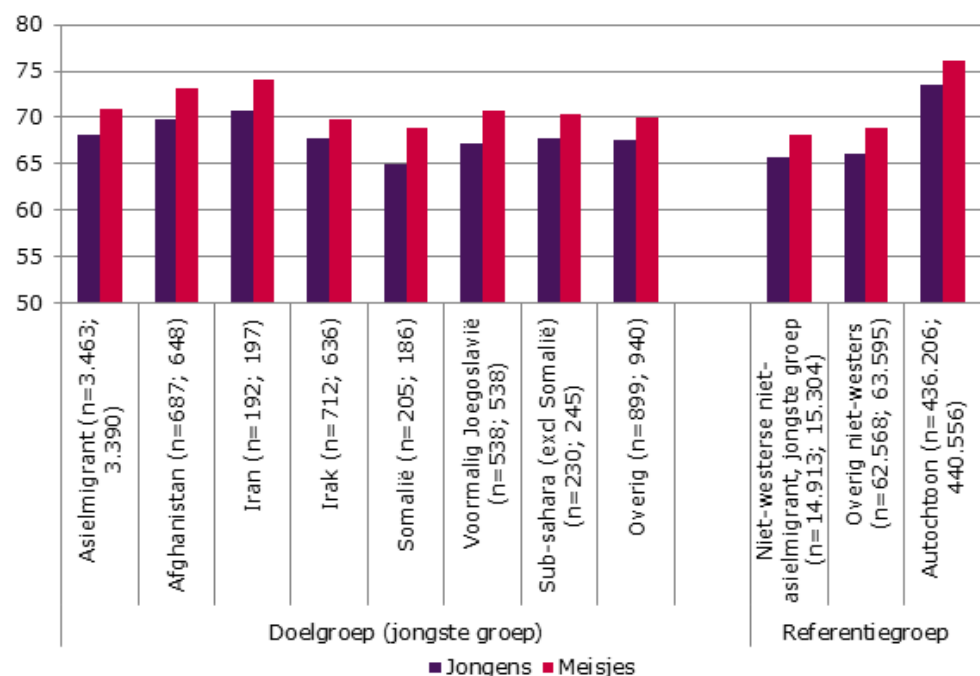

Bron: CBS/WODC/Cito

De scores op het onderdeel taal variëren binnen de onderscheiden groepen van 65% goed beantwoorde vragen voor jongens uit Somalië tot 76% voor de autochtone meisjes (zie figuur 3.3). Van alle onderscheiden groepen hebben, na de autochtonen, de Iraanse en Afghaanse asielmigranten de hoogste scores op het onderdeel taal. De Somalische asielmigranten en de leerlingen met een niet-westerse achtergrond uit de referentiegroepen scoren gemiddeld het laagst. De gemiddelde asielmigrant behaalt een iets hogere score dan de gemiddelde leerling met een niet-westerse achtergrond uit de referentiegroepen.

Het verschil tussen jongens en meisjes bedraagt gemiddeld 3 procentpunten, en is daarmee op het onderdeel taal minder groot dan op rekenen-wiskunde. Bij Somalische asielmigranten is het verschil tussen jongens en meisjes het grootst (4 procentpunt). En dat is opvallend, omdat op het onderdeel rekenen-wiskunde de jongens en meisjes uit Somalië het minst uiteenliepen. De Somalische meisjes doen het dus op de combinatie van rekenen-wiskunde en taal beter dan Somalische jongens. Hetzelfde, maar dan omgekeerd, geldt voor de Irakese asielmigranten. Bij hen scoren de jongens op de combinatie van beide onderdelen relatief beter dan de meisjes; op het onderdeel taal blijven de jongens maar 2 procentpunt achter op de meisjes, terwijl ze op het onderdeel rekenen-wiskunde zelfs 9 procentpunt hoger scoren.

Figuur 3.3 Gemiddeld percentage goed beantwoorde vragen taal (Eindtoets Basisonderwijs van Cito, 2005-2012)

Bron: CBS/WODC/Cito

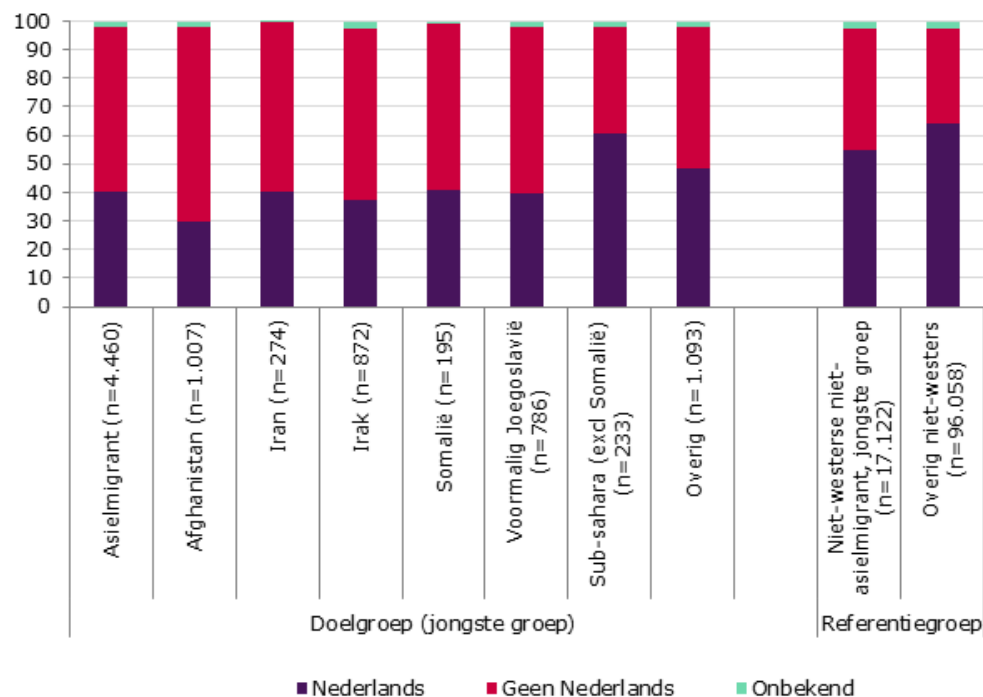
Het verschil in scores tussen autochtonen aan de ene en (asiel)migranten aan de andere kant is voor het onderdeel taal gemiddeld iets groter dan voor het onderdeel rekenen-wiskunde. Dat ligt ook in de lijn der verwachting. Voor de meeste (asiel-) migranten is Nederlands niet hun eerste taal en voor een deel geldt dat zij thuis ook geen Nederlands spreken. De kans dat zij een taalachterstand hebben wat betreft het Nederlands is groot. En alhoewel ook bij het onderdeel rekenen-wiskunde een beroep wordt gedaan op de kennis van de Nederlandse taal, is dit bij een taaltoets natuurlijk nog meer van toepassing. Opvallend is daarom dat de asielmigranten uit de Sub-Sahara (exclusief Somalië) op de rekentoets veel verder achterblijven in score op de autochtonen dan op de taaltoets.

3.1.3 Thuistaal

De resultaten op de Citotoets hangen samen met de taal die thuis wordt gesproken (zie bijvoorbeeld Hickendorff & Janssen, 2009). Cito verzamelde gegevens over de

thuis taal van de deelnemers aan de Citotoets via de leerkracht. In dit onderzoek naar asielmigranten zijn de Cito-gegevens meegenomen over de jaren 2005-2012. Hierbij moet worden opgemerkt dat in 2012 de thuis taal niet specifiek is uitgevraagd, waardoor in dat jaar maar van een enkel kind de thuis taal bekend is. Het aandeel kinderen dat thuis Nederlands spreekt, is met gemiddeld 40% het laagst bij de asielmigranten (zie figuur 3.4). Van de niet-westerse niet-asielmigranten spreekt iets meer dan de helft thuis Nederlands (55%), en van kinderen van overig niet-westerse herkomst (waarvan de ouders dus al langer in Nederland wonen) bijna twee derde (64%). Binnen de groep van asielmigranten zijn grote verschillen te zien naar land van herkomst. Van de kinderen uit de Sub-Sahara, exclusief Somalië, spreekt 61% thuis de Nederlandse taal.¹⁴ Van de Afghaanse kinderen spreekt nog geen derde (30%) thuis Nederlands.

Figuur 3.4 Taal die thuis wordt gesproken naar opgave van de leerkracht (Eindtoets Basisonderwijs van Cito, 2005-2012)

Bron: CBS/WODC/Cito

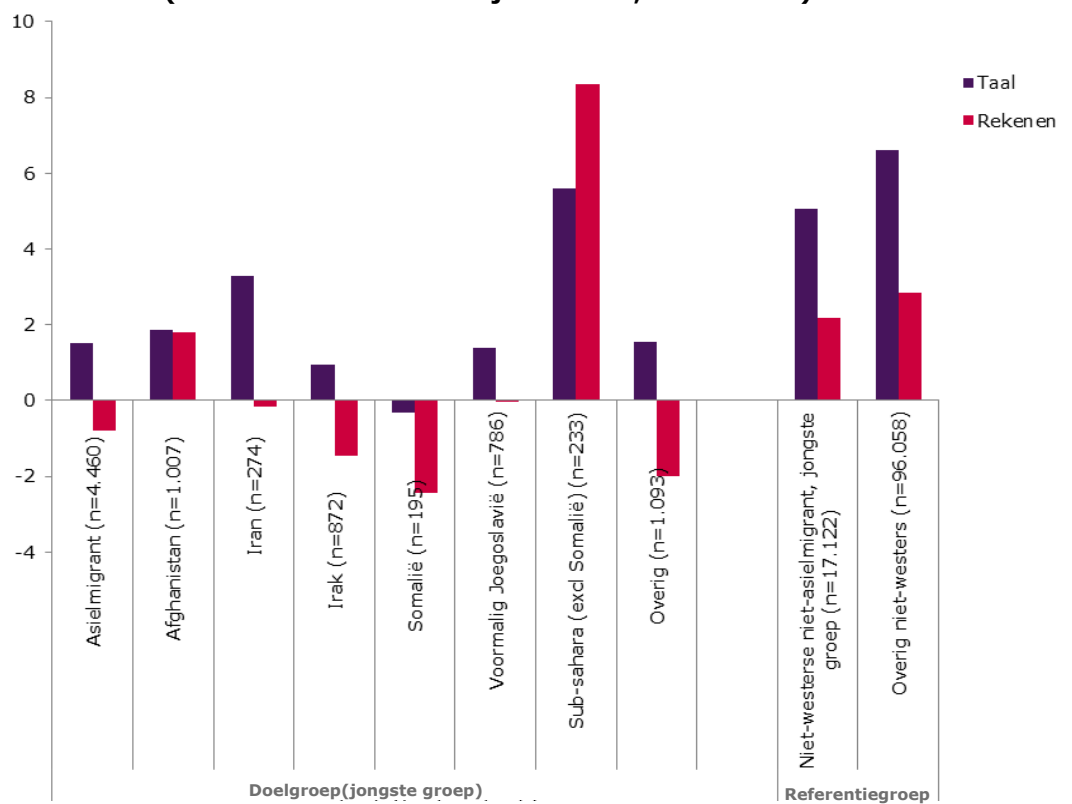
In figuur 3.5 is te zien in hoeverre de kinderen die al dan niet thuis Nederlands spreken verschillen in hun scores op de onderdelen rekenen-wiskunde en taal. Hierbij moet worden opgemerkt dat van een aantal groepen de celgrootte vrij klein is, waardoor de uitkomsten minder betrouwbaar kunnen zijn. Voor het onderdeel rekenen-wiskunde maakt het voor de meeste groepen asielmigranten niet veel uit of thuis Nederlands wordt gesproken of niet. Uitzondering hierop zijn asielmigranten uit de Sub-Sahara; zij scoren 8 procentpunt hoger als ze thuis Nederlands spreken. Asielmigranten uit Afghanistan scoren 2 procentpunt hoger. Bij andere doelgroepen is het opvallend dat asielmigrantenkinderen juist iets lager scoren op de rekentoets als ze thuis Nederlands spreken, voor Somaliërs is dit zelfs 2 procentpunt. In de

¹⁴ Deze uitschieter wordt wellicht veroorzaakt door het relatief kleine aantal (de groep bevat 233 kinderen). Het kan ook zijn dat de kinderen uit deze groep die thuis geen Nederlands spreken, op school te laag presteerden en daarom door de school niet werden aangemeld voor de Citotoets.

twee referentiegroepen is de score op rekenen gemiddeld 2 c.q. 3 procentpunt hoger als ze thuis wel Nederlands spreken.

Bij de taaltoets scoren de kinderen, zoals te verwachten is, in praktisch alle onderscheiden groepen hoger als ze thuis Nederlands spreken. Met uitzondering van (wederom) de asielmigranten uit de Sub-Sahara zijn de verschillen bij de asielmigrantenkinderen minder groot dan bij de niet-westerse niet-asielmigranten en de kinderen met een overig niet-westerse achtergrond.

Figuur 3.5 Verschilscores (in procentpunten) op de taal- en rekenen-wiskundetoets naar het al dan niet thuis Nederlands spreken (Eindtoets Basisonderwijs van Cito, 2005-2012)

Bron: CBS/WODC/Cito

3.2 Eindadvies basisonderwijs en onderwijspositie in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs

In groep 8 van het basisonderwijs krijgen kinderen een advies voor het niveau en soort onderwijs dat zij na de basisschool kunnen volgen. Dit advies wordt gegeven door de leerkracht. De leerkracht baseert zich bij het advies op de resultaten en het gedrag en de motivatie van het kind door de jaren heen. Dat gebeurt vaak met behulp van een leerlingvolgsysteem. Daarnaast speelde een eindtoets (bijvoorbeeld de Cito-toets) in de voor deze paragraaf onderzochte periode nog een grote rol bij het advies van de leerkracht voor het voortgezet onderwijs.¹⁵ Ook voor deze indica-

¹⁵ Zoals hiervoor al vermeld, wordt de Centrale Eindtoets vanaf 2014/'15 pas na het geven van het advies gemaakt en speelt alleen een rol indien het eerdere advies lager is dan op basis van de toetsscore zou worden verwacht.

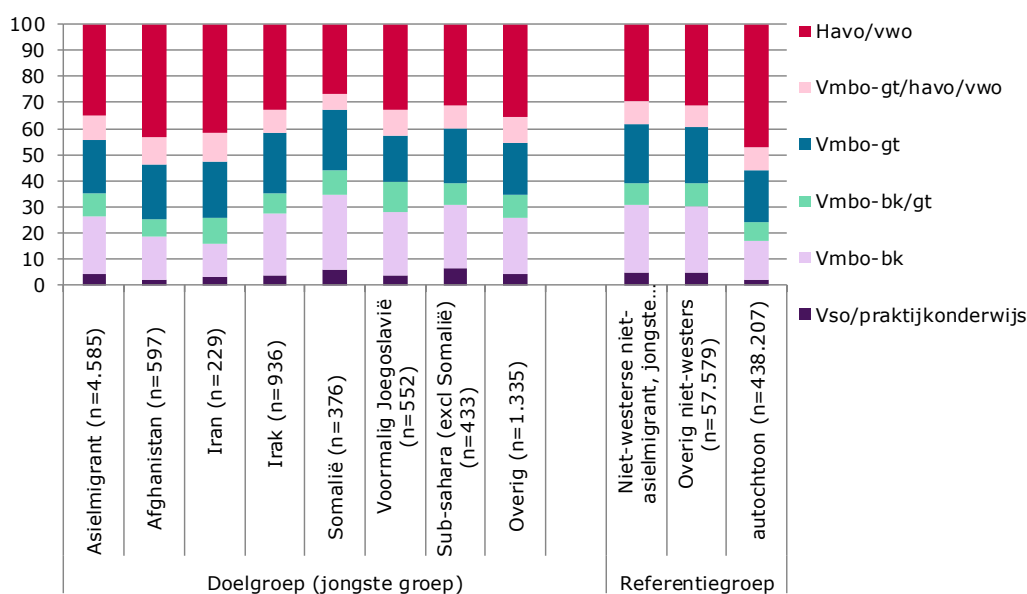
tor wordt bij de (asiel)migranten alleen gekeken naar de jongste groep, de (asiel-) migranten die bij binnenkomst in Nederland nog geen zes waren of hier zijn geboren. De (asiel)migranten die bij binnenkomst in Nederland 6-17 jaar waren, waren in de periode die is onderzocht (2010/'11-2013/'14) te oud voor groep 8 van de basisschool.

3.2.1 Eindadvies basisonderwijs

In de periode 2010/'11-2013/'14 kreeg van de asielmigranten in groep 8 gemiddeld 4% het advies om naar het voortgezet speciaal onderwijs (vso) of praktijkonderwijs te gaan, 22% kreeg een advies voor de basis- of kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo (vmbo-bk), 9% voor het vmbo, 21% voor de gemengde of theoretische leerweg van het vmbo (vmbo-gt), 9% voor vmbo-gt/havo/vwo en 35% voor havo/vwo (zie figuur 3.6). De verschillen met de referentiegroepen zijn het grootst bij de qua niveau uiteinden van de reeks: het advies voor de beroepsgerichte leerwegen van het vmbo (vmbo-bk) aan de onderkant en het advies voor havo/vwo aan de bovenkant. Asielmigranten kregen gemiddeld minder vaak dan niet-westerse niet-asielmigranten en overige kinderen met een niet-westerse achtergrond een advies voor vmbo-bk en vaker voor havo/vwo. Ten opzichte van de autochtone achtstegroepers is dit net andersom en zijn de gemiddelde verschillen groter.

Binnen de groep van jongste asielmigranten zijn wederom grote verschillen te zien in het advies aan kinderen uit Afghanistan en Iran aan de ene kant, en kinderen uit Somalië aan de andere kant. De kinderen uit de overige landen zitten daar tussenin. Van de Somalische asielmigranten kreeg 29% een advies voor vmbo-bk en 27% een advies voor havo/vwo. Van de Iraanse asielmigranten bedragen deze aandelen respectievelijk 13% en 41% en van de Afghanen 17% en 44%. De Afghaanse asielmigranten komen hiermee aardig in de buurt van de adviezen van de autochtone achtstegroepers.

Figuur 3.6 Eindadvies basisonderwijs voor het voortgezet onderwijs (2010/'11-2013/'14)

Bron: CBS/WODC

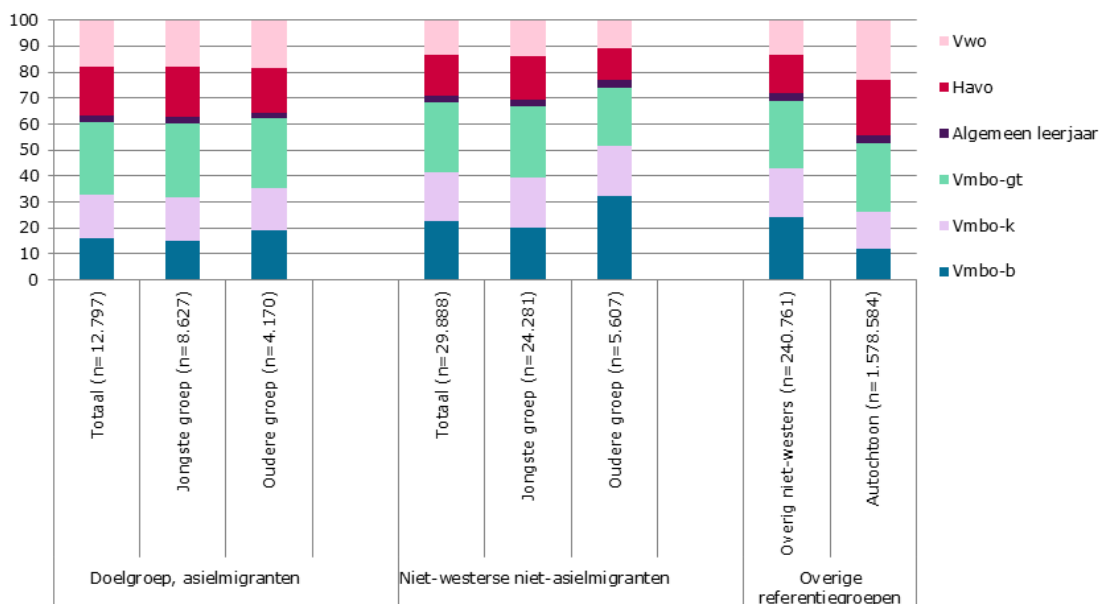
3.2.2 Onderwijspositie in leerjaar drie van het voortgezet onderwijs

De onderwijspositie die jongeren innemen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs zal logischerwijze voor een groot deel samenhangen met het eindadvies voor het voortgezet onderwijs dat ze kregen in groep acht van de basisschool. De grootte van deze samenhang kan voor groepen verschillen (Timmermans et al., 2013; Van Gaalen et al., 2014). Omdat voor het eindadvies de BRON-PO-bestanden zijn gebruikt, waarin pas vanaf 2010/'11 de eindadviezen zijn opgenomen, is het voor dit onderzoek echter niet mogelijk de leerlingen daadwerkelijk op individueel niveau te volgen tot in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs. In het huidige onderzoek gaat het dus om twee verschillende populaties. Voor de analyses van de onderwijspositie in leerjaar drie van het voortgezet onderwijs zijn de BRON-bestanden van het voortgezet onderwijs gebruikt van de schooljaren 2003/'04-2013/'14. Van de doel- en referentiegroepen wordt iedereen meegenomen die in die periode voor het eerst in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs zat. Dat betekent dat we ook de oudere groep van asielmigranten in beeld kunnen brengen. Omdat de gegevens van het praktijkonderwijs pas vanaf 2007/'08 en van het voortgezet speciaal onderwijs pas vanaf 2009/'10 op individueel niveau zijn verzameld, worden deze onderwijssoorten niet in deze analyses betrokken. In paragraaf 3.3 staan de kinderen die extra ondersteuning krijgen centraal en komen deze onderwijssoorten wel aan bod.

In het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs nemen asielmigranten qua onderwijsniveau een middenpositie in: zij zitten relatief minder vaak op havo of vwo dan autochtone leerlingen, maar vaker dan niet-asielmigranten en andere leerlingen met een niet-westerse achtergrond. De verschillen tussen de groepen in het aandeel leerlingen dat in het derde leerjaar de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo (vmbo-b) volgt zijn groter. Onder de autochtonen is dat aandeel 12%, onder de asielmigranten 16%, onder de niet-westerse niet-asielmigranten 22% en onder de leerlingen van overig niet-westerse herkomst 24%. Deze bevindingen komen overeen met de eindadviezen op de basisschool.

In de verdeling naar onderwijsniveau in figuur 3.7 zijn de asielmigranten en de niet-westerse niet-asielmigranten verder onderverdeeld naar leeftijd bij binnenkomst in Nederland. De groep van asielmigranten die nog geen 6 jaar waren toen ze in Nederland kwamen of hier zijn geboren, wijkt qua verdeling over de onderwijsniveaus het minst af van die van de autochtonen. De leerlingen die bij binnenkomst in Nederland ouder waren volgen in het derde leerjaar vaker vmbo-b. Onder de niet-westerse niet-asielmigranten zijn de verschillen naar leeftijd bij binnenkomst in Nederland veel groter dan onder de asielmigranten.

Figuur 3.7 Onderwijspositie in het derde leerjaar voortgezet onderwijs, 2003/'04-2013/'14

Bron: CBS/WODC

3.3 Extra ondersteuning in het onderwijs

Passend onderwijs is een term die de laatste jaren veel in het nieuws is geweest. Doordat het aantal kinderen in het speciaal onderwijs steeds verder toenam en de kosten niet goed meer te beheersen waren, werden maatregelen genomen om het aantal verwijzingen naar het speciaal onderwijs af te laten nemen. Deze ontwikkeling is al enkele jaren aan de gang. Het aantal leerlingen op de speciale scholen voor basisonderwijs daalt vanaf 2007/'08; de daling van het aantal leerlingen in het speciaal basisonderwijs is al eerder ingezet.¹⁶

Kinderen in de basisschoollleeftijd die extra ondersteuning nodig hebben en die dit niet op een reguliere basisschool kunnen krijgen, gaan meestal naar het speciaal basisonderwijs (sbao) of een speciale school. In het speciaal basisonderwijs krijgen kinderen meer hulp bij het leren en het zich eigen maken van gedragsregels dan het reguliere basisonderwijs doorgaans kan bieden. Deze onderwijssoort heeft meer afzonderlijk deskundigen om leerlingen met leer- en opvoedingsproblemen te begeleiden en kent meestal kleinere klassen dan het reguliere basisonderwijs. Speciale scholen zijn bedoeld voor kinderen met een lichamelijke, zintuigelijke of verstandelijke beperking en kinderen met (ernstige) gedragsproblemen. De extra begeleiding is daarop aangepast. Er zijn speciale scholen voor basisonderwijs en voor voortgezet onderwijs (vso).

Kinderen die de basisschool hebben doorlopen, kunnen een indicatie krijgen voor praktijkonderwijs of leerwegondersteunend onderwijs. Praktijkonderwijs biedt prak-

¹⁶ Met ingang van 1 augustus 2014 is de Wet passend onderwijs van kracht. Sinds dat moment hebben scholen zorgplicht: zij moeten alle leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben een onderwijsplek bieden. Daarvoor werken reguliere en speciale scholen samen in regionale samenwerkingsverbanden (OCW, april 2015:LWOO en PRO, integratie in passend onderwijs).

tisch onderwijs aan leerlingen die niet in staat zijn een vmbo-diploma te behalen. Het leidt leerlingen op voor eenvoudig werk. Bij het verlaten van de opleiding krijgen ze een getuigschrift waarmee ze kunnen doorstromen naar het eerste of tweede niveau van het mbo.¹⁷ Een indicatie voor leerwegondersteunend onderwijs wordt gegeven aan leerlingen met leerachterstanden of gedrags- of motivatieproblemen, die met extra begeleiding wel in staat moeten zijn om een vmbo-diploma te behalen.

3.3.1 Extra ondersteuning in het primair onderwijs

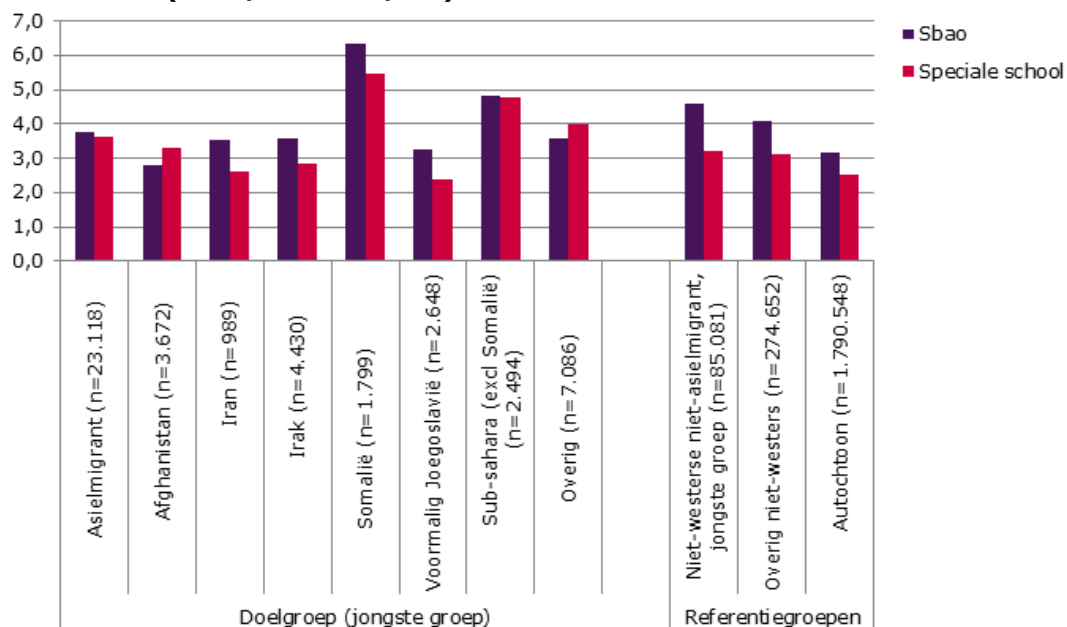
Voor de doel- en referentiegroepen is gekeken naar het aandeel kinderen in het primair onderwijs dat minstens één periode in het speciaal basisonderwijs, dan wel op een speciale school (basis, dan wel voortgezet) verbleef. Dat is gebeurd voor de periode vanaf de invoering van het onderwijsnummer in het schooljaar 2009/'10 tot en met het schooljaar 2013/'14. Van de (asiel)migranten wordt hierbij alleen de jongste groep (bij binnenkomst in Nederland jonger dan 6 jaar of hier geboren) in de analyses betrokken. Doordat de gegevens van het primair onderwijs pas vanaf 2009/'10 op persoonsniveau in de bestanden staan, zijn er nauwelijks (asiel)migranten van de oudere groep (bij binnenkomst in Nederland 6 t/m 17 jaar) in deze bestanden te vinden.

Het aandeel asielmigranten dat speciaal basisonderwijs heeft gevolgd is met 3,8% hoger vergeleken met autochtone kinderen (3,2%) maar lager vergeleken met jonge niet-westerse niet-asielmigranten (4,6%). Voor alle onderscheiden groepen geldt dat jongens vaker dan meisjes speciaal onderwijs volgen. Ten aanzien van speciale scholen zien we dat asielmigranten in het primair onderwijs deze relatief vaak voor tenminste een periode bezoeken, namelijk 3,6%. Dit is hoger dan voor niet-westerse niet-asielmigranten (3,2%), kinderen van overig niet-westerse herkomst (3,1%) en autochtonen (2,5%).

Er zijn bij asielmigranten grote verschillen naar land van herkomst in het aandeel leerlingen dat speciaal onderwijs heeft gevolgd. Asielmigranten uit de Sub-Sahara bezochten relatief vaak een school voor speciaal basisonderwijs of een speciale school, vooral de migranten uit Somalië (sbao 6,3%; speciale school 5,4%). Asielmigranten uit voormalig Joegoslavië bezochten iets minder vaak dan autochtonen een school voor speciaal onderwijs; dit geldt met name voor de meisjes.

¹⁷ Tot 1 augustus 2014 was de instroom voor mbo-niveau 2, evenals voor mbo-niveau 1, drempelloos (instroom zonder diploma). Op 1 augustus 2014 kwam deze drempelloze instroom voor niveau 2 echter te vervallen. Instroom voor niveau 1 bleef wel drempelloos.

Figuur 3.8 Primair onderwijs: aandeel leerlingen in het speciaal onderwijs (2009/'10-2013/'14)

Bron: CBS/WODC

3.3.2 Extra ondersteuning in het voortgezet onderwijs

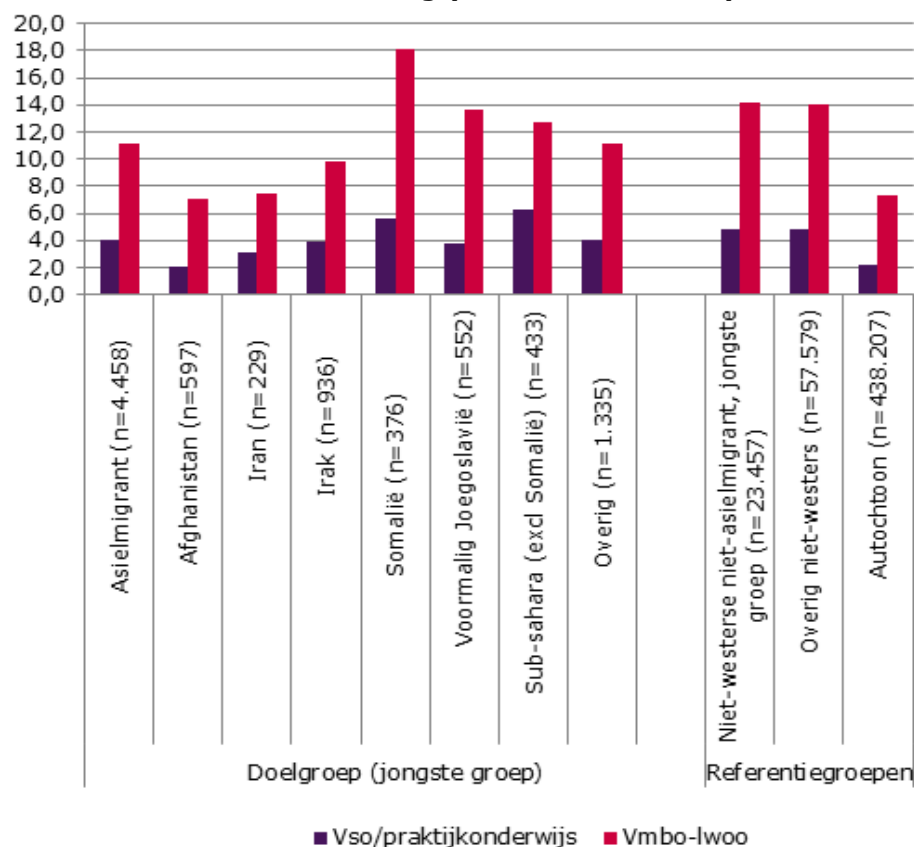
Zoals hiervoor al aangegeven kunnen leerlingen in het voortgezet onderwijs op verschillende niveaus extra ondersteuning krijgen. Voor de leerlingen die niet in staat worden geacht een vmbo-diploma te behalen is er het praktijkonderwijs. Leerlingen van wie wel de verwachting is dat zij een vmbo-diploma kunnen halen, maar die daar extra ondersteuning bij nodig hebben, kunnen een indicatie krijgen voor het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo). Meer dan de helft van de leerlingen met een indicatie voor het lwoo volgt de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo (vmbo-b) en ongeveer een derde zit op de kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-k). De overige leerlingen met een lwoo-indicatie volgen de gemengde of de theoretische leerweg van het vmbo (vmbo-gt).

In deze paragraaf kijken we eerst nog weer even naar het eindadvies van de basisschool. En dan specifiek naar het aandeel kinderen dat geadviseerd wordt extra ondersteuning te krijgen in het voortgezet onderwijs. Dat wil zeggen het aandeel leerlingen dat een advies krijgt voor het praktijkonderwijs of voortgezet speciaal onderwijs (vso) of voor het vmbo-lwoo. In verband met lage celantallen voor met name de doelgroepen zijn in de analyses het advies voor praktijkonderwijs en vso samen genomen. Hierbij moet nog worden opgemerkt dat de adviezen zijn gegeven vanuit het basisonderwijs; leerlingen die (al) op een speciale school voor basisonderwijs zaten zijn hier dus niet in meegenomen. De periode die is onderzocht loopt van 2010/'11 tot en met 2013/'14, waardoor alleen gekeken kon worden naar de jongste groep van (asiel)migranten.

In de periode 2010/'11-2013/'14 kreeg van de jongste asielmigranten in groep 8 van de basisschool gemiddeld 15% een advies voor extra ondersteuning in het voortgezet onderwijs. Van de autochtone leerlingen was dat nog geen 10%. Van de niet-westerse niet-asielmigranten en de leerlingen met een overig niet-westerse achtergrond kreeg 19% het advies voor extra ondersteuning. Gemiddeld was ongeveer drie kwart van deze adviezen een advies voor het vmbo-lwoo.

Binnen de groep van jongste asielmigranten loopt het aandeel adviezen voor extra ondersteuning uiteen van 9% voor de kinderen uit Afghanistan tot bijna een kwart voor de kinderen uit Somalië. Het aandeel adviezen voor extra ondersteuning onder de Afghanen was zelfs een fractie (0,5 procentpunt) lager dan dat onder de autochtonen. Iraanse en Iraakse asielmigranten kregen iets vaker het advies voor extra ondersteuning, maar bleven nog ver onder de aandelen van niet-westerse niet-asielmigranten en overige leerlingen met een niet-westerse achtergrond.

Figuur 3.9 Eindadvies basisonderwijs: aandeel leerlingen met advies voor extra ondersteuning (2010/'11-2013/'14)

Bron: CBS/WODC

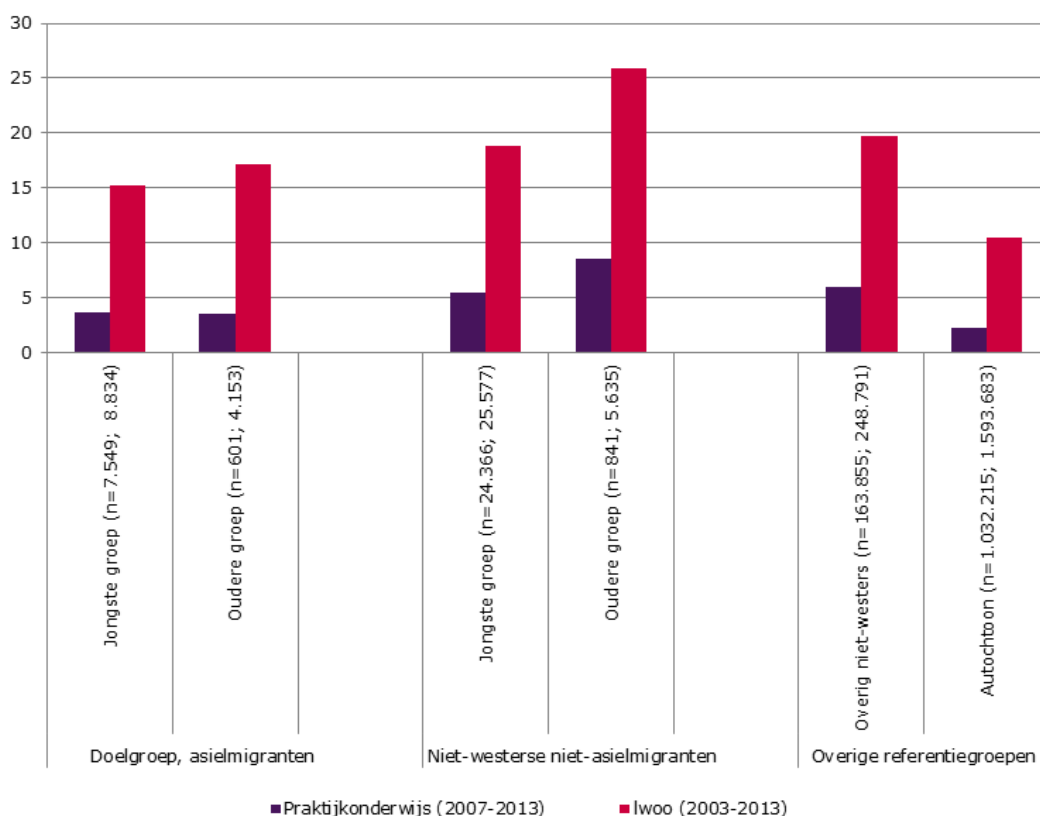
Vervolgens is gekeken naar het aandeel leerlingen dat in het voortgezet onderwijs (daadwerkelijk) extra ondersteuning kreeg. We kijken daarbij weer naar het derde leerjaar. Het vso is hierbij buiten beschouwing gelaten. Deze onderwijssoort is al besproken in het deel over het primair onderwijs. Het aantal jaren waarover gegevens beschikbaar zijn op individueel niveau is voor de onderwijspositie in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs groter dan voor het eindadvies van de basisschool. Hierdoor zijn de aantallen leerlingen per categorie groot genoeg om zowel

de jongste als de oudere groep van asielmigranten in beeld te kunnen brengen. Voor de analyses van het aandeel leerlingen in het praktijkonderwijs zijn de BRON-bestanden van de schooljaren 2007/'08 tot en met 2013/'14 gebruikt. Het aantal leerlingen dat in die periode in het derde verblijfsjaar van het praktijkonderwijs zat, is gedeeld op het aantal leerlingen dat in die periode voor het eerst in het derde leer-/verblijfsjaar van het voortgezet onderwijs zat (inclusief het praktijkonderwijs). Voor de analyse van het aandeel leerlingen met een lwoo-indicatie is een nog groter aantal jaren beschikbaar. Hiervoor zijn de BRON-bestanden van de schooljaren 2003/'04 tot en met 2013/'14 gebruikt, waarbij het aantal leerlingen dat in deze periode voor de eerste keer in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs zat met een lwoo-indicatie is gedeeld op het aantal leerlingen dat in dezelfde periode voor het eerst in het voortgezet onderwijs zat (exclusief het praktijkonderwijs).

De analyses laten zien dat asielmigranten in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs vaker praktijkonderwijs volgen dan autochtonen (respectievelijk 3,5% en 2%). Dit wijkt niet substantieel af van de adviezen voor het voortgezet onderwijs zoals hiervoor beschreven. Naar leeftijd van binnenkomst in Nederland is bij de asielmigranten nauwelijks verschil te constateren. Dat is wel zo bij de niet-westerse niet-asielmigranten. Het aandeel leerlingen in het praktijkonderwijs ligt daar voor beide groepen hoger dan bij de asielmigranten; 5,5% voor de groep die bij inschrijving in Nederland nog geen 6 jaar was of hier is geboren en 8,6% van de groep die bij inschrijving in Nederland ten minste 6 jaar oud was. Het aandeel praktijkonderwijs onder de overige leerlingen met een niet-westerse achtergrond was 5,9%.

Het aandeel leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs (excl. praktijkonderwijs) met een lwoo-indicatie voor het vmbo varieert van 10% voor de autochtonen tot iets meer dan een kwart voor de oudste groep van niet-westerse niet-asielmigranten. Van de asielmigranten had in het derde leerjaar ongeveer 16% een indicatie voor het lwoo. Hierbij was het aandeel onder de oudste groep iets groter (2 procentpunt) dan onder de jongste groep. Onder de niet-westerse niet-asielmigranten is een groter verschil tussen de jongste en oudste groep te zien (7 procentpunt). Het aandeel lwoo-indicaties onder de overige leerlingen met een niet-westerse achtergrond was 20%.

Figuur 3.10 Aandeel leerlingen met extra ondersteuning in het voortgezet onderwijs (leer-/verblijfsjaar 3)

Bron: CBS/WODC

3.4 Onderwijsrichting

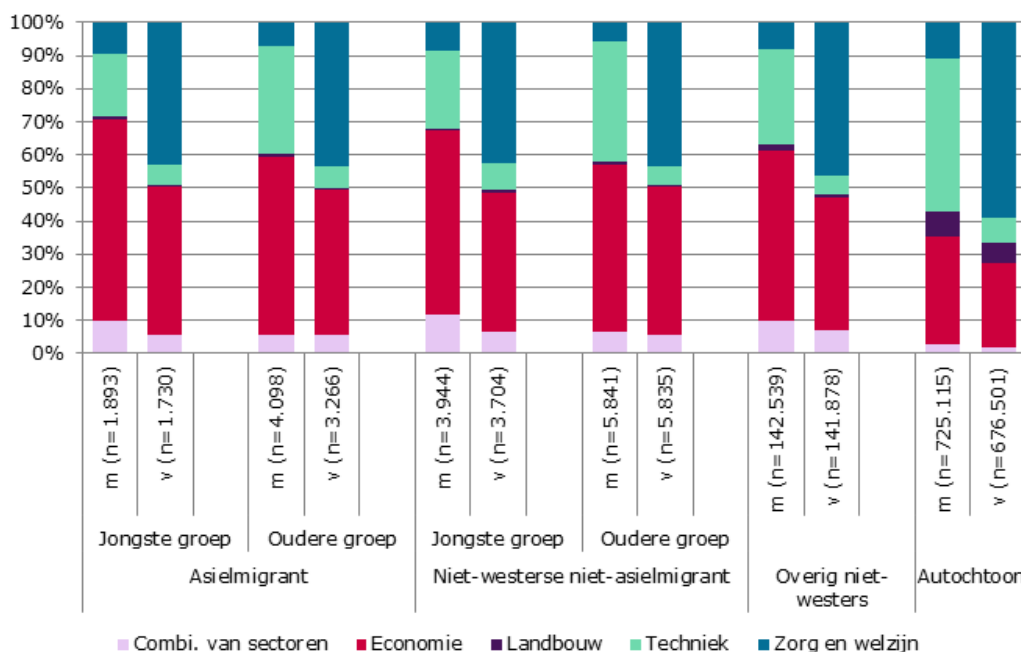
Uit eerder verschenen studies blijkt dat er doorgaans grote verschillen in studie-keuzes zijn tussen autochtone leerlingen en leerlingen met een niet-westerse achtergrond. Jongeren met een niet-westerse achtergrond kiezen over het algemeen veel vaker voor economie en rechten dan autochtonen en minder vaak voor techniek of zorg en welzijn (Van der Vliet et al., 2012; 2014; Ooijevaar & Bloemendal, 2016). Daarnaast zijn er traditioneel verschillen in de keuze van jongens en meisjes voor een studierichting; jongens kiezen vaker voor techniek en meisjes voor zorg (Hartgers & Merens, 2014; Hartgers et al., 2016). In deze paragraaf beschrijven we hoe de jongens en de meisjes uit de doel- en de referentiegroepen verschillen in de keuze voor onderwijsrichting in middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en hoger onderwijs (ho: hbo en wo).

3.4.1 Sectorkeuze in het mbo

Voor de analyse van de sectorkeuze in het mbo is gebruikgemaakt van de BRON-bestanden over de schooljaren 2005/'06 tot en met 2013/'14. Van iedereen uit de doel- en referentiegroepen die in die periode voor het eerst stond ingeschreven in het mbo is de sectorkeuze bepaald.

In figuur 3.11 is te zien dat jongens en meisjes met een migratieachtergrond binnen het mbo vaker voor de sector economie kiezen dan autochtone jongens en meisjes. Omgekeerd kiezen autochtone jongens juist vaker voor techniek dan andere groepen, en autochtone meisjes vaker voor zorg en welzijn. Voor vrouwelijke asielmigranten zijn er, afgezien van verschillen met autochtone meisjes, weinig verschillen met de overige groepen. De verdeling over de mbo-sectoren van jongens laat wel variatie zien en dan voornamelijk tussen de jongste en oudere groepen. Mannelijke asielmigranten die nog geen 6 jaar waren toen ze in Nederland kwamen wonen of hier zijn geboren, kozen vaker voor de sector economie dan jongens die ouder waren toen ze hier als asielmigrant kwamen (respectievelijk 61% en 54%). De niet-westerse migranten referentiegroep laat ditzelfde patroon zien (respectievelijk 56% en 50%).

Figuur 3.11 Sectorkeuze in het middelbaar beroepsonderwijs (2005/'06-2013/'14)

Bron: CBS/WODC

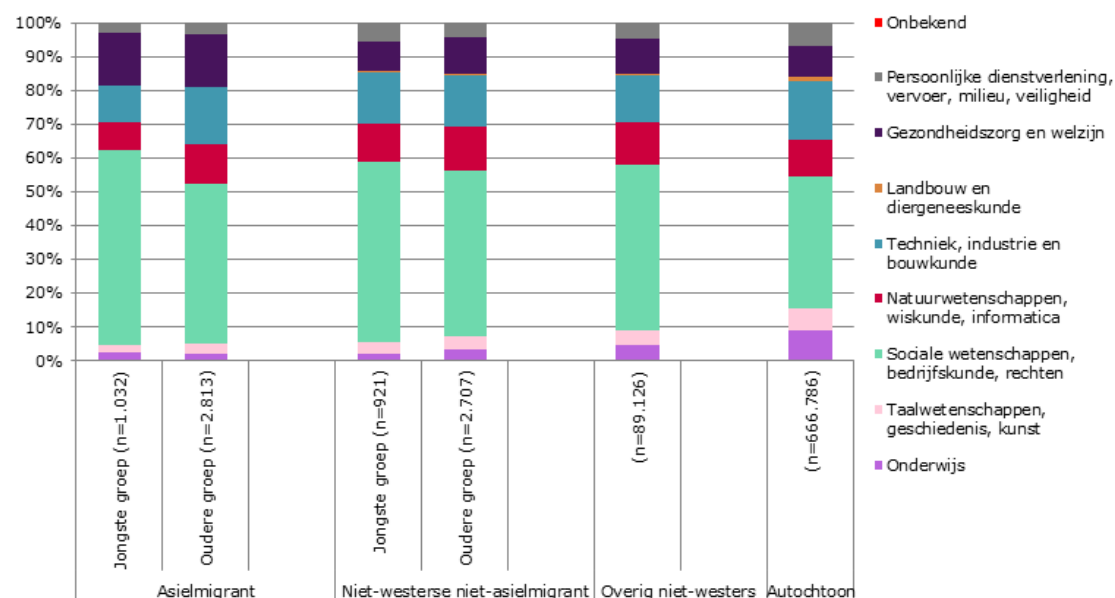
3.4.2 Richtingkeuze in het hoger onderwijs

Voor de analyse van de richtingkeuze in het hoger onderwijs is gebruikgemaakt van bestanden over de studiejaar 2001/'02 tot en met 2013/'14. Van iedereen uit de doel- en referentiegroepen die in die periode voor het eerst stond ingeschreven in het hoger onderwijs is bepaald in welke richting de student stond ingeschreven. Daarvoor is gebruikgemaakt van de hoofdindeling van de internationale ISCED-indeling (*International Standard Classification of Education*). Die indeling bestaat uit acht categorieën (exclusief onbekend; zie figuren 3.12 en 3.13).

De verschillen in richtingkeuze in het hoger onderwijs van doel- en referentiegroepen lijken op het eerste gezicht minder groot dan in het mbo, vooral onder de mannen. Toch is ook in het hoger onderwijs te zien dat mannen en vrouwen met een migratieachtergrond vaker dan autochtonen kiezen voor 'sociale wetenschap-

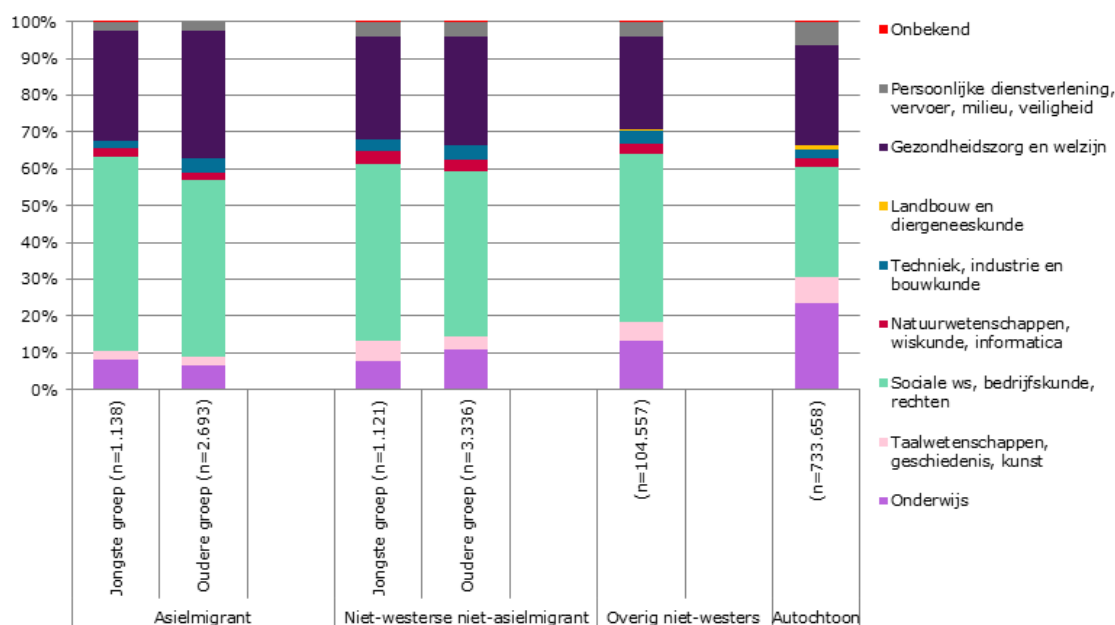
pen, bedrijfskunde, rechten'. Dit geldt vooral voor de jongste groep asielmigranten. Van hen kiest ruim de helft voor een studie in deze richting, tegen 39% onder de autochtone mannen en 30% onder de autochtone vrouwen. De mannen uit deze groep van asielmigranten kiezen relatief minder vaak dan alle overig onderscheiden groepen voor een bèta-studie (techniek, industrie en bouwkunde; natuurwetenschappen, wiskunde, informatica). Verder valt op dat beide asielmigrantengroepen vaker dan de referentiegroepen kiezen voor een studie in de gezondheidszorg, zowel mannen als vrouwen. Onder de vrouwen zijn de verschillen tussen de doel- en referentiegroepen wat groter dan onder de mannen, vooral in vergelijking met autochtone vrouwen. Deze verschillen zitten voornamelijk in de twee gebieden 'onderwijs' en 'sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten'.

Figuur 3.12 Richtingkeuze in het hoger onderwijs (2001/'02-2013/'14), mannen

Bron: CBS/WODC

Figuur 3.13 Richtingkeuze in het hoger onderwijs (2001/'02 – 2013/'14), vrouwen

Bron: CBS/WODC

3.5 Onderwijsniveau op 21-jarige leeftijd

De laatste en wellicht wel belangrijkste indicator van hoe asielmigranten 'het doen' in het onderwijs is de uiteindelijk verworven onderwijspositie. Twee kenmerken van de onderzoeksgroep en een kenmerk van de gehanteerde bestanden maken het ingewikkeld om hier uitspraken over te doen. In de eerste plaats volgden nog veel (asiel)migranten in de periode van onderzoek onderwijs. Het is dus nog niet mogelijk om van hen het uiteindelijk behaalde onderwijsniveau vast te stellen. In de tweede plaats kan een (klein) deel van de (asiel)migranten als 'zijinstromer' in het Nederlandse onderwijs worden gekarakteriseerd. Dat betekent dat zij een deel van hun opleiding in het buitenland hebben gevolgd. Eventueel in het buitenland verworven onderwijsdiploma's blijven in ons onderzoek buiten beeld. Het zal dan vooral gaan om (asiel)migranten die bij binnenkomst in Nederland 15-17 jaar waren. Daarnaast hebben we te maken met het tijdstip van invoering van de verschillende onderwijsnummerbestanden (BRON). Met name die van het mbo. Het mbo is namelijk, na het hoger en het voortgezet onderwijs en met uitzondering van het primair onderwijs, de laatste onderwijssoort waarvoor de basisregistratie is gestart. Het BRON-mbo was pas vanaf het schooljaar 2005/'06 volledig gevuld. Dat betekent dat we op persoonsniveau geen informatie hebben kunnen gebruiken over mbo-diploma's die vóór die tijd zijn behaald.

Gezien de geschetste problematiek in de voorgaande alinea, hebben we ervoor gekozen om te kijken naar de onderwijspositie op 21-jarige leeftijd in de periode 2007-2013. Dan hebben dus nog lang niet alle deelnemers uit het onderzoek een eindniveau behaald, maar het geeft al wel een idee van hun potentie en we kunnen de jongste én de oudere groepen beschouwen. Bovendien is van de meeste schoolverlaters uit de doelgroep en van de referentiegroep van schoolverlaters zonder migratieachtergrond bekend of zij wel of geen startkwalificatie hebben behaald. Een

startkwalificatie voor de arbeidsmarkt is behaald met een diploma op ten minste het niveau van havo, vwo of mbo-niveau 2¹⁸.

De resultaten van deze analyse zijn weergegeven in figuur 3.14. Degenen die niet meer in het (betaalde) onderwijssysteem zaten, maar van wie het onbekend was of zij al dan niet over een startkwalificatie beschikten zijn in de figuur opgenomen.¹⁹ We hebben het dan over 7,6% van de jongste groep asielmigranten, 8,1% van de oudere groep asielmigranten en 5,8% van de autochtonen. Deze percentages zijn zodanig laag dat het volgens ons verantwoord is om de onderwijsposities van deze groepen met elkaar te vergelijken. Onder niet-asielmigranten was het aandeel waarvan we niet weten of zij al dan niet beschikken over een startkwalificatie hoger. Bij de jongste groep is dit met 8,7% nog acceptabel, maar het aandeel van 14% bij de oudere groep maakt de vergelijkbaarheid wat problematischer. Het aandeel bij de jongeren met een overig niet-westerse achtergrond was dusdanig hoog (26,1%), dat deze helemaal niet in de analyses zijn betrokken.

Figuur 3.14 laat zien dat op 21-jarige leeftijd de jongste asielmigranten een betere onderwijspositie hebben dan de oudere asielmigranten en de (jongste) niet-asielmigranten. In vergelijking met autochtone jongeren volgen zij vaker nog onderwijs, zowel in mbo als hbo en wo, terwijl de autochtone leerlingen relatief vaker het onderwijs met startkwalificatie hebben verlaten. Dat kan op die leeftijd overigens ook al met een bachelor-diploma zijn. Asielmigranten die bij binnenkomst in Nederland 6 jaar of ouder waren bevonden zich op 21-jarige leeftijd nog iets vaker in het onderwijs dan de jongste groep. En dan vooral vaak in het mbo. Uit het voorgaande zouden we de tentatieve conclusie kunnen trekken dat er geen al te groot verschil zal zijn tussen het uiteindelijk behaalde opleidingsniveau tussen de asielmigranten die voor hun zesde naar Nederland kwamen of hier zijn geboren en autochtonen, maar dat deze asielmigranten er in het algemeen wat langer over doen om hun 'einddiploma' te behalen. Asielmigranten die bij binnenkomst in Nederland 6-17 jaar waren, verblijven ook langer dan autochtonen in het onderwijs. Het uiteindelijke onderwijsniveau dat zij zullen halen lijkt op basis van de onderwijsgegevens op 21-jarige leeftijd alleen wat lager te zijn. Zij lijken vaker dan de jongste groep asielmigranten en autochtonen mbo als hoogste niveau te gaan halen. Overigens zal een deel van de mbo-deelnemers vanuit mbo-niveau 4 nog wel doorstromen naar het hbo en mogelijk op een hoger niveau uitkomen (CBS, 2016).

Vergelijking van het aandeel 21-jarigen dat zonder startkwalificatie het onderwijs heeft verlaten is gezien het per groep variërend aandeel waarvan het onbekend is of ze een startkwalificatie behaalden wat lastig. Wel kan de voorzichtige conclusie worden getrokken dat de jongste en de oudere groep van asielmigranten en de autochtonen hierin niet veel zullen verschillen. Onder de niet-asielmigranten zal dit aandeel een stuk hoger uitkomen.

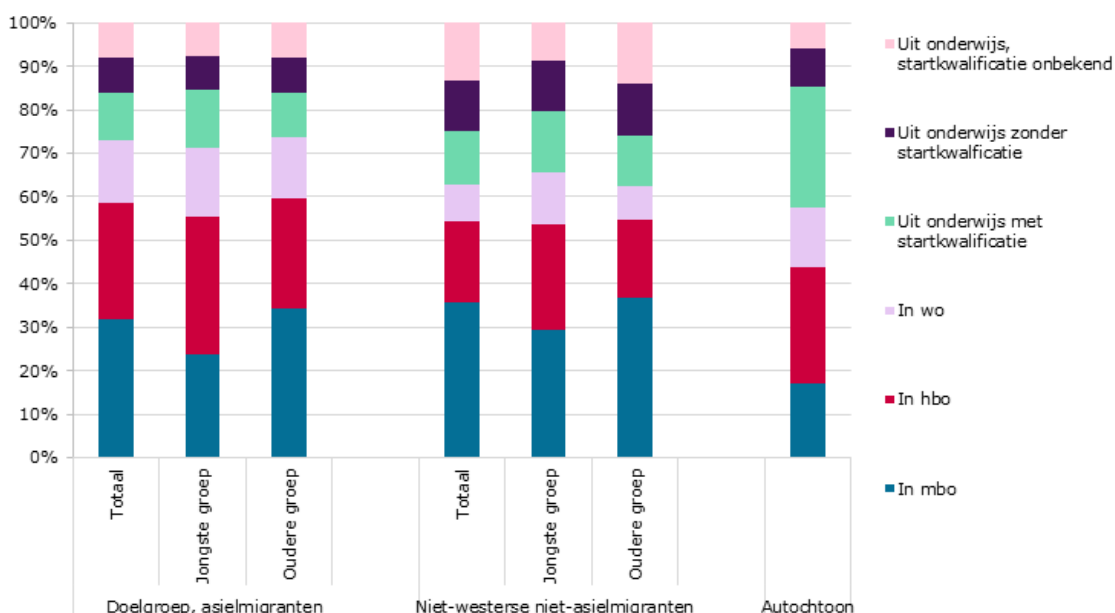
Een verdere vergelijking met de referentiegroep van niet-asielmigranten die voor hun zesde jaar naar Nederland kwamen of hier zijn geboren, laat zien dat zij minder vaak dan de twee doelgroepen nog onderwijs volgen als zij 21 jaar zijn. Zij zijn dan wel iets vaker met startkwalificatie uit het (betaalde) onderwijs vertrokken. Dat kan zijn met een mbo-diploma van niveau 2 of hoger, maar het kan ook zijn dat ze een

¹⁸ De overheid acht een startkwalificatie noodzakelijk om te kunnen slagen op de arbeidsmarkt. Leerlingen die van school gaan zonder een diploma op dit niveau worden voortijdig schoolverlaters genoemd.

¹⁹ Een deel van deze groep kan nog wel een opleiding in het niet-bekostigde (particuliere) onderwijs zijn gaan volgen.

havo- of vwo-diploma hebben behaald of een hbo- of wo-bachelor. Van diegenen die op 21-jarige leeftijd nog onderwijs volgden zitten de jongste niet-asielmigranten minder vaak (nog) op hbo of wo dan de jongste en de oudere groep van asielmigranten. Zij zullen dus uiteindelijk gemiddeld op een minder hoog onderwijsniveau uitkomen dan de deelnemers uit de doelgroepen is de verwachting. Verder lijken de verschillen die we zagen bij de jongste en de oudere groep van asielmigranten ook van toepassing op de jongste en oudere groep van niet-asielmigranten. (Asiel)migranten die voor hun 6e jaar naar Nederland kwamen of hier zijn geboren volgen als zij 21 jaar zijn vaker (nog) een opleiding in het hoger onderwijs en minder vaak een opleiding op mbo-niveau dan (asiel)migranten die tussen hun 6e en 18e jaar naar Nederland kwamen.

Figuur 3.14 De onderwijspositie van 21-jarigen (2007-2013)^a

^a 'Uit onderwijs' is inclusief de doorstroom naar niet-bekostigd onderwijs; 'in mbo' is inclusief relatief kleine aantallen voortgezet onderwijs en voortgezet algemeen volwassenen onderwijs (vavo).

Bron: CBS/WODC

3.6 Conclusie

Zoals is aangegeven in de inleiding van dit hoofdstuk, is het verwerven van kennis en vaardigheden, waarbij onderwijs een belangrijk hulpmiddel is, voor iedereen van belang om te kunnen functioneren in de samenleving. Daarnaast is onderwijs een belangrijk instrument om de integratie van nieuwkomers te bevorderen. Alles overziend mogen we concluderen dat asielmigranten die in de tweede helft van de jaren negentig naar Nederland zijn gekomen het onderwijs redelijk goed gebruiken om kennis en vaardigheden te verwerven en hierdoor in staat moeten worden geacht om een goede stap te zetten richting integratie in de Nederlandse samenleving. Vergeleken met autochtone leerlingen en niet-westerse niet-asielmigranten of overige leerlingen met een niet-westerse achtergrond nemen asielmigranten een middenpositie in: zowel in hun prestaties in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs als in hun aandeel in speciaal onderwijs, doen ze het 'beter' dan andere leer-

lingen met een niet-westerse achtergrond, maar 'minder goed' dan autochtone leerlingen.

Hierbij moet worden aangetekend dat er behoorlijk wat verschillen zijn waar te nemen tussen de asielmigranten uit de verschillende landen van herkomst. Daar waar scholieren uit Iran en Afghanistan qua schoolprestaties nauwelijks onderdoen voor hun autochtone schoolgenoten, doen scholieren uit Sub-Sahara-Afrika en dan vooral uit Somalië het een stuk minder goed. Zij doen het wat betreft hun eindtoets basisonderwijs van Cito en het aandeel leerlingen in het speciaal onderwijs zelfs minder goed dan de groep met een overig niet-westerse achtergrond.

Met betrekking tot de keuze voor een studierichting zijn er traditioneel grote verschillen tussen onderwijsdeelnemers met en zonder migratieachtergrond. De groep van asielmigranten maakt hierop geen uitzondering. Veel vaker dan autochtonen kiezen ze voor een studie in de richting van economie en recht, waarbij mannen minder vaak voor natuur en techniek en vrouwen minder vaak gezondheid en welzijn kiezen dan autochtonen.

Het onderwijsniveau van asielmigranten op 21-jarige leeftijd is hoger dan dat van andere niet-westerse migranten en wijkt voor wat betreft de jongste groep niet substantieel af van autochtone personen. Het lijkt erop dat het uiteindelijk behaalde onderwijsniveau tussen asielmigranten die jonger dan 6 jaar waren toen ze in Nederland kwamen of hier zijn geboren en autochtone leerlingen, redelijk gelijk zal uitkomen, maar dat asielmigranten er in het algemeen wat langer over doen om hun 'einddiploma' te halen. Dat laatste geldt ook voor de asielmigranten die 6-17 jaar waren toen ze in Nederland kwamen. Het uiteindelijke onderwijsniveau dat zij zullen behalen lijkt daarbij wel lager uit te zullen komen dan dat van de jongste groep asielmigranten en autochtonen, maar hoger dan dat van de niet-asielmigranten.

4 Arbeidsmarktparticipatie asielmigranten: stoeve start en blijvende achterstand

Linda Bakker (SCP)²⁰ en Jaco Dagevos (SCP)

Arbeidsmarktparticipatie van migranten is een centraal thema in onderzoek en beleid. Toch is er nog relatief weinig bekend over de arbeidsmarktpositie van asielmigranten. Bij deze studie van arbeidsdeelname maken we een vergelijking tussen asielmigranten enerzijds en overige niet-westerse migranten en autochtonen anderzijds, waarin we bovendien onderscheid maken naar migratiemotief van niet-westerse migranten. Voor arbeidsmigranten kan gesteld worden dat ze door hun duidelijke migratiemotief vaak een goede start kunnen maken op de arbeidsmarkt. Ze komen immers naar Nederland met het perspectief op een baan. Een belangrijk kenmerk van gezinsmigranten is dat ze terecht komen in een (sociaal) netwerk in Nederland, wat van belang is voor arbeidsmarktparticipatie. Wat kenmerkend is voor arbeids- en gezinsmigranten, is minder vanzelfsprekend voor asielmigranten. Zij ontvluchten hun herkomstland in eerste instantie wegens persoonlijke veiligheidsredenen. Bovendien moeten ze eerst door de asielprocedure voordat ze volledig kunnen deelnemen aan de arbeidsmarkt (Jennissen & Oudhof, 2008). Tijdens de asielprocedure worden asielmigranten nauwelijks 'blootgesteld' aan de Nederlandse samenleving (zie hoofdstuk 1). Bovendien wordt de asielprocedure getekend door onzekerheid over de toekomst, hetgeen bij een lange procedure mentale gezondheidsproblemen met zich mee kan brengen. Door deze moeizame start in Nederland is de verwachting dat de participatie van asielmigranten op de arbeidsmarkt aan de start van hun loopbaan in Nederland laag is: dit noemen we het '*refugee entry effect*'. Lager dus dan dat van arbeidsmigranten, die juist naar Nederland komen op het moment dat ze hier een baan hebben gevonden. Maar ook lager dan dat van gezinsmigranten, die al terecht komen in een (sociaal) netwerk. Het verschil tussen de arbeidsparticipatie van asielmigranten en andere migranten noemen we de *refugee gap* (Conner, 2010).

De vraag is of asielmigranten deze achterstand over de jaren nog kunnen inhalen, of dat deze slechte start asielmigranten voor het (werkzame) leven tekent. Het mechanisme van cumulatief voordeel (Merton, 1988) is hierop van toepassing. Dit gaat ervan uit dat een initieel voordeel in de toekomst weer leidt tot extra's en andere voordelen. De omgekeerde redenering geldt ook: er is dan sprake van cumulatief nadeel. Uit arbeidsmarktonderzoek blijkt al dat werkloosheidskansen deels bepaald worden door beschikbare kansen en middelen in de vroege carrière (DiPrete & Eirich, 2006). Voor asielmigranten zijn deze beperkt. Werkt dit door en stapelen de nadelen zich als gevolg van de moeizame start op? Of zijn er voldoende positieve impulsen die de spiraal kunnen doorbreken? Mogelijke positieve impulsen zijn het verwerven van menselijk kapitaal in Nederland, zoals een opleiding en een diploma. Maar ook persoonlijkheidskenmerken, zoals veerkracht, kunnen een negatieve spiraal doorbreken. In deze cohortstudie bestuderen we met longitudinale data de

²⁰ Linda Bakker schreef dit hoofdstuk als medewerker van het SCP, thans is zij werkzaam bij Significant. Significant is een onderzoek- en adviesbureau met expertise op diverse maatschappelijke thema's. Een deel van de bevindingen uit dit hoofdstuk zijn eerder gepubliceerd voor internationaal wetenschappelijk publiek (Bakker et al. 2016).

ontwikkelingen in de arbeidsmarktparticipatie van migranten die zich in de periode 1995-1999 in Nederland vestigden. Met deze opzet kunnen we onderzoeken wat de gevolgen zijn van de startpositie van migranten voor de arbeidsmarktontwikkeling.

De centrale onderzoeksvragen zijn:

- 1 Op welke wijze ontwikkelt zich de arbeidsmarktparticipatie van asielmigrant¹en uit het cohort '95-'99 en op welke wijze verschilt deze van niet-westerse arbeids- en gezinsmigrant²en uit ditzelfde cohort?
- 2 Welke factoren zijn van invloed op de arbeidsmarktparticipatie van asielmigrant³en?

4.1 Data

Voor deze studie gebruiken we een selectie van de SSB-data (Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden) samengesteld door het CBS. Dit zijn longitudinale register-data die afkomstig zijn van onder andere de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) / Basis Registratie Personen (BRP), de Belastingdienst en het UWV. Dit betekent dat we informatie hebben over demografische, sociaaleconomische en huishoudensgegevens van alle inwoners van Nederland. We beschikken niet over informatie over de periode hiervoor. Dat is jammer, want onderzoek wijst uit dat deze periode juist voor asielmigrant⁴en, die dan de asielprocedure doormaken, van belang is voor participatiekansen op de arbeidsmarkt (Bakker et al., 2013). Wel weten we dat de asielprocedure in de tweede helft van de jaren negentig complex was, wat vaak lange procedures in de hand werkte (zie hoofdstuk 1).

De onderzoeksgroep bestaat uit alle asielmigrant⁵en (en hun partner/kinderen die binnen een jaar zijn nagereisd) die tussen 1995 en-1999 zijn ingeschreven in de GBA en tot en met 2011 in Nederland verblijven. Personen die in deze periode zijn overleden of geëmigreerd zijn buiten beschouwing gelaten. De onderzoeksgroep bestaat uit personen die bij inschrijving in de GBA tussen de 18 en 54 jaar oud waren. We kiezen hiervoor omdat dit de groep is die tijdens de hele onderzoeksperiode mogelijk kan participeren op de arbeidsmarkt. We onderzoeken dus niet de ontwikkeling van personen die als kind of als jongere naar Nederland zijn gekomen. Deze groep zal voor een groot deel eerst participeren in het Nederlandse (reguliere) onderwijs (zie hier voor hoofdstuk 3) en heeft daardoor een wezenlijk andere startpositie op de arbeidsmarkt. Het veronderstelde '*refugee entry effect*' gaat naar verwachting vooral op voor volwassenen. De onderzoeksgroep bestaat uit 33.030 personen.

Tabel 4.1 geeft een overzicht van de achtergrondkenmerken van de onderzoekspopulatie en de twee referentiegroepen: niet-westerse arbeids- en gezinsmigrant⁶en. De gemiddelde leeftijd bij statusverlening voor de onderzoekspopulatie is 32 jaar. Arbeidsmigrant⁷en hebben dezelfde gemiddelde leeftijd. Gezinsmigrant⁸en zijn gemiddeld iets jonger bij statusverlening, 28 jaar. Verder is ruim 40% van de asielmigrant⁹en vrouw, ten opzichte van slechts een derde van de arbeidsmigrant¹⁰en en maar liefst twee derde van de gezinsmigrant¹¹en. De grootste groepen asielmigrant¹²en in het cohort '95-'99 zijn afkomstig uit Irak, Afghanistan en voormalig Joegoslavië. De gezinsmigrant¹³en uit dit cohort komen voornamelijk uit Turkije, Marokko en Suriname. De grootste niet-westerse groepen arbeidsmigrant¹⁴en komen uit de Sovjet-Unie, Turkije, Marokko, China en India. Een ruime meerderheid (89%) van de asielmigrant¹⁵en heeft de Nederlandse nationaliteit. Dit geldt voor drie kwart van de gezinsmigrant¹⁶en en minder dan de helft van de arbeidsmigrant¹⁷en. Bij alle groepen

ligt het percentage met een Nederlands diploma laag. Bij asielmigranten ligt dit het hoogste; 8% van hen behaalde een Nederlands diploma.

Tabel 4.1 Beschrijvende statistieken cohort '95-'99 per migratiemotief (selectie leeftijd bij statusverlening 18-54 jaar, niet-westers)

	Asielmigranten (N=33.030)	Arbeidsmigranten (N=3.289)	Gezinsmigranten (N=53.182)
Sekse (vrouw)	41%	29%	66%
Leeftijd bij statusverlening	M=32 (SD=8,3)	M=32 (SD=7,5)	M=28 (SD=7,3)
Land van herkomst			
Iran	10%	-	1%
Irak	23%	-	3%
Afghanistan	19%	-	1%
Somalië	3%	-	-
Sub-Sahara-Afrika	8%	11%	4%
Joegoslavië (voormalig)	18%	4%	3%
Overig niet-westers	19%	84%	87%
Aankomstjaar			
1995	26%	16%	14%
1996	22%	18%	21%
1997	18%	19%	22%
1998	17%	24%	24%
1999	19%	24%	19%
Nederlandse nationaliteit	89%	45%	76%
Nederlands diploma	8%	4%	6%

4.2 Ontwikkelingen in de arbeidsparticipatie

We beschrijven in deze paragraaf de arbeidsmarktdynamiek naar verblijfsjaren (dus niet naar kalenderjaren). Dit doen we omdat de participatiecijfers in het jaar 2000 voor de groep die sinds 1995 in Nederland verblijft niet vergelijkbaar zijn en niet hetzelfde betekenen als voor de groep die sinds 1999 in Nederland verblijft (en in 2000 nog maar één jaar in het GBA is ingeschreven).

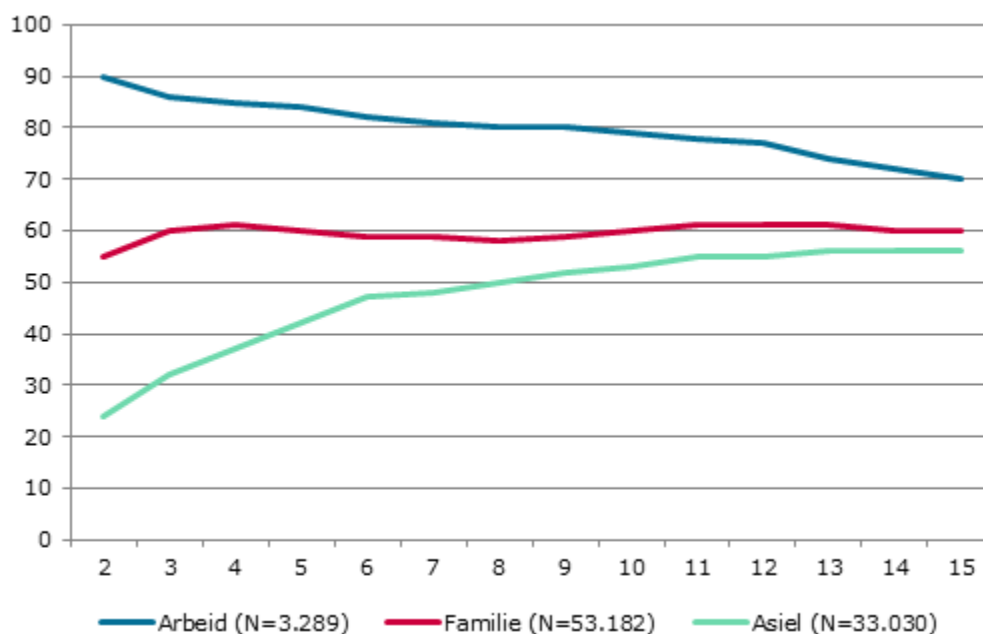
Lage arbeidsmarktparticipatie eerste jaren verblijf

In dit hoofdstuk richten we ons in de definitie van arbeidsparticipatie tot het hebben van een betaalde baan van acht uur of meer per week.²¹ We hebben hiervoor gekozen omdat we geïnteresseerd zijn in participatie en niet zo zeer in de *mate* van arbeidsmarktparticipatie. We achten voor deze onderzoeksgroep één dag per week betaalde arbeid relevante arbeidsmarktparticipatie. Andere definities die onder andere door het CBS worden gebruikt variëren: arbeidsmarktparticipatie wordt soms gedefinieerd vanaf één uur werken per week of vanaf meer dan twaalf uur.

²¹ In bijlage 3 hebben we een uitsplitsing gemaakt in vier categorieën: geen baan, kleine baan (<8 uur per week), deeltijd (8-30 uur per week) en voltijd (>30 uur per week) (zie figuren b3.1, b3.2, b3.3 in bijlage 3). Hier zien we voor alle migrantengroepen dat het aandeel met kleine banen en deeltijdbanen beperkt is en constant over de tijd. Bij asielmigranten zien we dat naarmate de groep zonder baan kleiner wordt, de groep met een voltijdbaant groter wordt. Met andere woorden, wanneer asielmigranten een baan vinden is dit veelal voor meer dan 30 uur per week. Voor arbeidsmigranten zien we de omgekeerde ontwikkeling, met het aantal verblijfsjaren daalt het percentage met een voltijdsbaan en neemt het percentage zonder baan toe.

Figuur 4.1 bevestigt de verwachting dat de arbeidsmarktparticipatie van asielmigranten aan het begin van de loopbaan in Nederland veel lager is dan van zowel arbeids- als gezinsmigranten. Slechts een kwart van de asielmigranten heeft na een verblijf van twee jaar in Nederland een betaalde baan voor meer dan acht uur per week. Dit vergeleken met 90% van de arbeidsmigranten en de helft van de gezinsmigranten. Wel zien we dat deze *refugee gap* over een periode van vijftien jaar sterk kleiner wordt. De arbeidsmarktparticipatie van asielmigranten stijgt over deze periode naar 57%, waardoor het verschil met gezinsmigranten niet groot meer is. Tegelijkertijd daalt de arbeidsmarktparticipatie van arbeidsmigranten in deze periode, waardoor het gat met de asielmigranten ook slinkt. Toch verdwijnt de *refugee gap* na vijftien jaar niet helemaal. De arbeidsmarktparticipatie voor de andere referentiegroepen ligt rond de 80% voor autochtonen en 65% voor de overige niet-westerse bevolking (dit is de totale groep niet-westerse migranten minus de migranten van het cohort '95-'99).

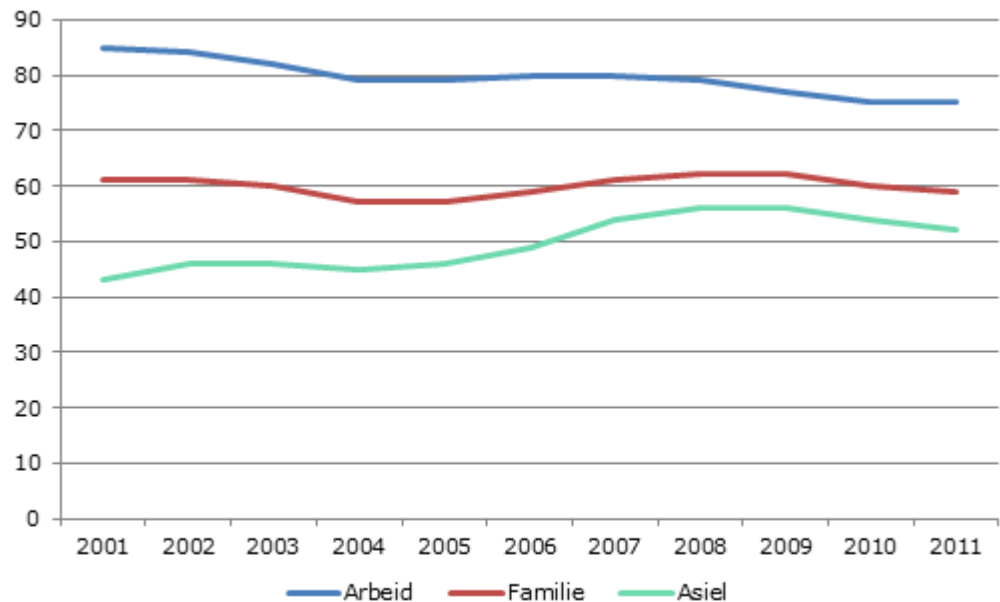
Figuur 4.1 Werkzaam (>8 uur per week) per migratiemotief, cohort '95-'99 in %, naar verblijfsjaren in Nederland

Bron: CBS

Wanneer we de ontwikkeling van de arbeidsparticipatie bekijken per kalenderjaar, kunnen we iets zeggen over de mogelijke invloed van marktcondities. Zo zien we een lichte daling in de arbeidsparticipatie van alle migrantengroepen vanaf 2008, het eerste economische crisisjaar, in figuur 4.2. Dit is naar alle waarschijnlijkheid geen leeftijdseffect, aangezien de gemiddelde leeftijd aan de start van de carrière (bij statusverlening) rond de dertig ligt en daarmee de pensioenleeftijd in 2008 nog (lang) niet bereikt is.

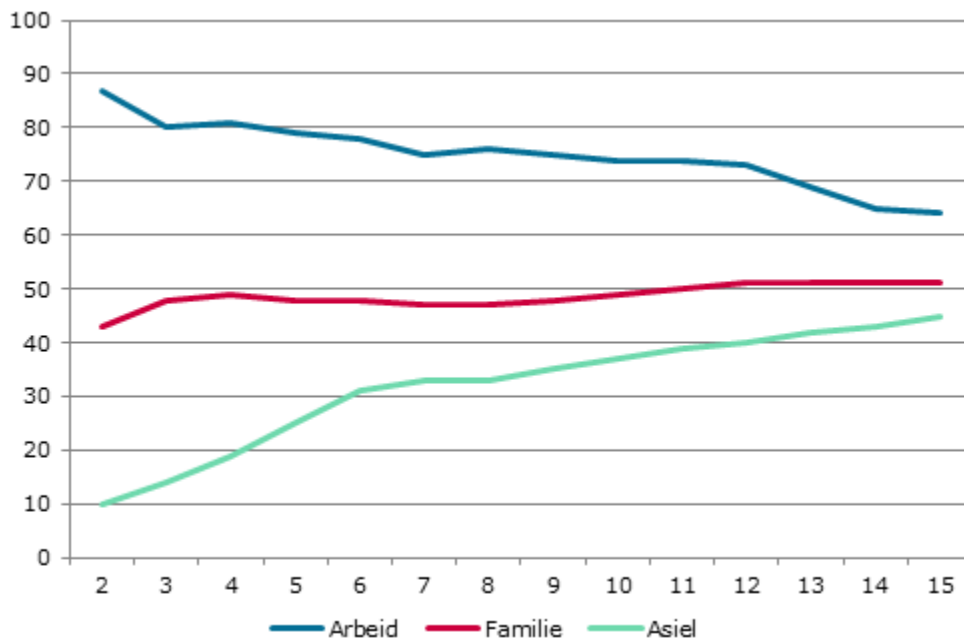
Figuur 4.2 Werkzaam (>8 uur per week) per migratiemotief, cohort '95-'99 in %, naar kalenderjaren

Bron: CBS

Figuur 4.3 laat de ontwikkeling zien van de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen. Die van vrouwelijke asielmigranten is na een verblijf van twee jaar zeer laag (10%). Ook hier zien we dat de participatie stijgt richting het niveau van vrouwelijke gezinsmigranten, van wie na vijftien jaar verblijf ongeveer de helft een baan heeft voor meer dan acht uur per week, maar het laat onverlet dat de participatie voor vluchtelingenvrouwen na vijftien jaar nog steeds het laagste is vergeleken met de andere groepen. Drie kwart van de autochtone vrouwen heeft een baan voor meer dan acht uur per week. Voor de overige niet-westerse bevolking ligt dit lager, rond de 62%.

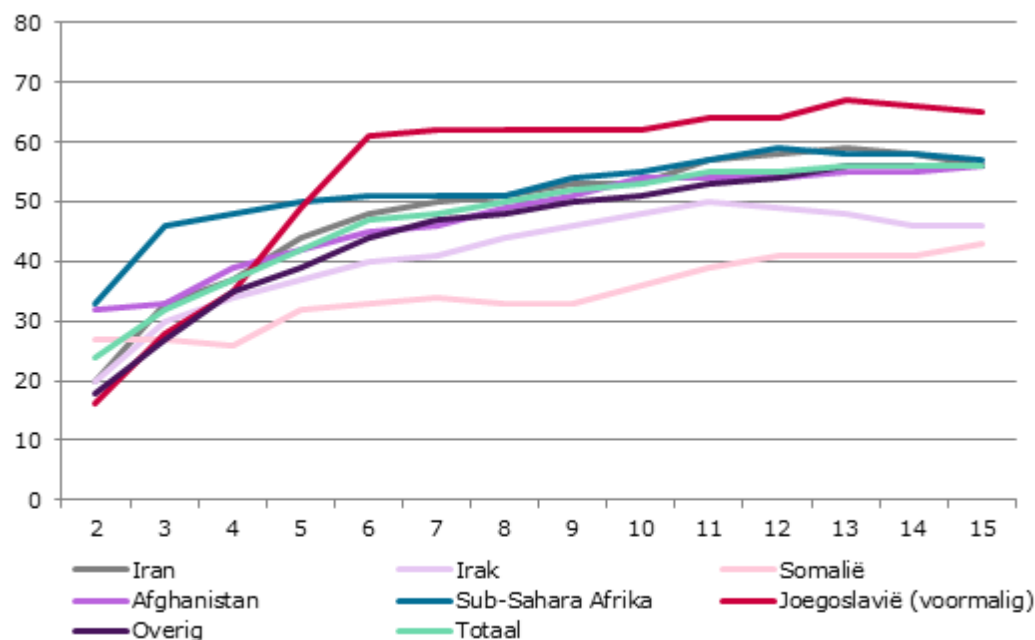
Figuur 4.3 Werkzaam (>8 uur per week) per migratiemotief (vrouwen), cohort '95-'99 in %, naar verblijfsjaren in Nederland

Bron: CBS

Figuur 4.4 geeft weer dat de arbeidsparticipatie van asielmigranten verschilt tussen de verschillende herkomstlanden. Van alle herkomstgroepen participeren de voormalig-Joegoslaven na een verblijf van vijftien jaar het meest (65%) en de Somali-sche groep het minst (43%). De andere groepen begeven zich rondom het gemid-delde van ongeveer 55%, met uitzondering van de Irakezen die na een gestage stijging van tien jaar weer wat dalen in arbeidsmarktparticipatie.

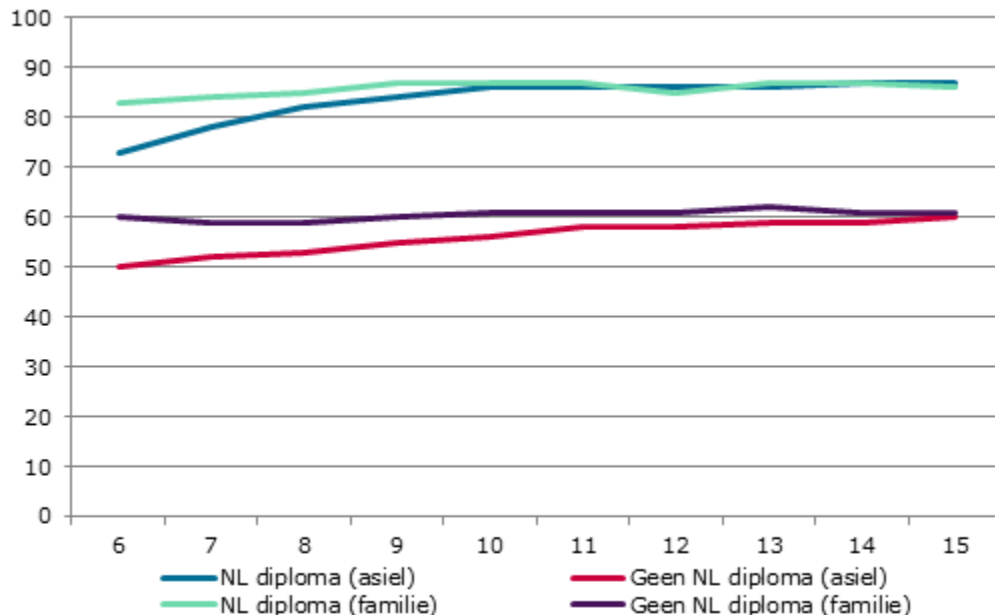
Figuur 4.4 Werkzaam (>8 uur per week) per herkomstland (asielmigranten), cohort '95-'99 in %, naar verblijfsjaren in Nederland

Bron: CBS

In figuur 4.5 is de arbeidsmarktparticipatie weergegeven voor migranten met en zonder Nederlands diploma (voortgezet onderwijs of hoger onderwijs). Hier blijkt duidelijk dat een Nederlands diploma bijdraagt aan de arbeidsmarktparticipatie. De groep met een Nederlands diploma is vaak ook de groep die de Nederlandse taal goed beheerst, aangezien dit veelal nodig is om een opleiding in Nederland met succes af te ronden. Interessant is ook het verschil tussen asiel- en gezinsmigranten met een diploma. Na zes jaar verblijf in Nederland zien we nog een gat van ongeveer 10 procentpunten in het voordeel van gezinsmigranten. Maar ook hier zien we dat dit gat verdwijnt na een verblijf van tien jaar. Voor zowel asiel- als gezinsmigranten met een Nederlands diploma op zak, geldt dan dat de participatie op de arbeidsmarkt rond de 85% ligt. Dit is vergelijkbaar met het participatiecijfer van autochtonen met een diploma. Kortom, voor asiel- en gezinsmigranten is een Nederlands diploma zeer belangrijk voor hun arbeidsmarktparticipatie. Tegelijkertijd is maar 8% van de asielmigranten van dit cohort er in geslaagd om een Nederlands diploma te behalen (zie tevens tabel 4.1).

Figuur 4.5 Werkzaam (>8 uur per week) naar Nederlands diploma, cohort '95-'99 in %, naar verblijfsjaren in Nederland (selectie 18-40 jaar bij statusverlening)^a

^a Door een te laag aantal niet-westerse arbeidsmigranten met Nederlands diploma kon deze groep niet worden opgenomen in de analyse.

Bron: CBS

4.3 Welke factoren beïnvloeden de arbeidsparticipatie?

In aanvulling op de beschrijvende analyses doen we een verklarende longitudinale analyse om inzicht te krijgen in de belangrijkste voorspellers van arbeidsmarktparticipatie van (asiel)migranten: de dynamische logistische regressie. De afhankelijke variabele is de dummy betaald werk voor meer dan acht uur per week (ja/nee). Om het *initial condition* probleem op te lossen nemen we in de dynamische logistische regressie de variabele werkzaam op t-1 mee. Hiermee corrigeren we dus voor de waarde van de afhankelijke variabele in de voorgaande periode die logischerwijs van invloed is op de ontwikkeling van de afhankelijke variabele, arbeidsmarktparticipatie. Door het opnemen van deze variabele halen we de 'ruis' uit het model waardoor de andere variabelen goed te interpreteren zijn.

We controleren voor een reeks van relevante achtergrondkenmerken: leeftijd bij migratie, geslacht, land van herkomst, jaar van aankomst, positie in het huishouden, mate van stedelijkheid van de gemeente en ook of men in het voorgaande jaar in bezit was van een Nederlands diploma (voortgezet onderwijs of hoger onderwijs) en de Nederlandse nationaliteit. De laatste twee worden in de literatuur genoemd als twee belangrijke vormen van menselijk kapitaal die kunnen bijdragen aan arbeidsmarktparticipatie (Bakker, 2015). In dit model geven deze variabelen duiding aan de richting van de relatie, aangezien het gaat om het effect van een situatie in het voorgaande jaar (t-1) op de kans op een baan in jaar t. Twee andere belangrijke aspecten van menselijk kapitaal die bijdragen aan het verklaren van arbeidsmarktparticipatie (zie hoofdstuk 1) zijn opleidingsniveau en taalvaardigheid. Helaas ontbreken deze gegevens in de data, waardoor het niet mogelijk is voor deze

factoren te controleren in dit model. Hier dienen we dus rekening mee te houden bij de duiding van de resultaten van de opgenomen verklarende factoren. We weten immers uit voorgaand onderzoek dat bijvoorbeeld de Iraanse groep gemiddeld hoog is opgeleid (Dourleijn & Dagevos, 2011). Zo kan het effect van opleidingsniveau deels opgaan in het effect van herkomstland. Enige voorzichtigheid bij het toekennen van effecten aan opgenomen verklarende factoren is dus op zijn plaats.

4.3.1 *Determinanten van kans op werk*

Tabel 4.2 geeft de resultaten weer van de dynamische logistische regressie. Deze geeft inzicht in de determinanten van de kans op betaald werk voor meer dan acht uur per week voor het cohort '95-'99. De resultaten worden gerapporteerd in odds ratio's. Een odds ratio groter dan 1 duidt op een positief verband. Voor een continue variabele betekent dit dat de kans op een baan voor meer dan acht uur per week groter is voor elke eenheid dat de continue variabele stijgt. Voor dummyvariabelen betekent dit dat de kans op een baan voor meer dan acht uur per week groter is voor de betreffende categorie dan voor de referentie categorie. Een odds ratio kleiner dan 1 duidt op een negatief verband.

We maken hier weer onderscheid tussen de drie migratietypen: asiel-, arbeids- en gezinsmigratie om de *refugee gap* te toetsen. Uit deze analyse blijkt dat, gecontroleerd voor relevante achtergrondkenmerken, asielmigranten structureel een kleinere kans hebben op werk dan arbeids- en gezinsmigranten. Het verschil in kans op werk met gezinsmigranten is kleiner, zoals ook blijkt uit de beschrijvende analyses, maar blijft significant. Met andere woorden, de *refugee gap* blijft aanwezig.

De resultaten ten aanzien van de herkomstlanden laten zien dat er een verschil is in de kans op werk tussen migranten. Voor migranten uit voormalig-Joegoslavië en uit Sub-Sahara Afrika zien we dat de kans op een baan het grootst is, en voor Somaliërs het kleinst. Deze bevindingen stemmen overeen met eerder onderzoek. Het grote verschil in opleidingsniveau kan een mogelijke verklaring zijn voor deze verschillende arbeidsmarktkansen van herkomstgroepen. Zo is bekend dat het opleidingsniveau van Somaliërs zeer laag is; twee derde van deze groep heeft slechts maximaal basisonderwijs afgerond (zie bijvoorbeeld Dourleijn & Dagevos, 2011). De aanvullende analyse voor mannen en vrouwen apart laat eenzelfde patroon zien (tabel b3.1 in bijlage 3). In overeenstemming met eerder onderzoek zien we dat de kans op een baan het kleinst is voor vrouwen uit Somalië, Irak en Afghanistan. Traditionele rolpatronen kunnen hier mogelijke een verklaring voor bieden.

Het in bezit hebben van een Nederlands diploma op t-1 en de Nederlandse nationaliteit op t-1 verhogen de kans op werk. Dit bevestigt het idee dat dit belangrijke vormen van menselijk kapitaal zijn die bijdragen aan arbeidsmarktparticipatie van migranten. Een Nederlands diploma en de Nederlandse nationaliteit blijken een belangrijke opstap te zijn naar arbeidsmarktparticipatie.

Een belangrijke voorspeller voor de kans op werk is, zoals verwacht, of de persoon werkzaam was op t-1, dus het jaar er voor. Wanneer iemand een baan heeft is de kans groot dat deze wordt behouden in het volgende jaar. Ook zoals verwacht vinden we dat de kans op werk kleiner wordt naarmate de leeftijd bij statusverlening hoger is. Migrantengroepen die op oudere leeftijd naar Nederland komen hebben vaak meer moeite met het leren van de taal en beperktere mogelijkheden voor het volgen van een opleiding dan jongere migrantengroepen. Verder zien we dat voor vrouwen met kinderen (zowel in een paar als alleenstaande moeders) geldt dat ze minder kans hebben op werk dan alleenstaanden. Voor mannen vinden we dat ze in een paar (met of

zonder kinderen) meer kans hebben op werk. Voor alleenstaande vaders vinden we geen verschil. Een mogelijke verklaring voor deze bevindingen ligt in de traditionele rolpatronen waarbij de vrouw (met een gezin) de zorgtaken op zich neemt en de man de kostwinnersrol. Interessant is dat thuiswonende dochters meer kans hebben op het hebben van een baan en thuiswonende zonen juist minder, vergeleken met alleenstaanden. Tot slot blijkt de kans op werk voor migranten kleiner is in een zeer stedelijke omgeving, mogelijk door hogere concurrentie op de arbeidsmarkt.

Tabel 4.2 Dynamische logistische regressie cohort '95-'99 (selectie leeftijd bij GBA inschrijving 18-54 jaar, niet-westers) odds ratio's

	Model 1	Model 2
Werkzaam (t-1)	34,24***	32,56***
Migratiemotief (ref=asiel)		
Gezinsmigratie	1,65***	1,55***
Arbeidsmigratie	2,98***	3,19***
Verblijfsduur in Nederland	1,02***	1,00
Vrouw	0,30***	0,30***
Leeftijd bij statusverlening	0,95***	0,95***
Land van herkomst (ref=Iran)		
Irak		0,55***
Somalië		0,44***
Afghanistan		0,78***
Sub-Sahara-Afrika		1,28***
Joegoslavië (voormalig)		1,34***
Overig niet-westers		0,97
Nederlands diploma (t-1)		3,12***
Nederlandse nationaliteit (t-1)		1,71***
Aankomstjaar (ref=1999)		
1995		0,97
1996		0,97
1997		0,95*
1998		1,06***
Positie in huishouden (ref=alleenstaand zonder kind)		
Thuiswonend kind 18+ jaar		1,03
In paar zonder kinderen		1,58***
In paar met kinderen		1,17***
Alleenstaande ouder		0,81***
Overig		0,83***
Stedelijkheid		0,94***
Pseudo R ²	0,45	0,49

*** p<0,001, ** p<0,01, * p<0,05.

Bron: CBS

4.3.2 Survival analyse op baanverlies vanaf 2007

Tot slot van dit hoofdstuk presenteren we de uitkomsten van een analyse naar de kans op baanverlies. In deze analyse nemen we ook de autochtone Nederlanders mee. Een veronderstelling in de literatuur is dat migranten, en met name asielmigranten, in tijden van economische crisis als eersten hun baan verliezen (Huijnk, Gijsberts en Dagevos, 2014). Dit omdat ze een zwakkere positie hebben op de arbeidsmarkt. Deze veronderstelling kunnen we toetsen met de beschikbare longitudinale data door middel van een cox regressie. Dit is een survival analyse techniek

waarbij we, op basis van verklarende factoren, voorspellen wat het risico is dat een bepaalde gebeurtenis plaatsvindt; in dit geval het verliezen van een baan. We hebben alle personen geselecteerd die in 2007 – een jaar voor de economische crisis – een baan hadden. Voor niet-westerse migranten van het cohort '95-'99 was verder het criterium dat zij bij inschrijving in de GBA tussen 18-54 jaar waren, en voor autochtonen dat zij in 1995 tussen 18-54 jaar waren. Vervolgens bekijken we welke groepen het eerste werkloos werden. We vergelijken wederom de drie typen migrantengroepen met autochtonen als vergelijkingsgroep. De resultaten van de cox regressie zijn weergegeven in tabel 4.3. Een positieve coëfficiënt betekent dat de betreffende variabele of categorie een groter risico heeft op werkloos raken, terwijl een negatief coëfficiënt dus een kleiner risico op baanverlies aangeeft.

In model 1 zien we dat het risico op werkloos raken vanaf 2007 het kleinst is voor autochtonen, gevolgd door arbeidsmigrant. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat autochtonen vaker een vast contract hebben en dus minder makkelijk ontslagen kunnen worden. Er is slechts een klein verschil tussen asiel- en gezinsmigranten, deze groepen worden dus het eerst getroffen door de economische crisis. Verder blijkt dat vrouwen een groter risico lopen op werkloosheid dan mannen. Een mogelijke verklaring is dat vrouwen vaker in deeltijd werken (Klaver et al., 2014). Het risico op baanverlies wordt groter naarmate de leeftijd bij statusverlening hoger is. Voor personen met een Nederlands diploma en de Nederlandse nationaliteit in het voorgaande jaar is het risico op werkloosheid beduidend kleiner vergeleken met personen die deze documenten niet bezitten. Verder is het risico op werkloosheid het grootst voor thuiswonende volwassen kinderen, en het kleinst voor tweeoudergezinnen met kinderen. In model 2 analyseren we de risico's op werkloosheid voor de verschillende herkomstlanden. Wederom blijkt dat autochtonen het minst risico lopen op werkloosheid in tijden van economische neergang. Binnen de groep van asielmigranten zien we dat personen uit Somalië, gevolgd door personen uit Irak het grootste risico hebben op werkloosheid in crisistijd. Personen uit voormalig Joegoslavië lopen het minste risico.

**Tabel 4.3 Cox regressie op risico werkloos raken vanaf 2007
(coëfficiënten)**

	Model 1	Model 2
Migratiemotief (ref=asiel)		
Gezinsmigratie	-0,06*	
Arbeidsmigratie	-0,77***	
Geen (i.e. autochtonen)	-1,05***	
Land van herkomst (ref=Iran)		
Irak		0,46***
Somalië		0,83***
Afghanistan		0,37***
Sub-Sahara-Afrika		-0,08*
Joegoslavië (voormalig)		-0,31***
Overig niet-westers		-0,19***
Autochtoon		-0,71***
Leeftijd bij statusverlening ²²	0,08***	0,08***
Geslacht (vrouw)	0,22***	0,21***
Nederlands diploma (t-1)	-0,28***	-0,33***
Nederlandse nationaliteit (t-1)	-0,39***	-0,52***
Positie in huishouden (ref=alleenstaand zonder kind)		
Thuiswonend kind 18+ jaar	0,35***	0,35***
In paar zonder kinderen	-0,09***	-0,08***
In paar met kinderen	-0,36***	-0,37***
Alleenstaande ouder	-0,05***	-0,05***
Overig ²³	0,20***	0,19***
Stedelijkheid	-0,01***	-0,01***

*** p<0,001, ** p<0,01, * p<0,05.

Bron: CBS

4.4 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we de ontwikkeling van de arbeidsmarktparticipatie van asielmigranten die tussen 1995 en 1999 een status hebben gekregen in Nederland in kaart gebracht. Zoals verwacht op basis van de literatuur vinden we een behoorlijke *refugee gap* aan het begin van het werkzame leven in Nederland tussen asielmigranten en andere migranten. Met andere woorden, de arbeidsmarktparticipatie van asielmigranten is veel lager na kort verblijf in Nederland dan voor de andere migrantengroepen. Dit bevestigt het idee van een *refugee entry effect*: door de vluchtervaring en de asielprocedure, en de daarmee geassocieerde mentale gezondheidsproblemen en beperkte middelen en kansen, maken asielmigranten een moeilijke start op de arbeidsmarkt in Nederland. Met de jaren wordt deze *refugee gap* kleiner, maar verdwijnt niet helemaal.

Belangrijke determinanten voor deze arbeidsmarktparticipatie zijn het bezit van een Nederlands diploma en de Nederlandse nationaliteit. Dit blijken belangrijke vormen van menselijk kapitaal die bijdragen aan de kans op werk. Een voltooide Nederlandse opleiding en de Nederlandse nationaliteit zijn dus belangrijke voorwaarden voor arbeidsmarktparticipatie van migranten. Dit pleit voor het investeren in opleidingen

²² Voor autochtonen gebruiken we hier de leeftijd in 1995.

²³ Bij 'overig' kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een kostganger die bij een gezin inwoont, twee broers die samen één huishouding vormen, of pleegkinderen.

voor (jong)volwassen (asiel)migranten. Verder pleit dit tegen het verlengen van naturalisatietermijnen.

Mannen, personen die op jongere leeftijd naar Nederland zijn gekomen en personen met een partner hebben meer kans op werk. Ook zien we belangrijke verschillen tussen herkomstgroepen: asielmigranten uit voormalig-Joegoslavië hebben de grootste kans op werk en asielmigranten uit Somalië en Irak juist de minste.

Een belangrijke beperking van deze analyse is dat we geen informatie hebben over het opleidingsniveau en taalvaardigheid van migranten. Dit zijn twee belangrijke determinanten van arbeidsmarktparticipatie die helaas niet zijn meegenomen in het model. Mogelijk kunnen gevonden effecten, zoals het effect van herkomstgroep, (deels) door opleidingsniveau worden verklaard. Zo weten we dat Somaliërs vaak laag zijn opgeleid, wat hun beperkte arbeidsmarktparticipatie kan verklaren.

De survivalanalyse geeft inzicht in de andere kant van arbeidsmarktparticipatie: het risico op het verliezen van werk. De resultaten laten zien dat in tijden van economische crisis asielmigranten als eerste werkloos raken. Deze bevinding sluit aan bij ander onderzoek waaruit blijkt dat asielmigranten in vergelijking met andere niet-westerse migranten vaker een tijdelijke aanstelling hebben en in conjunctuurgevoelige sectoren werken (zoals de uitzendsector), waardoor ze een groter risico hebben hun baan te verliezen in tijden van economische recessie (Klaver et al., 2014).

5 Sociale integratie of segregatie? Ontwikkelingen in de sociale contacten van asielmigranten

Linda Bakker (SCP)²⁴ en Jaco Dagevos (SCP)

5.1 Sociale contacten van asielmigranten

Het aangaan van sociale contacten door migranten met de autochtone bevolking wordt in de literatuur wel beschouwd als een indicator voor sociale integratie (Esser, 2004b; Dagevos, 2001). Contacten met de autochtone bevolking zijn een vorm van 'bridging' sociaal kapitaal, die groeps grenzen overbruggen. Hierdoor kunnen stereotypen afnemen en dragen contacten bij aan het gevoel van migranten dat ze geaccepteerde leden van de samenleving zijn (Pettigrew & Tropp, 2006). Ook hangen overbruggende contacten samen met taalverwerving en het vinden van een baan (Dagevos & Gijsberts, 2008). Tegelijkertijd kan er sprake zijn van sociale contacten binnen de eigen etnische groep, dit wordt 'bonding' sociaal kapitaal genoemd. Ook deze vorm van contact kan bijdragen aan de integratie van migranten. Sterke banden binnen de eigen groep kunnen een sociaal vangnet en sociale ondersteuning bieden die behulpzaam kunnen zijn bij de positieverwerving. 'Bonding' en 'bridging' sociaal kapitaal hoeven elkaar niet uit te sluiten, maar kunnen naast elkaar bestaan.

In dit hoofdstuk brengen we de sociale contacten van asielmigranten in Nederland in kaart. Hierbij besteden we zowel aandacht aan de frequentie van sociale contacten als aan de etnische signatuur van het contact. We onderscheiden vier typen van contact die doen denken aan de typologie van acculturatiestrategieën van Berry (1997). We maken onderscheid tussen asielmigranten die zowel weinig met leden van de herkomstgroep als weinig met autochtone Nederlanders omgaan (isolatie/marginalisatie), vooral contacten met de herkomstgroep onderhouden (segregatie), overwegend omgaan met autochtonen (assimilatie) en vaak met autochtonen en met leden van de herkomstgroep contacten onderhouden (integratie).

In dit hoofdstuk maken we gebruik van gegevens uit de Survey integratie nieuwe groepen (SING), die in 2009 op verzoek van de toenmalige directie voor het integratiebeleid is verzameld door het Sociaal en Cultureel Planbureau. We maken gebruik van deze bron omdat over sociale contacten geen longitudinale (register-) data beschikbaar zijn. De SING bevat uitvoerige informatie over sociale contacten van asielmigranten binnen de eigen groep en met autochtonen. De survey is face-to-face uitgevoerd met waar nodig tweetalige interviewers. Het bestand bevat circa 4.000 respondenten met een vluchtelingenachtergrond (uit Irak, Iran, Afghanistan of Somalië) en 1.000 autochtone Nederlanders als referentiegroep. Net als in de rest van deze rapportage nemen we in dit hoofdstuk het cohort '95-'99 als uitgangspunt. We vergelijken hun sociale contacten (in 2009) met die van twee jongere cohorten asielmigranten (2000-2004; 2005-2009). De cohorten zijn bepaald op basis van het jaar van aankomst in Nederland. Op deze wijze kunnen we toch inzicht geven in de 'ontwikkeling' van sociale contacten van asielmigranten. Let wel: we volgen dus niet personen over de tijd, maar brengen de situatie van verschillende cohorten in kaart. Een verschil met de andere hoofdstukken is dat de informatie betrekking heeft op

²⁴ Linda Bakker schreef dit hoofdstuk als medewerker van het SCP, thans is zij werkzaam bij Significant. Significant is een onderzoek- en adviesbureau met expertise op diverse maatschappelijke thema's.

een selectie van vier vluchtelingengroepen en dat, zoals gezegd, de informatie is verzameld in 2009.

Asielmigranten zijn gedefinieerd op basis van het migratiemotief: oorlog of vervolging. Ook gezinsmigranten uit deze vluchtelingengroepen scharen we in deze groep aangezien ze zich vaak bij een asielmigrant hebben gevoegd. Arbeids- en studiemigranten zijn buiten beschouwing gelaten. Onze centrale vraag is hoe de sociale contacten van asielmigranten die tussen 1995 en 1999 naar Nederland zijn gekomen eruit zien. Deze mensen verblijven (in 2009) tussen de tien en vijftien jaar in Nederland.

5.2 Beschrijving van de cohorten op achtergrondkenmerken

Het cohort '95-'99 in de SING09 data bestaat uit 1.617 asielmigranten, waarvan 55% man en 45% vrouw. Ongeveer een derde van dit cohort is, op moment van meting in 2009, tussen de 15 en 27 jaar oud. Deze groep is dus destijds als minderjarige naar Nederland gekomen. Een derde is tussen de 28 en 40 jaar oud; zij kwamen als jongvolwassene naar Nederland. Ook ongeveer een derde van dit cohort is tussen de 41 en 65 jaar oud, en is dus in de periode 1995-1999 als volwassene naar Nederland gekomen. Een te verwaarlozen percentage is 65 jaar of ouder. Dit betekent dat dit cohort nauwelijks asielmigranten bevat die pas op latere leeftijd (>50 jaar) zijn gevlucht.

Afghanen en Irakezen zijn met elk ongeveer een derde van het totaal in dit cohort vertegenwoordigd. Een vijfde van het cohort '95-'99 komt uit Somalië en de kleinste groep in dit cohort komt uit Iran. Dit strookt met de migratiegeschiedenis van deze groepen. De meeste Iraniërs in Nederland zijn al gevlucht in de jaren tachtig vanwege de stichting van de Islamitische republiek en de gevolgen daarvan voor de burgerrechten. De migratie van deze groep naar Nederland was op z'n top in het begin van de jaren negentig. In die jaren was ook sprake van een forse instroom van Irakezen. Ook maakten Afghanen een substantieel aandeel uit van de asielmigratie, wat we terugzien in de vertegenwoordiging van deze groepen in de twee oudste cohorten. De migratie van Somaliërs naar Nederland kent twee golven. De Somaliërs in het cohort '95-'99 zijn de eersten die naar Nederland kwamen. Dit waren vaak jonge mannen, weduwnaars of minderjarigen (Hessels, 2000). Rond 2005 is een tweede stroom vluchtelingen vanuit Somalië op gang gekomen, wat zichtbaar is in het hoge aandeel Somaliërs in het jongste cohort (2005-2009). In dezelfde periode nam ook de instroom vanuit Irak weer toe, wat zich weerspiegelt in een aanzienlijke vertegenwoordiging in het jongste cohort.

In 2009, dus tien tot vijftien jaar na aankomst in Nederland, heeft 80% van het cohort '95-'99 de Nederlandse nationaliteit. Ongeveer twee vijfde van de totale vluchtelingenpopulatie van dit cohort heeft een betaalde baan. Een kwart van de asielmigranten in de beroepsbevolking is werkloos. Een vijfde van de asielmigranten in dit cohort is hoog opgeleid. Iets minder dan de helft is niet of laag opgeleid. Twee derde verkeert in goede gezondheid, waar minder dan een vijfde een slechte algemene gezondheidstoestand heeft (zie tabel 5.1).

Vergeleken met de samenstelling van de jongere cohorten valt een aantal zaken op. In de jongere cohorten is het percentage werkenden veel lager en het aandeel werklozen veel hoger. Slechts één op de tien asielmigranten die tussen 2005 en 2009 naar Nederland zijn gekomen heeft een betaalde baan in 2009. Het is een

beeld dat past bij andere uitkomsten die wijzen op een moeizame start op de arbeidsmarkt van asielmigranten die nog maar kort in Nederland zijn (Bakker, 2015; Bakker et al., 2016; Engbersen et al., 2015). Het jongste cohort telt aanzienlijk meer Somaliërs, is jonger en lager opgeleid. Dit cohort laat ook de beste gezondheid zien, dat zal samenhangen met de sterke vertegenwoordiging van jongeren in dit cohort.

Tabel 5.1 Beschrijving van cohorten op achtergrondkenmerken, in % (situatie in 2009)

	Cohort '95-'99	Cohort '00-'04	Cohort '05-'09
Vrouw	45%	55%	51%
Leeftijd			
15-27 jaar	30%	38%	50%
28-40 jaar	33%	36%	39%
41-65 jaar	36%	24%	10%
Nederlandse nationaliteit	80%	48%	7%
Werkzaam ^a	37%	25%	10%
Werkloos ^b	26%	37%	57%
Opleiding			
Hoog	21%	18%	15%
Midden	34%	30%	24%
Laag	45%	52%	61%
Opleiding in Nederland ^c	53%	48%	29%
Taalvaardig	50%	42%	20%
Gezondheid			
Goed	64%	65%	77%
Gaaf wel	19%	21%	14%
Slecht	17%	14%	9%
Land van herkomst			
Afghanistan	34%	43%	10%
Irak	33%	18%	37%
Iran	14%	19%	10%
Somalië	19%	20%	42%
N	1.617	608	249

^a Nettoparticipatie, in percentage van de bevolking 15-64 jaar

^b Werkloosheid als percentage van de beroepsbevolking

^c Incl. nu opleiding in Nederland aan het volgen

Bron: Survey Integratie Nieuwe Groepen (SING '09)

5.3 Sociale contacten van asielmigranten

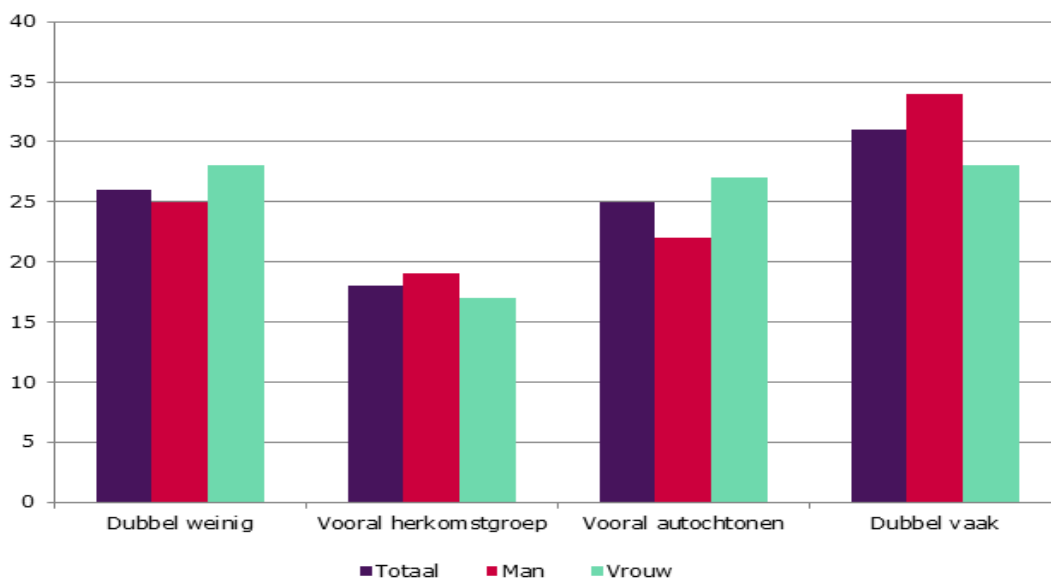
Zoals toegelicht onderscheiden we vier typen van sociaal contact. Personen die geen tot weinig (minder dan wekelijks) contact hebben met vrienden en kennissen (ongeacht herkomst) omschrijven we hier als 'dubbel weinig'. Dan zijn er personen die vooral sociale contacten hebben met de herkomstgroep. Een derde categorie heeft juist vooral sociale contacten met autochtonen. De vierde en laatste categorie noemen we 'dubbel vaak', aangezien de asielmigranten in deze groep zowel frequent contact hebben met de herkomstgroep als met autochtone Nederlanders.

5.3.1 Sociaal isolement of dubbele bindingen?

Figuur 5.1 geeft de vier onderscheiden typen sociale contacten weer voor het cohort '95-'99 asielmigranten dat in deze studie centraal staat. De resultaten laten zien dat, tien tot vijftien jaar na aankomst in Nederland, ongeveer een derde van het cohort beschikt over dubbele bindingen. Een kwart heeft noch contact met leden van de herkomstgroep noch met autochtone Nederlanders. Verder zien we dat ongeveer een kwart vooral contact heeft met autochtonen en minder dan een vijfde vooral contact heeft met de eigen groep. Vergeleken met de Turkse en Marokkaanse groep, zien we dat het aandeel met weinig contacten groter is onder vluchtelingengroepen. Maar het aandeel dat vooral contacten heeft met autochtonen is groter onder vluchtelingengroepen (Huijnk & Dagevos, 2012). Dit strookt met het idee dat ontmoetingskansen (Kalmijn, 1998) van invloed zijn op de etnische signatuur van contacten; leden van deze vluchtelingengroepen hebben minder mogelijkheden om leden van hun eigen groep te ontmoeten omdat deze groep relatief klein in omvang is. Een deel van de groep vindt aansluiting bij autochtonen, een ander deel belandt in een situatie met überhaupt weinig sociale contacten.

Mannen hebben vaker contacten met autochtonen en met de herkomstgroep dan vrouwen. Vrouwen hebben een sterkere outgroup-focus dan de mannen, ruim een kwart heeft vooral contacten met autochtonen.

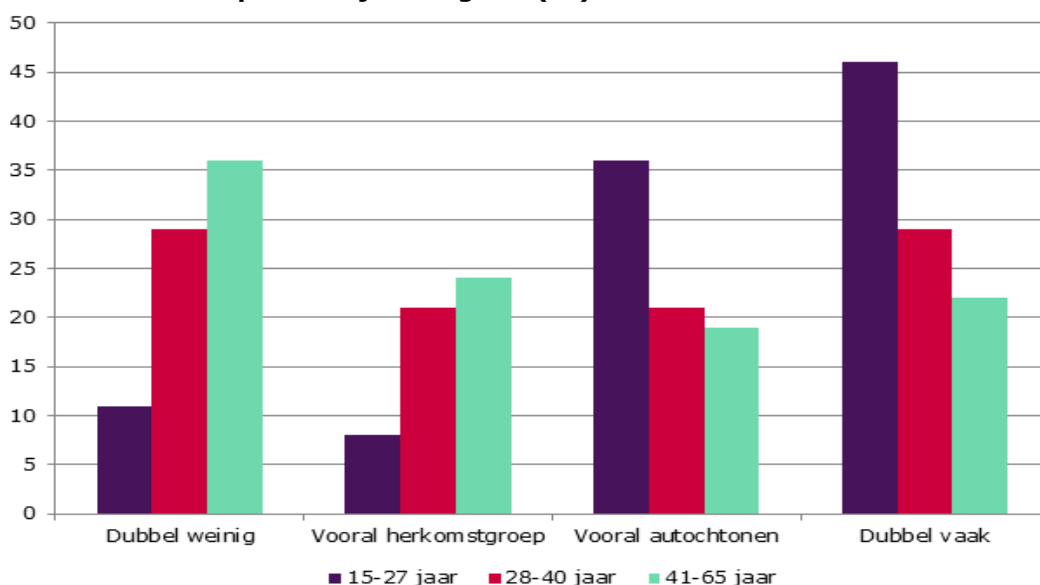
Figuur 5.1 Typen sociale contacten van asielmigranten cohort '95-'99 in 2009 (%)

Bron: Survey Integratie Nieuwe Groepen (SING '09)

Jongeren in dit cohort, die dus als kind naar Nederland kwamen, hebben voor het grootste deel dubbele bindingen of onderhouden vooral contacten met autochtonen (figuur 5.2). Dit duidt op succesvolle sociale integratie van deze groep. Vooral voor asielmigranten die op latere leeftijd naar Nederland zijn gekomen zien we dat het grootste deel zich in een sociaal isolement bevindt of vooral contacten heeft met de eigen groep.

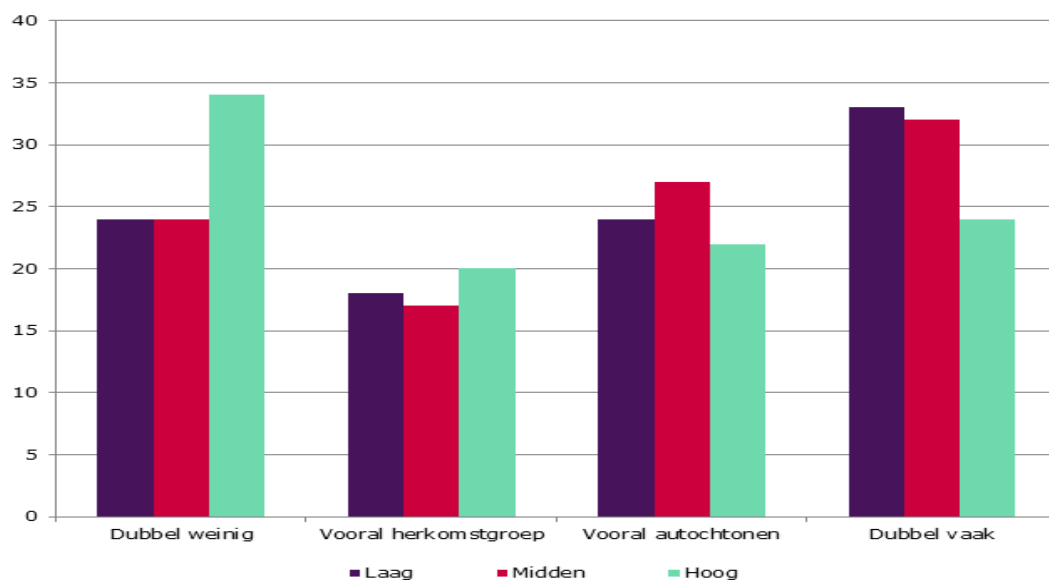
Figuur 5.2 Typen sociale contacten van asielmigranten cohort '95-'99 in 2009 per leeftijdscategorie (%)

Bron: Survey Integratie Nieuwe Groepen (SING '09)

Opvallend is dat juist hoogopgeleiden vaker weinig sociale contacten hebben. Ook zijn zij minder dan de lager opgeleiden op autochtone contacten georiënteerd.

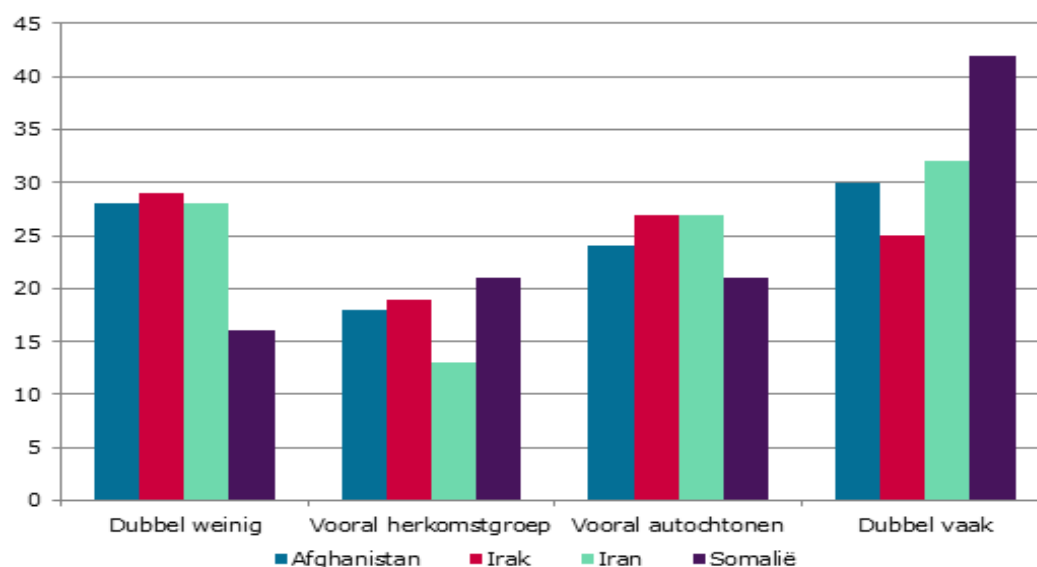
Figuur 5.3 Typen sociale contacten van asielmigranten cohort '95-'99 in 2009 naar opleidingsniveau (%)

Bron: Survey Integratie Nieuwe Groepen (SING '09)

Somaliërs kenmerken zich door het grote aandeel dat zowel met de herkomstgroep als met autochtone Nederlanders contacten onderhoudt (ruim 40% van de groep). Er zijn weinig Somaliërs met weinig sociale contacten. Mogelijk speelt hier mee dat deze groep in Nederland veel jongeren telt. Het aandeel Iraniërs dat vooral contact heeft met de eigen groep is in vergelijking met de andere groepen het kleinst.

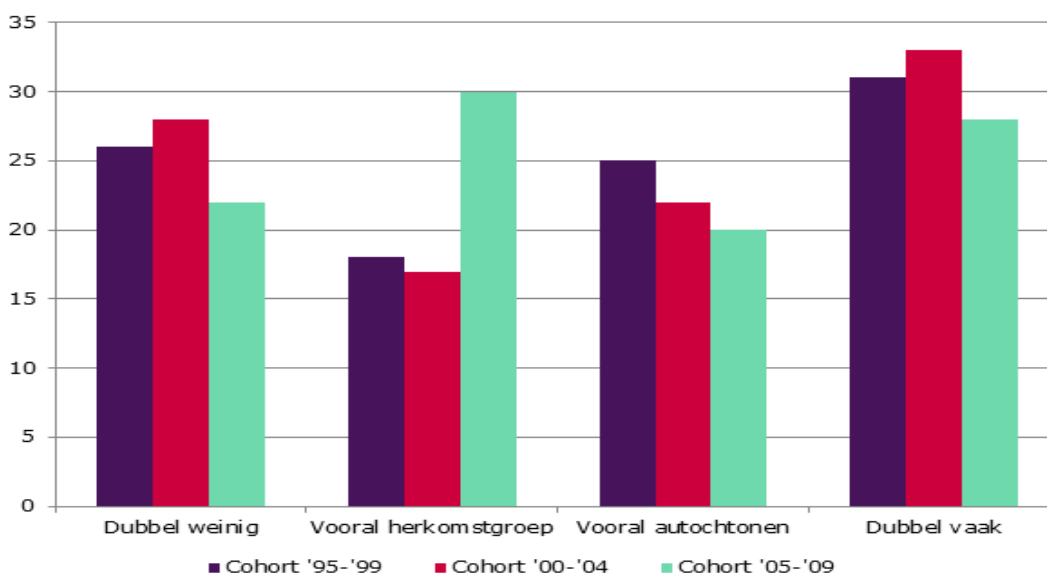
Figuur 5.4 Typen sociale contacten van asielmigranten cohort '95-'99 in 2009 per herkomstland (%)

Bron: Survey Integratie Nieuwe Groepen (SING '09)

In figuur 5.5 maken we de vergelijking van het cohort '95-'99 met de jongere cohorten. Hier valt meteen op dat recent aangekomen asielmigranten vaker alleen contact hebben met de eigen groep dan cohorten die al langer dan vijf jaar in Nederland zijn. Verder hebben degenen die het kortst in Nederland zijn, het minst vaak weinig contacten. Dit is opvallend, maar zou te maken kunnen hebben met de sterke vertegenwoordiging van Somaliërs in dit cohort, die veelvuldig sociale contacten onderhouden. Cohorten die langer in Nederland zijn hebben vaker contacten met autochtone Nederlanders, het vaakst in combinatie met veelvuldige contacten met de herkomstgroep.

Figuur 5.5 Typen sociale contacten vergeleken over de cohorten in 2009

Bron: Survey Integratie Nieuwe Groepen (SING '09)

5.3.2 Verklarende analyse van sociale contacten met autochtonen

Uit boven gepresenteerde beschrijvingen komt naar voren dat met een langere verblijfsduur het contact met autochtone Nederlanders toeneemt. We voerden een multivariate analyse uit om (a) vast te stellen in hoeverre verschillen in samenstelling van de cohorten hier mogelijk een rol spelen en (b) om meer inzicht te krijgen in de mechanismen die ten grondslag liggen aan de veranderingen over de tijd. We kozen ervoor om de analyse uit te voeren op de frequentie van sociale contacten van asielmigranten met autochtonen (nooit, paar keer per jaar, maandelijks, wekelijks, elke dag). Er is ook een analyse uitgevoerd op de typen sociale contacten, maar hierbij is het lastig om een adequate categorie te kiezen en zijn de uitkomsten (in termen van odds ratio's) minder eenvoudig te interpreteren. De uitkomsten van deze analyse presenteren we hier niet. Ze zijn overigens in grote lijnen vergelijkbaar met wat we hier laten zien en zijn opvraagbaar bij de auteurs. Tabel 5.2 geeft de resultaten van de multivariate regressie voor de frequentie van contacten weer. Geslacht, leeftijd, gezondheid, Nederlandse taalvaardigheid en een Nederlandse opleiding zijn de belangrijkste voorspellers voor sociale contacten met autochtonen. Zo hebben vrouwen minder kans dan mannen op frequent sociaal contact met autochtonen. Een mogelijke verklaring hiervoor zijn de traditionele rolpatronen waardoor vrouwen uit deze groepen vaker thuis blijven en minder contacten leggen in de Nederlandse samenleving dan mannen. Personen uit de middelste leeftijdsgroep (27-40 jaar) hebben meer kans dan jongeren op frequent sociaal contact met autochtonen. Dit hangt mogelijk samen met hun activiteiten op de arbeidsmarkt. Asielmigranten met een goede gezondheid en die beschikken over een goede taalvaardigheid hebben vaker contact met autochtonen. Asielmigranten die in Nederland een opleiding hebben gevolgd of op dit moment nog een opleiding volgen hebben ook meer kans op frequent contact met autochtonen. Interessant is dat hier het belang van goede gezondheid ook voor de *sociale* integratie van asielmigranten wordt aangetoond. In onderzoek naar vluchtelingenintegratie komt dit aspect vaak als belangrijke voorspeller naar voren op socio-economisch vlak, zoals voor de arbeidsmarktparticipatie (Bakker et al., 2013). Dat gezondheid ook een rol speelt op andere vlakken van integratie is een interessante aanvulling. Een andere belangrijke conclusie is dat de verschillen tussen de cohorten wegvallen in model 3. Een Nederlands diploma en een goede Nederlandse taalvaardigheid zijn daarbij belangrijke factoren. Dit lijken de belangrijkste oorzaken te zijn voor de verschillen tussen de cohorten. De cohortverschillen wijzen erop dat verblijfsduur ertoe doet, en dat komt doordat in die tijd een Nederlands diploma kan worden behaald en de Nederlandse taal kan worden geleerd. Daardoor nemen de sociale contacten met autochtone Nederlanders toe.

Tabel 5.2 Multivariate analyse op frequentie contacten met autochtonen (N=2.396)

	Model 1	Model 2	Model 3
Cohort (ref cohort '05-'09)			
Cohort '95-'99	0,43***	0,30**	0,20
Cohort '00-'05	0,33**	0,20	0,12
Vrouw		-0,16**	-0,16**
Etniciteit (ref Iraans)			
Afghaans		-0,05	-0,01
Irakees		-0,11	-0,06
Somalisch		-0,10	-0,04
Leeftijd (ref 15-27 jaar)			
28-40 jaar		0,66***	0,47***
41-65 jaar		0,05	0,03
Werkzaam		0,09	0,05
Gezondheid		0,11***	0,09**
Opleiding in Nederland			0,44***
Opleidingsniveau (ref hoog)			
Laag		-0,09	-0,06
Midden		-0,03	-0,05
Taalvaardigheid		0,54***	0,46***
R ²		0,20	0,21

*** p<0,001, ** p<0,01, * p<0,05.

Bron: Survey Integratie Nieuwe Groepen (SING '09)

5.4 Conclusie

Van de asielmigranten die tussen 1995 en 1999 in Nederland zijn komen wonen heeft ongeveer een kwart weinig contacten met de herkomstgroep én met autochtone Nederlanders. Daar tegenover staat een aanzienlijke groep die overwegend met autochtonen omgaat en een nog grotere groep die dit combineert met veelvuldige contacten met herkomstgenoten. In termen van Berry zien we dus sociale isolatie naast assimilatie en vooral integratie. Daarmee verschillen asielmigranten uit dit cohort van bijvoorbeeld Turkse en Marokkaanse Nederlanders, die minder vaak weinig contacten onderhouden, maar aanzienlijk vaker op de herkomstgroep zijn georiënteerd.

Dat asielmigranten uit het cohort '95-'99 vaker op autochtone contacten zijn georiënteerd dan asielmigranten die korter in Nederland zijn, heeft te maken met verschillen in gezondheid, Nederlandse taalvaardigheid en het behalen van een Nederlands diploma. Het zijn factoren die niet alleen bijdragen aan de structurele integratie (vgl. Bakker, 2015; Dagevos, 2011), maar ook aan de sociale integratie. Voor de asielmigranten van nu is dit een belangrijke bevinding: gezondheid, taal en onderwijs blijken de motoren te zijn achter de integratie van deze groepen.

6 Geregistreeerde criminaliteit

Roel Jennissen (WODC)²⁵

Zoals we in hoofdstuk 1 hebben kunnen lezen kan een oververtegenwoordiging in criminaliteit een uiting zijn van gebrekkige culturele integratie (het niet conformeren aan gedragsnormen, wet- en regelgeving) of structurele integratie (een onevenredige maatschappelijke positie in de Nederlandse maatschappij). Dit zou *ceteris paribus* ook tot uitdrukking moeten komen in hogere geregistreeerde criminaliteitscijfers.

De onderzoeksvraag die we in dit hoofdstuk proberen te beantwoorden is dan ook: Zijn de asielmigranten die zich in de tweede helft van de jaren negentig in Nederland vestigden en hier tot minimaal 2012 bleven oververtegenwoordigd als verdachten in de criminaliteitsstatistiek? De betreffende asielmigranten worden vergeleken met andere in Nederland verblijvende bevolkingsgroepen. Deze vergelijking heeft betrekking op:

- autochtonen;
- niet-westerse migranten die tussen 1995 en 1999 zonder asielmotief naar Nederland kwamen;
- overige niet-westerse migranten: dit zijn alle niet-westerse migranten (eerste en tweede generatie) minus het cohort dat tussen 1995 en 1999 naar Nederland kwam.

We kijken eerst naar de resultaten zonder rekening te houden met verschillen in samenstelling van de groepen (zoals het aandeel jonge mannen). Daarna corrigeren we voor deze verschillen om te zien of het geconstateerde beeld blijft bestaan.

Het plegen van delicten is een indicator van een gebrekkige sociaal-culturele integratie. Sociaal-culturele integratie leidt namelijk tot het conformeren aan gedragsnormen, die voor een groot deel kunnen worden teruggevonden in de wet- en regelgeving van de ontvangende samenleving. Daarnaast heeft criminaliteit ook raakvlakken met sociaaleconomische integratie (zoals arbeidsparticipatie, zie hoofdstuk 4) van migrantengroepen. Een gebrekkige arbeidsmarktparticipatie zou bijvoorbeeld kunnen leiden tot het plegen van vermogensmisdrijven. Aan het zich niet conformeren aan gedragsnormen mogen we echter wat de participatie van migranten betreft meer waarde toedichten dan aan het beschikken over minder economische hulpbronnen in een welvarende westerse samenleving. Een economisch achtergestelde positie maakt het weliswaar aantrekkelijker om tot het plegen van een vermogensdelict over te gaan, maar ook dan is het nog een hele stap om de wetten en gedragsregels van een samenleving te overtreden. Immers, ook van de personen die zich in een economisch achtergestelde positie bevinden, maakt lang niet iedereen zich schuldig aan het plegen van een vermogensdelict.

6.1 Data

We maken in dit hoofdstuk gebruik van data afkomstig uit het Herkenningsdienst-systeem (HKS)²⁶ van de politie die zijn gekoppeld aan het Stelsel van Sociaal-sta-

²⁵ Roel Jennissen schreef dit hoofdstuk als medewerker van het WODC. Hij is thans werkzaam bij de WRR.

tistische Bestanden (SSB). In het HKS wordt vastgelegd van welk delict iemand wordt verdacht en bijvoorbeeld of iemand al eerder met de politie in aanraking kwam. Tegen een verdachte kunnen in een jaar één of meer processen-verbaal zijn opgemaakt. Eén proces-verbaal kan meerdere delicten bevatten.

Verdachten die door de rechter worden vrijgesproken of bij wie de aanklacht wegens onrechtmatig verkregen bewijs geseponeerd wordt, worden in principe uit het HKS-bestand verwijderd. Er valt dan ook veel voor te zeggen om de personen in deze database te typeren als geregistreeerde 'daders'. Deze typering komt meer overeen met hun feitelijke status dan de term 'verdachte'. Hier moeten we echter enkele slagen om de arm houden. Zo blijven personen die niet verder door het Openbaar Ministerie vervolgd worden vanwege het ontbreken van wettig bewijs en beleidssepots toch in het HKS-bestand zitten. Bovendien is niet zeker of het hierboven beschreven verwijderen van gevallen van vrijspraak en sepots wegens onrechtmatig verkregen bewijs wel altijd even nauwkeurig gebeurt. Ten slotte moeten we ons realiseren dat personen die een schikking accepteren wel in het HKS-bestand opgenomen blijven, maar juridisch niet schuldig bevonden zijn. Waarschijnlijk zijn ze dat de facto in verreweg de meeste gevallen wel, hoewel het bijvoorbeeld niet ondenkbaar is dat individuen die ten onrechte verdacht worden van een zedendelict een schikking verkiezen boven een pijnlijke rechtsgang. Dit alles heeft ons doen besluiten om toch maar over 'verdachten' te blijven spreken.

Het hier gebruikte HKS-bestand met delicten waarvan de dader bekend is levert geen complete beschrijving van de criminaliteit in Nederland. We hebben te maken met een omvangrijk *dark number* van delicten die überhaupt niet bij de politie gemeld zijn en van gemelde delicten waarbij de politie niet in staat bleek te zijn het delict toe te schrijven aan een dader. Niet bekend is of het *dark number* verschilt voor uiteenlopende herkomstgroepen, maar vooralsnog zijn er geen indicaties dat dit het geval zou zijn.

Selectiviteit in het optreden van de politie, waarbij verondersteld wordt dat de politie extra alert is op het doen en laten van niet-westerse migranten en dus ook van asielmigrant, zou kunnen leiden tot een oververtegenwoordiging van deze bevolkingsgroep in het HKS. Hoewel er aanwijzingen zijn dat het zogenoemde 'etnisch profileren' door de politie wel degelijk gebeurt (zie bijvoorbeeld Çankaya 2012), kunnen er volgens Van der Leun en Van der Woude (2014) op basis van het bestaande onderzoek geen stellige uitspraken worden gedaan of dit in Nederland ook daadwerkelijk plaatsvindt.

Overigens is het zo, dat zelfs als 'etnisch profileren' op redelijk grote schaal plaatsvindt, dit waarschijnlijk niet eens zo'n grote impact heeft op het aandeel van de verschillende herkomstgroepen die als verdachte terecht komen in de politieregistratie. Het grootste deel van de verdachten komt namelijk bij de politie in beeld dankzij aangiften of tips van burgers. Ook is het ophelderingspercentage van bepaalde delicttypen die voornamelijk door autochtonen worden gepleegd mogelijk relatief laag. Zo is het niet onwaarschijnlijk dat de top van de ijsberg van het aantal vermogensdelicten onder het hoogopgeleide, veelal autochtone deel van de bevolking, de zogenoemde 'witteboordencriminaliteit', dat in het HKS geregistreerd wordt, in verhouding tot de overige vermogensdelicten erg klein is. Overigens worden processen-verbaal die worden opgemaakt door bijzondere opsporingsdiensten

²⁶ Het HKS is een verouderd registratiesysteem. Inmiddels zijn alle politie-eenheden overgegaan op het registratiesysteem Basisvoorziening Handhaving (BVH).

zoals de Algemene Inspectiedienst (AID) en de Fiscale inlichtingen- en opsporingsdienst - Economische controledienst (FIOD-ECD) niet in het HKS opgenomen.

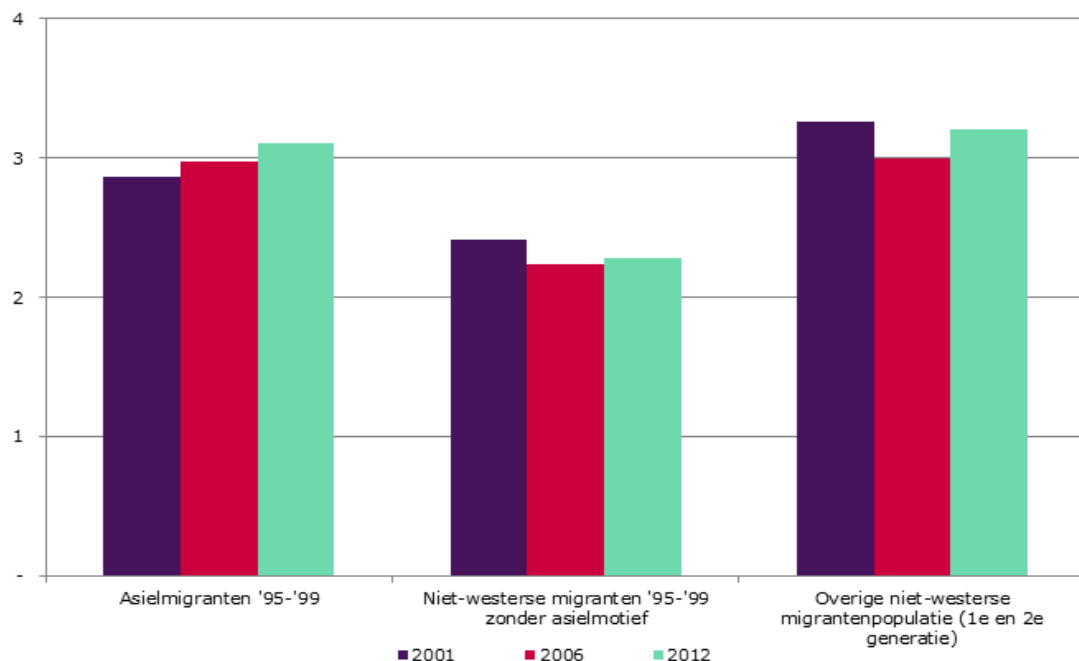
6.2 Beschrijvende statistieken

Asielmigranten hebben ongeveer een drie keer zo grote kans om in een specifiek kalenderjaar als verdachte geregistreerd te worden als autochtonen. In 2001, 2006 en 2012 was het aandeel nieuwe geregistreerde verdachten onder asielmigranten van 12 tot 60 jaar respectievelijk 3,8%, 4,5% en 3,4%. Ter vergelijking: onder de autochtonen was dit respectievelijk 1,3%, 1,5% en 1,1%.²⁷

In de figuren 6.1 en 6.2 wordt de geregistreerde criminaliteit van een aantal migrantengroepen vergeleken met die van autochtonen. De kans van autochtonen wordt op één gesteld, en vervolgens laat de figuur de relatieve kans van migrantengroepen zien om als verdachte geregistreerd te staan in vergelijking met autochtonen. Naarmate de verblijfsduur toeneemt, is sprake van een lichte stijging van de oververtegenwoordiging in de geregistreerde criminaliteit. De oververtegenwoordiging van asielmigranten is een stuk groter dan die voor de niet-westerse migranten die in de periode 1995-1999 zonder asielmotief in Nederland arriveerden. Deze laatste categorie bevat vooral Turkse en Marokkaanse gezinsmigranten. Het verschil in geregistreerde criminaliteit tussen asielmigranten die tussen 1995 en 1999 naar Nederland kwamen en de totale groep niet-westerse migranten (minus cohort '95-'99) is betrekkelijk gering.

²⁷ Op het eerste gezicht lijken dit lage percentages, maar we hebben te maken met een zeer omvangrijk dark number van criminaliteit waarbij nooit een dader in beeld komt. Daarnaast hebben we te maken met jaarcijfers. Een jaarlijks criminaliteitspercentage van 4%, kan over de levensloop, in de leeftijd van 16 tot en met 30 jaar, makkelijk oplopen tot een percentage van 20% à 30% dat in die periode wordt geregistreerd als verdachte.

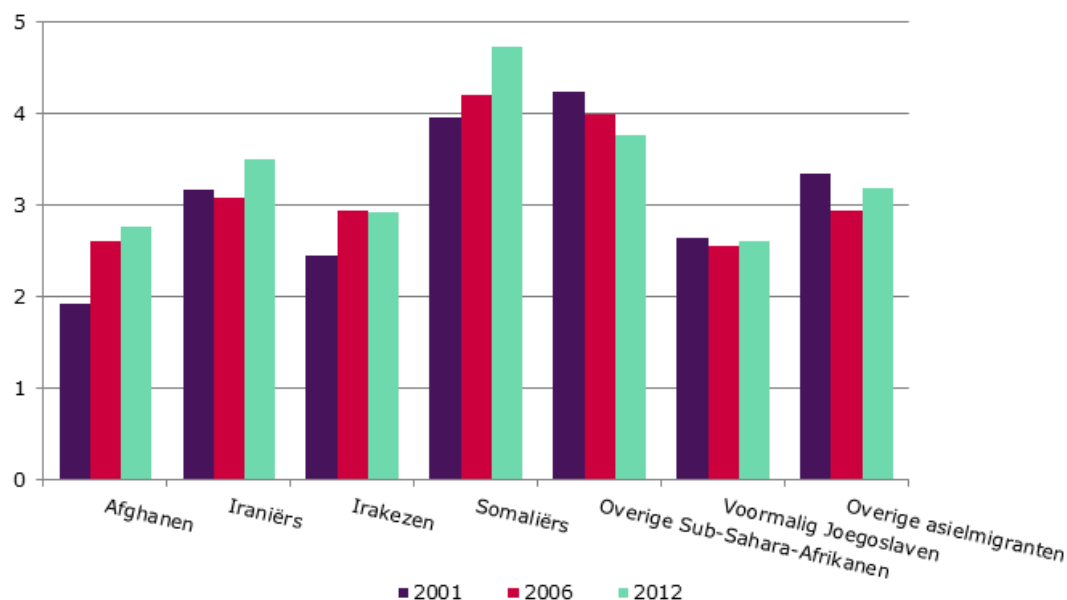
Figuur 6.1 Vertegenwoordiging van niet-westerse migranten (cohort '95-'99) en overige niet-westerse migranten ten opzichte van autochtonen (=1) in de geregistreeerde criminaliteit, 12- t/m 59-jarigen

Bron: SSB & HKS

Onder de asielmigranten bestaan aanzienlijke verschillen in geregistreeerde criminaliteit tussen de verschillende herkomstgroepen (zie figuur 6.2). Wat opvalt is dat de oververtegenwoordiging onder Sub-Sahara-Afrikanen groot is. Zo hebben in 2012 Somalische asielmigranten een bijna vijf keer zo grote kans om verdachte te zijn van een misdrijf als autochtonen. Bij voormalig Joegoslaven en Afghanen ligt de oververtegenwoordiging onder het gemiddelde van de hele groep asielmigranten die in de tweede helft van de jaren negentig naar Nederland kwam. Bij Afghanen en Somaliërs is een trend te zien naar een groter wordende oververtegenwoordiging in de geregistreeerde criminaliteit naarmate men langer in Nederland verblijft. We kunnen op basis van onze data niks zeggen over het type delict waaraan verschillende groepen asielmigranten zich schuldig maakten. Uit onderzoek van Blom en Jennissen (2014) bleek dat er een relatie is tussen de herkomstgroep waartoe iemand behoort en het type delict dat men neigt te plegen. Dit onderzoek had echter niet specifiek betrekking op asielmigranten.

Figuur 6.2 Vertegenwoordiging van statushouders (cohort '95-'99) ten opzichte van autochtonen in de geregistreeerde criminaliteit, 12- t/m 59-jarigen

Bron: SSB & HKS

6.3 Multivariate analyse

Bij de in de vorige paragraaf gepresenteerde gegevens is geen rekening gehouden met verschillen in de samenstelling van groepen. Figuur 6.3 toont de *relatieve kansenverhoudingen* voor het geregistreerd zijn als verdachte van een misdrijf. Dit is de kansenverhouding van het verdacht zijn van een misdrijf en het niet verdacht zijn van een misdrijf ten opzichte van een referentiecategorie, na correctie voor de kenmerken geslacht (door alleen mannen op te nemen in de analyse), leeftijd, het al dan niet samenwonen met een partner, het al dan niet hebben van een uitkering, het huishoudinkomen en de mate van stedelijkheid van de woonomgeving (autochtonen zijn opnieuw op 1 gesteld). Het is belangrijk voor al deze kenmerken te controleren omdat we weten dat jonge, alleenstaande mannen met een uitkering en woonachtig in grootstedelijke gebieden relatief vaak delicten plegen (zie bijvoorbeeld Hirschi & Gottfredson, 1983; Gould et al., 2002; Borghans & Ter Weel, 2003; Rokven, 2016).

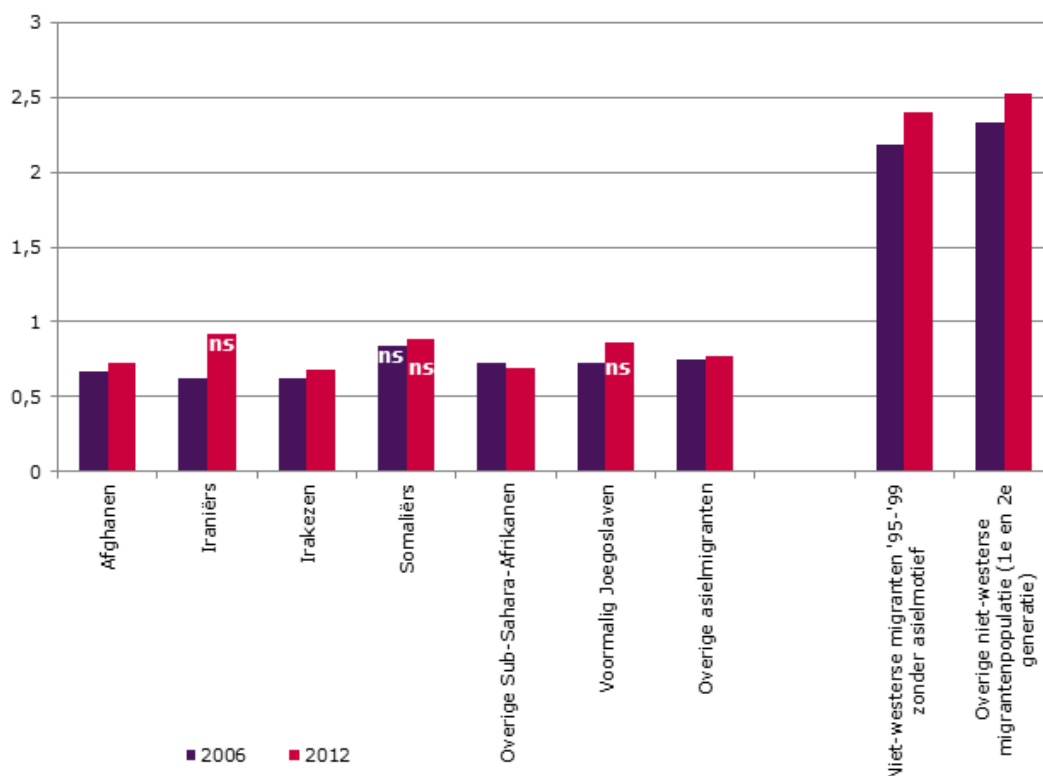
Autochtonen zijn in deze analyse de referentiegroep (waarde '1' in de regressie-tabel). De relatieve kansenverhoudingen die we in figuur 6.3 te berde brengen kunnen worden geïnterpreteerd als de oververtegenwoordiging in de criminaliteit ten opzichte van autochtonen.²⁸ De analyse beperkt zich tot meerderjarige personen tot en met 45 jaar. Minderjarigen zijn buiten beschouwing gelaten vanwege de verstoringe effecten van HALT-afdoeningen. Aangezien een HALT-afdoening maar

²⁸ Omdat het verdacht zijn van criminaliteit een redelijk zeldzaam verschijnsel is, kunnen deze relatieve kansenverhoudingen, worden geïnterpreteerd als de oververtegenwoordiging in de criminaliteit ten opzichte van autochtonen, ook al is dit eigenlijk niet helemaal juist. Voor de gedetailleerde samenstelling van het logistische regressiemodel waaruit ook de in figuur 6.3 weergegeven relatieve kansenverhoudingen voortkomen, wordt verwezen naar tabel b4.1 in bijlage 4.

één keer kan worden opgelegd, is er sprake van overschatting van de verschillen tussen verschillende herkomstgroepen als ook minderjarigen in de analyses worden betrokken.

Een belangrijke factor die een effect heeft op het vertonen van deviant gedrag, maar die we niet kunnen meenemen in deze analyse is opleiding (zie bijvoorbeeld Lochner & Moretti, 2004). Helaas is van veel migranten het opleidingsniveau onbekend, aangezien in het buitenland behaalde diploma's en gevolgde opleiding in Nederland niet zijn geregistreerd. Het inkomen kan een indicatie geven van het uiteindelijk behaalde opleidingsniveau, maar dat is bij deze specifieke migrantengroep vaak niet het geval. Dit komt doordat deze asielmigranten vaak geen werk hebben. En als ze al een betaalde betrekking hebben, is deze ook nog eens vaak voor slechts een bescheiden aantal uur per week (zie ook hoofdstuk 4) en onder het niveau waarvoor zij zijn opgeleid (e.g. Van den Tillaart & Warmerdam, 2004). Om toch enigszins rekening te houden met het feit dat bepaalde personen na hun 18e nog een (hbo- of universitaire) opleiding volgen en daardoor wellicht een relatief lager inkomen hebben, hebben we ook de interactievariabele 'huishoudinkomen x leeftijd' opgenomen.

Figuur 6.3 Relatieve kansenverhoudingen ten opzichte van autochtonen voor het al dan niet verdachte zijn van een misdrijf, na correctie voor een aantal kenmerken, mannen 18-45 jaar

ns =niet significant ($p < 0,05$)

Bron: SSB & HKS

De resultaten van de logistische regressieanalyse maken duidelijk dat asielmigranten in 2006 en 2012 *niet* vaker van een delict worden verdacht dan 'vergelijkbare' autochtone burgers, dat wil zeggen wanneer gecontroleerd wordt voor de genoemde

kenmerken. Daar waar de oververtegenwoordiging voor de niet-westerse niet-asiel migranten uit het cohort '95-'99 en de overige niet-westerse migranten blijft bestaan, is de oververtegenwoordiging van asielmigranten verdwenen. Sterker nog, er is sprake van een *ondervertegenwoordiging* van asielmigranten ten opzichte van autochtonen. Deze ondervertegenwoordiging in de verdachtencijfers is in de meeste gevallen statistisch significant.

6.4 Conclusie en discussie

De boodschap die volgt uit dit hoofdstuk is tweeledig. De asielmigranten die zich in de tweede helft van de jaren negentig in Nederland vestigden, zijn relatief vaak jong, alleenstaand, man en werkloos. Hierdoor zijn deze asielmigranten bovengemiddeld vaak terug te vinden als verdachte in de politiestatistieken. Toch is ook de uitkomst dat asielmigranten niet vaker verdacht worden van misdrijven dan autochtone Nederlanders met vergelijkbare demografische en sociaaleconomische kenmerken van belang. Daaruit kan worden afgeleid dat etnisch-culturele factoren bij de verklaring van de geregistreerde criminaliteit onder asielmigranten van ondergeschikt belang lijken te zijn. Deze uitkomst is zeer relevant voor beleid. Als de oververtegenwoordiging verdwijnt na correctie van demografische en sociaaleconomische kenmerken is dit een aanwijzing dat er voor de overheid geen indicatie is om de criminaliteit onder asielmigranten op een andere manier aan te pakken dan gebruikelijk is.

De vraag die bij menig lezer van dit hoofdstuk wellicht nog blijft hangen is waarom asielmigranten die in de tweede helft van de jaren negentig naar Nederland kwamen ondervertegenwoordigd zijn in de verdachtenstatistieken ten opzichten van autochtonen. Het is denkbaar dat dit te maken heeft met hun onzekere verblijfsstatus. Het zich schuldig maken aan het plegen van een delict, zou ertoe kunnen leiden dat een asielmigrant tot ongewenst vreemdeling wordt verklaard en hierdoor zijn of haar verblijfsrechten verliest. Dat de ondervertegenwoordiging van asielmigranten in de loop van de tijd lijkt af te nemen, staakt deze veronderstelling.

7 Conclusies

Mieke Maliepaard (WODC)

Midden jaren negentig vond er tijdelijk een zeer grote toename plaats in het aantal migranten dat naar Nederland kwam om asiel aan te vragen. Tussen 1995 en 1999 vestigden zich in totaal bijna 100.000 asielmigranten in Nederland, vooral afkomstig uit Irak, Afghanistan, voormalig Joegoslavië en Somalië. Een derde van deze asielmigranten was ten tijde van de migratie jonger dan 18 jaar, en nog eens een derde jonger dan 30. Het cohort bestond voor meer dan 60% uit mannen. Een groot deel van deze groep asielmigranten heeft zich permanent in Nederland gevestigd. In het huidige onderzoek is hun positie bestudeerd: was het slechts een kwestie van tijd voordat deze groep succesvol geïntegreerd zou zijn in de Nederlandse samenleving? Of speelden andere factoren een rol? We richtten ons specifiek op diegenen die in 2012, dus ruwweg vijftien jaar na aankomst, nog in Nederland verbleven. Hierbij stonden de volgende drie vragen centraal: (1) Hoe staat het nu met de integratie van dit cohort?; (2) Hoe is de mate van integratie veranderd tijdens het verblijf in Nederland?; en (3) Welke factoren werkten hierbij belemmerend dan wel bevorderend? De integratie speelt zich af op verschillende terreinen. We maakten in dit onderzoek onderscheid tussen structurele en sociaal-culturele integratie. Structurele integratie is onderzocht aan de hand van arbeidsmarktparticipatie en het behaald onderwijsniveau. Sociaal-culturele integratie werd bekeken aan de hand van (interetnische) sociale contacten. Ook criminaliteit wordt onderzocht. Participatie in criminele activiteiten moet zelf niet worden gezien als onderdeel van structurele of sociaal-culturele integratie, maar het kan wel voortkomen uit een geringe binding met de samenleving (sociaal-cultureel en/of structureel). Hieronder volgt een overzicht van de antwoorden op de verschillende deelvragen, waarna aanbevelingen worden geformuleerd voor onderzoek en beleid.

7.1 Hoe is de integratie van het cohort '95-'99 tot nu toe verlopen?

Asielmigranten die zich tussen 1995 en 1999 in Nederland vestigden, zijn hier inmiddels allen meer dan vijftien jaar woonachtig. Hoe is hun mate van integratie in de Nederlandse samenleving in die tijd veranderd? En hoe staat het er nu voor?

Als het gaat om structurele integratie beschouwen we integratie als de verschillen in positie tussen verschillende groepen in de samenleving: hebben verschillende groepen bijvoorbeeld even vaak een baan? Ons onderzoek laat zien dat op de belangrijke indicator arbeidsmarktparticipatie in eerste instantie een flinke *refugee gap* zichtbaar is: de arbeidsmarktparticipatie van asielmigranten is in de eerste jaren na migratie zeer laag, niet alleen vergeleken met autochtonen, maar ook vergeleken met arbeids- en gezinsmigranten die in dezelfde periode naar Nederland kwamen. In de jaren na migratie vindt er echter een inhaalslag plaats. Het verschil met autochtonen en de niet-asielmigranten uit dezelfde periode wordt na verloop van tijd steeds kleiner. Het (grote) onbenutte arbeidspotentieel onder de asielmigranten wordt steeds beter benut. Na vijftien jaar in Nederland blijkt de arbeidsmarktparticipatie onder volwassen vluchtelingen ongeveer vergelijkbaar te zijn met de participatie van gezinsmigranten. Echter, de verschillen met (a) arbeidsmigranten die in dezelfde periode naar Nederland zijn gekomen; en (b) autochtone Nederlanders

blijven aanzienlijk. Er is ook geen sprake van evenredigheid in de kans op het vinden van een baan of de kans op het verliezen van een baan tussen asielmigranten en *vergelijkbare* migranten uit dezelfde periode of autochtonen. Dus ook rekening houdend met relevante kenmerken blijven asielmigranten op achterstand. Asielmigranten bereiken dus op de arbeidsmarkt in ieder geval in de eerste vijftien jaar na aankomst geen gelijkheid met de autochtone bevolking. Gezien de stagnatie na een verblijf van tien jaar in de toename van het aandeel asielmigranten op de arbeidsmarkt zal in de nabije toekomst geen vergelijkbare positie als autochtonen op de arbeidsmarkt bereikt worden. Arbeidsmarktparticipatie is slechts één indicator van structurele integratie. Uit ander onderzoek komt naar voren dat vluchtelingen vergeleken met autochtonen maar ook vergeleken met andere migrantengroepen vaak kleine banen hebben, vaker via uitzendbureaus werken, en veel vaker afhankelijk zijn van een (aanvullende) bijstandsuitkering (Klaver et al., 2014). Asielmigranten hebben dus niet alleen minder vaak een baan, maar als ze een baan hebben is dit vaak ook een minder aantrekkelijke baan.

In het onderwijs is de positie van asielmigranten gunstiger. Zij nemen op alle onderzochte onderwijsterreinen een middenpositie in tussen migranten die niet als vluchteling naar Nederland zijn gekomen (arbeids- en gezinsmigranten) en autochtone Nederlanders. Ondanks dat er nog geen volledige gelijkheid met de autochtone bevolking is bereikt, is de positie van (kinderen van) asielmigranten gunstiger te noemen dan die van migrantengroepen die al langer in Nederland zijn. Als de trend doorzet bereiken (kinderen van) vluchtelingen binnen afzienbare tijd gelijkheid met de autochtone bevolking op het terrein van onderwijs, en zullen sommige groepen wellicht zelfs beter gaan presteren dan de autochtone bevolking.

Op het terrein van sociale integratie worden asielmigranten in tegenstelling tot de voorgaande indicatoren niet vergeleken met autochtonen, maar enkel met andere gevestigde migrantengroepen. Meer dan de helft van de hier onderzochte asielmigranten heeft in de vrije tijd regelmatig contact met autochtonen. Asielmigranten lijken vaker 'geïsoleerd' te zijn dan andere migrantengroepen – het aandeel dat in het geheel geen sociale contacten heeft met autochtonen noch met leden van de eigen etnische groep is maar liefst een kwart van de gehele populatie. We kunnen overigens niet uitsluiten dat asielmigranten wel contacten hebben met leden van andere minderheidsgroepen – hier zal in toekomstig onderzoek meer rekening mee moeten worden gehouden. Wanneer het cohort '95-'99 vergeleken wordt met recentere cohorten asielmigranten, blijkt dat de groep die het langst in Nederland is het vaakst 'vooral autochtone' contacten heeft, en ook relatief vaak dubbele bindingen (contacten zowel met autochtonen als met de eigen groep). Hieruit kan (voorzichtig) een toenemende gerichtheid op de ontvangende samenleving bij langer verblijf opgemaakt worden, al dan niet in combinatie met een oriëntatie op de eigen groep in Nederland.

In de criminaliteitscijfers zijn asielmigranten oververtegenwoordigd, vergeleken met de autochtone bevolking. Asielmigranten worden ongeveer even vaak verdacht van een misdrijf als andere niet-westerse minderheden in Nederland. Dit is echter volledig toe te schrijven aan de samenstelling van de groep (bijvoorbeeld relatief veel jonge alleenstaande mannen). Wanneer hier rekening mee wordt gehouden dan blijken asielmigranten iets minder vaak te worden verdacht van een misdrijf dan autochtonen, en aanzienlijk minder vaak dan andere niet-westerse migranten en hun kinderen. Dit geldt zowel kort als langer na migratie.

7.2 Welke factoren dragen bij aan succesvolle integratie?

Een belangrijk doel bij het onderzoeken van de integratie van vluchtelingen in Nederland was om factoren aan te wijzen die integratie belemmeren, alsmede factoren die integratie bevorderen. Conform het model van Jennissen et al. (2007) gepresenteerd in hoofdstuk 1 (figuur 1.1) maken we onderscheid tussen verschillende kapitaalsoorten (meegebracht uit het land van herkomst dan wel opgedaan in Nederland), predisponerende factoren (kenmerken van migranten zoals leeftijd, geslacht en land van herkomst) en de rol van de ontvangende samenleving.

7.2.1 *Kapitaal van groot belang*

Kapitaal, en dan met name kapitaal opgedaan in Nederland, speelt duidelijk een grote rol in de succesvolle integratie van asielmigranten, zo komt uit dit onderzoek naar voren. Al met al wordt duidelijk dat integratie op het ene domein via het vergroten van menselijk en/of economisch kapitaal doorwerkt op integratie op andere terreinen, conform de verwachtingen geformuleerd in hoofdstuk 1. Asielmigranten die gezonder zijn (fysiek kapitaal) en beter Nederlands spreken (menselijk kapitaal), hebben gemiddeld genomen meer contacten met autochtone Nederlanders. Het hebben van een Nederlands diploma en/of de Nederlandse nationaliteit (een andere vorm van menselijk kapitaal) helpt aanzienlijk bij het vinden van een baan. Asielmigranten met een baan en een hoger inkomen (economisch kapitaal), hebben een veel kleinere kans om crimineel actief te zijn. Integratie en de verschillende vormen van kapitaal blijken sterk met elkaar verweven. De consequentie hiervan is dat wanneer integratie op één terrein hapert, dit ook de integratie op andere terreinen kan belemmeren.

Hoewel alle vormen van kapitaal een rol spelen, lijkt met name menselijk kapitaal van hoge relevantie voor asielmigranten. Hierbij geldt dat een hoge opleiding uit het land van herkomst voordelen biedt, maar dat in Nederland behaalde diploma's en het spreken van Nederlands daarbovenop toegevoegde waarde hebben. Asielmigranten die een hoger opleidingsniveau hebben (behaald in het land van herkomst of in Nederland) hebben bijvoorbeeld niet alleen vaker een baan, zij hebben ook vaak betere banen (De Vroome & Van Tubergen, 2010). In het huidige onderzoek wordt verrassend genoeg gevonden dat opleidingsniveau geen rol speelt bij het aangaan van contacten met autochtone Nederlanders. Wel komt naar voren dat asielmigranten die beter Nederlands spreken (hetgeen weer vaker geldt voor hoger opgeleiden) aanzienlijk vaker contacten hebben met autochtone Nederlanders. Het spreken van de taal van de ontvangende samenleving wordt veelal als drijvende kracht achter succesvolle integratie gezien (zie bijvoorbeeld Esser, 2004b). Taalvaardigheid kon bij het verklaren van arbeidsmarktparticipatie niet worden meegenomen. Haar rol moet echter niet worden onderschat – uit eerder onderzoek blijkt dat bij migranten kennis van de taal van de ontvangende samenleving een zeer grote bijdrage levert aan het vinden van een baan (Chiswick, 2008).

7.2.2 *De rol van predisponerende factoren*

Naast kapitaal spelen zogenoemde predisponerende factoren zoals geslacht, leeftijd, en land van herkomst (zie figuur 1.1) een rol in het verklaren waarom sommige vluchtelingen schijnbaar moeiteloos integreren, terwijl anderen ook na jaren nog een fikse achterstand hebben. Een van de belangrijkste predisponerende factoren die uit dit onderzoek naar voren komt is leeftijd (bij migratie). Jongere migranten hebben meer kans om, bijvoorbeeld door participatie in het Nederlandse onderwijs,

hun menselijk en sociaal kapitaal te vergroten, hetgeen doorwerkt op hun integratie op langere termijn. Hoe jonger vluchtelingen zijn op het moment dat ze naar Nederland kwamen des te meer kans ze hebben op het vinden van werk en des te meer contacten ze hebben met autochtone Nederlanders. Daarnaast weten we uit eerder onderzoek dat migranten die in de ontvangende samenleving naar school gaan betere integratie uitkomsten laten zien dan mensen die als volwassene migreren (Alba & Nee, 2009). Het feit dat de jongeren in het onderwijs hoofdstuk op hun 21e levensjaar een ongeveer gelijke onderwijspositie innemen als autochtone Nederlanders (hoewel zij er soms iets langer over doen om daar te komen) doet vermoeden dat deze jongeren op termijn een relatief gunstige structurele positie in de Nederlandse samenleving zullen kunnen bemachtigen. Migrantengroepen die op latere leeftijd naar Nederland komen hebben daarentegen meer kans om werkloos te blijven en om in een sociaal isolement te belanden.

Een andere relevante factor is het land van herkomst. In meerdere hoofdstukken zijn duidelijke verschillen tussen migrantengroepen waar te nemen. Zo hebben Somalische asielmigranten die in 2012 nog in Nederland zijn een aanzienlijke achterstand op de arbeidsmarkt, en doen Somalische kinderen het vergeleken met de andere vluchtelingengroepen gemiddeld genomen minder goed in het onderwijs. Iraanse en Afghaanse asielmigranten doen het naar verhouding juist relatief goed op de arbeidsmarkt en in het onderwijs. Daarnaast presteren ook voormalig Joegoslavische asielmigranten goed op de arbeidsmarkt, hetgeen al eerder gerapporteerd werd in Zweden en Canada (Bevelander & Pendakur, 2014). Deze verschillen moeten niet (volledig) toegeschreven worden aan culturele verschillen, maar worden ten dele verklaard door kenmerken die migranten meebrengen vanuit het land van herkomst, en die tot uitdrukking komen in verschillende vormen van kapitaal (financieel, menselijk en sociaal). Asielmigranten uit Iran en in mindere mate Afghanistan waren voor hun vlucht veelal onderdeel van de (intellectuele) elite. De relatief succesvolle integratie van (kinderen van) asielmigranten uit deze landen is dan ook niet erg verrassend. Migrantengroepen uit Somalië daarentegen arriveerden in Nederland met relatief beperkt menselijk kapitaal. Zo komt uit eerder onderzoek naar voren dat een meerderheid van Somalische migranten die in 2003 in Nederland woonden in Somalië enkel basisonderwijs of zelfs helemaal geen onderwijs heeft gevolgd (Dourleijn & Dagevos, 2011). Dit tekort aan menselijk kapitaal is een mogelijke verklaring voor de achterblijvende integratie. Ook zou het ertoe kunnen leiden dat Somalische migranten hun kinderen moeilijker op weg kunnen helpen in de Nederlandse samenleving (Klaver et al., 2010).

Tenslotte zijn er ook een aantal in het oog springende verschillen te zien tussen mannelijke en vrouwelijke asielmigranten. Mannen zijn allereerst mobieler: zij hebben een grotere kans om weer uit Nederland te vertrekken dan vrouwen. Vrouwelijke asielmigranten zijn ondervertegenwoordigd op de arbeidsmarkt, zowel ten opzichte van mannelijke asielmigranten (een patroon dat we bij alle groepen terugzien), als ten opzichte van vrouwelijke arbeids- en gezinsmigranten en autochtone vrouwen. Zij hebben in tijden van economische tegenwind ook een grotere kans ontslagen te worden dan mannen. Vijftien jaar na migratie heeft slechts 45% van de vrouwelijke asielmigranten een betaalde baan van meer dan acht uur per week. Dit is mogelijk deels toe te schrijven aan het feit dat in sommige herkomstgroepen traditionele opvattingen over man-vrouwrollen bestaan (met name vrouwen met kinderen nemen weinig deel aan het arbeidsverkeer). Mogelijk is dat ook een (deel van de) verklaring voor het feit dat vrouwen minder contacten onderhouden met autochtonen dan mannen. Gekeken naar kinderen van asielmigranten blijkt er geen onderscheid te zijn tussen jongens en meisjes in termen van citoscores in groep 8.

De tijd zal moeten uitwijzen of de integratie-uitkomsten op andere terreinen voor deze groep minder sekse-afhankelijk zullen zijn dan voor de eerste generatie.

7.2.3 De ontvangende samenleving

Een laatste belangrijke factor is de rol van de ontvangende samenleving, die kansen biedt, eisen stelt en restricties oplegt. In hoofdstuk 1 is duidelijk geworden dat het cohort '95-'99 aankwam in Nederland in een periode waarin de toekenning van verblijfsstatussen voor een deel van de asielmigranten lang duurde, en waarbij periodes van beroep de procedure nog konden verlengen. Hoewel er geen exacte cijfers beschikbaar zijn over de gemiddelde duur van het verblijf van ons cohort in de centrale opvang is bekend dat de duur in de jaren negentig tot vele jaren op kon lopen (Mattheijer, 2000; Weiler & Wijnkoop, 2011). Voor mensen in afwachting van een verblijfsstatus waren er weinig tot geen mogelijkheden om toegang te krijgen tot taallessen, opleidingen en de arbeidsmarkt, waardoor relatief laat met integreren werd begonnen. Dit heeft waarschijnlijk niet alleen gevolgen gehad voor de termijn waarop evenredigheid met de autochtone bevolking zal worden bereikt, maar mogelijk ook voor het uiteindelijke succes van de integratie. Vooral voor asielmigranten die jaren in afwachting zijn geweest van een verblijfsvergunning geldt dat zij lang inactief zijn geweest. Hoewel we de consequenties hiervan niet hebben kunnen onderzoeken ligt het voor de hand dat door langdurige werkloosheid de afstand tot de arbeidsmarkt toeneemt. Eerder onderzoek in Nederland laat zien dat asielmigranten die langer in onzekerheid zijn geweest over het krijgen van een verblijfsvergunning een slechtere (psychische) gezondheid hebben (Laban et al., 2008), en een lagere arbeidsmarktparticipatie (Bakker et al., 2014), dan asielmigranten waaraan sneller een verblijfsvergunning is toegekend.

7.3 Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek

In deze studie hebben we gekeken naar het deel van het cohort asielmigranten gevestigd tussen 1995 en 1999 dat in 2012 nog in Nederland woonde. Dit is een bewuste keuze, omdat het laat zien hoe het de groep vergaat die hier langere tijd (legaal) is verbleven. We kunnen op basis van deze gegevens weinig zeggen over asielmigranten die zijn vertrokken uit Nederland, behalve dat het vaker mannen zijn die verder migreren. Maar zijn dat juist de kansrijke migranten? Of de mensen die in Nederland niet goed voet aan de grond kregen? Bestaand onderzoek geeft hierover tegenstrijdige informatie – enerzijds hebben migranten die sociaaleconomisch goed geïntegreerd zijn meer hulpbronnen, hetgeen de kans op vertrek vergroot. Anderzijds kan het niet vinden van een baan reden zijn om zich elders te vestigen (Engbersen et al., 2015). De intentie om door te migreren kan fungeren als belemmering voor investeringen in het verbeteren van de positie in Nederland, zo werd eerder signaleerd bij arbeidsmigranten: migranten die van plan zijn om slechts kort te blijven investeren minder in het leren van de taal en het verwerven van een goede positie (Dustmann, 1999). Van het hier onderzochte cohort zijn vooral veel Somalische migranten doorgemigreerd. Aanvullend onderzoek is nodig om te zien of de achterblijvende positie van Somaliërs in Nederland deels te wijten is aan selectieve doormigratie van een kansrijke (bijvoorbeeld hoger opgeleide) subgroep. Hoewel hiervoor aanwijzingen zijn (Van den Reek & Hussein, 2003) ontbreekt hard bewijs. Het is wenselijk dat succesvolle migranten in Nederland blijven, dus is het goed om te weten welke factoren bijdragen aan de beslissing om door te migreren.²⁹

²⁹ Het WODC zal in 2017 starten met een onderzoek naar de mobiliteit van asielmigranten.

In de huidige studie is gekeken naar integratie van asielmigranten in de Nederlandse samenleving als ware het een monolithisch geheel. Hierbij is geen onderscheid gemaakt naar de segmenten van de samenleving waar migranten in integreren. Vanuit de Amerikaanse literatuur is bekend dat migranten niet altijd integreren in de zogenoemde *mainstream*, oftewel de klassieke middenklasse (Alba & Nee, 1997), maar dat er sprake kan zijn van *segmented assimilation*, een proces waarbij migranten integreren in specifieke delen van de ontvangende samenleving, zoals bijvoorbeeld de 'onderklasse' (Zhou, 1997). Deze vorm van integratie kan gepaard gaan met armoede, toegang tot banen in een beperkt aantal (minder aantrekkelijke) sectoren van de arbeidsmarkt en betrokkenheid bij criminaliteit, terwijl banden met de gevestigde middenklasse ontbreken. Hoewel het bewijs voor het voorkomen van *segmented assimilation* in Europa relatief gering is (Crul & Vermeulen, 2003) zou het een goede aanvulling op deze studie zijn om verder te kijken naar de segmenten van de arbeidsmarkt en het type sociale netwerken waarin asielmigranten terecht komen. De trek van asielmigranten naar de (grote) steden in de eerste jaren van hun verblijf (zie hoofdstuk 2) zou er bijvoorbeeld op kunnen wijzen dat deze groepen disproportioneel vaak terecht komen in minder welvarende wijken van grote steden, waar zij vooral omringd worden door andere migranten met een lagere sociaaleconomische status. Een nadere analyse hiervan zou een waardevolle aanvulling zijn op het bestaande onderzoek. Ook zou de rol van de lokale 'context of reception' (buurt, stad, of regio) hierbij kunnen worden meegenomen, bijvoorbeeld de structuur van de arbeidsmarkt, prevalentie van uitsluiting en discriminatie, of houdingen ten aanzien van multiculturalisme. Mogelijk is de integratie van asielmigranten deels afhankelijk van de lokale context.

7.4 Knelpunten in de integratie: een reflectie op beleid

Uit de resultaten komen verschillende knelpunten naar voren in de integratie van asielmigranten uit het cohort '95-'99. Hoe kan in de toekomst voorkomen worden dat de integratie van (bepaalde groepen) asielmigranten achterblijft? Deze vraag is des te prangender door de grote instroom van asielmigranten sinds 2014. Allereerst moet gesteld worden dat zelfs het meest effectieve overheidsbeleid achterstanden van asielmigranten op sommige terreinen waarschijnlijk niet volledig kan wegnemen. Asielmigranten zijn niet geselecteerd op hun arbeidsmarktkwalificaties en hebben vrijwel nooit een in Nederland gevestigde partner (die hen zou kunnen helpen hun weg te vinden in de Nederlandse samenleving). Zij kampen relatief vaak met een slechte psychische gezondheid (Gezondheidsraad, 2016), en ook erkenning van diploma's blijft een probleem waar niet makkelijk een oplossing voor kan worden gevonden. Veel vluchtelingen hebben geen tastbaar bewijs voor hun behaalde diploma's, en als ze dat wel hebben kunnen diploma's niet altijd worden geaccepteerd als gelijkwaardig aan een Nederlands diploma dat toegang geeft tot hetzelfde beroep (EMN, 2016).

Toch kan de overheid wel degelijk een rol spelen in het bevorderen van de integratie van asielmigranten, en is hier in de afgelopen jaren op diverse manieren op ingezet. Hieronder volgt een korte bespreking van recente beleidsmaatregelen evenals mogelijke aanknopingspunten voor nieuw beleid.

De achterblijvende arbeidsmarktparticipatie onder gevestigde asielmigranten is een van de meest in het oog springende problemen die in deze studie gesignaleerd wordt. Het kabinet heeft in 2016 extra inzet gepleegd ten behoeve van het verhogen van de participatie van vluchtelingen, waarbij vooral wordt ingezet op snelle

toeleiding naar de arbeidsmarkt en een snelle start met inburgering na migratie (TK 2016-2017, 19 637, nr. 2243). Door het rijk, gemeenten en werkgevers zijn inmiddels talrijke concrete initiatieven ontplooid ter bevordering van de participatie van statushouders (SER, 2016). Tegelijkertijd blijkt dat toeleiding naar de arbeidsmarkt voor een grote groep asielmigranten achterblijft. Het is van evident belang om de effectiviteit van nieuwe initiatieven te evalueren, en daarbij te kijken in hoeverre deze interventies de uiteenlopende groepen asielmigranten bereiken (dus bijvoorbeeld zowel laag- als hoogopgeleide migranten). Daarnaast geldt dat deze initiatieven gericht zijn op nieuwkomers, en weinig zullen betekenen voor werkloze asielmigranten die al langer in Nederland zijn. Gezien de gemiddeld lage leeftijd van het hier bestudeerde cohort bij aankomst, hebben zij (ook nu nog) een relatief groot aantal potentieel actieve jaren voor zich. Het is daarom wenselijk dat activeringsbeleid ook eerdere cohorten asielmigranten bereikt. Asielmigranten vallen onder het algemene arbeidsmarkt-re-integratiebeleid van de Participatiewet, en van doelgroepenbeleid in gemeenten is geen sprake meer (Klaver et al., 2014). Er zijn echter aanwijzingen dat dit algemene beleid niet optimaal aansluit bij de specifieke behoeften en problemen van vluchtelingen, waardoor de re-integratie van vluchtelingen achterblijft (Razenberg & de Gruijter, 2016). Hierdoor ontstaat het risico dat er binnen dit cohort een aanzienlijke groep structureel verstoken blijft van een plek op de arbeidsmarkt. Indien werkloosheid gepaard gaat met sociale isolatie kan dit zorgen voor marginalisering. Er ontstaat dan een risico op sociale uitsluiting van een relatief omvangrijke groep. Sociale uitsluiting ontstaat wanneer op zowel economisch als sociaal terrein een 'langdurige achterstand is en als toekomstperspectief op verbetering ontbreekt' (Jehoel-Gijsberts, 2004). Dit is zowel voor de asielmigranten zelf als voor de maatschappij als geheel onwenselijk. Zeker in gemeenten met een hoger aandeel asielmigranten is daarom binnen het activeringsbeleid extra aandacht voor en expertise op deze groep gewenst. Een ander aandachtspunt is het spreidingsbeleid. De Nederlandse overheid probeert statushouders zo veel mogelijk over gemeenten in Nederland te verspreiden wanneer zij uit de opvang komen. Sinds kort wordt bij de plaatsing van statushouders gebruikgemaakt van zogenoemde 'matching & screening', waarbij een profiel wordt opgesteld van iedere asielmigrant die een status krijgt toegekend, op basis waarvan een koppeling met een gemeente wordt gemaakt. In dat profiel wordt onder andere rekening gehouden met opleidingsniveau en werkervaring (EMN, 2016). In een eerste pilot kon 75% van de vluchtelingen één of meerdere regio's worden gevonden waar 'mogelijke aansluiting bij reeds gevolgde opleiding(en) of eerdere werkervaring bestaat' (TK 2016-2017, 19 637, nr. 2243). De taakstelling van gemeenten (d.w.z. gelijkmatige spreiding van statushouders over het land) blijft echter een belangrijke component van het huisvestingsbeleid. Als gevolg hiervan kunnen statushouders op plekken terecht komen waar geen (passend) werk is. De ACVZ stelt dan ook dat de arbeidsmarktcomponent zwaarder zou moeten wegen bij het toewijzen van statushouders aan gemeenten (ACVZ, 2015; in EMN, 2016). Ook de SER ziet hierin een rol voor de rijksoverheid, bijvoorbeeld in het verbeteren van registratie in de digitale informatiesystemen, en in de persoonlijke dienstverlening (SER, 2016). We zien in de huidige studie dat asielmigranten veelvuldig wegtrekken uit regio's waar zij geplaatst zijn, naar de randstad. Het is belangrijk om nog meer te weten te komen over de redenen die hieraan ten grondslag liggen en in hoeverre het huidige plaatsingsbeleid daar invloed op heeft.

Nederlandse taalvaardigheid is voor arbeidsmarktdeelname van cruciaal belang. Hierop wordt de afgelopen jaren in het Nederlands beleid sterker ingezet, middels het inburgeringsexamen. Hierdoor worden (asiel)migranten gestimuleerd om de Nederlandse taal kort na aankomst vaardig te worden. Een kanttekening hierbij is

dat in de afgelopen jaren het beleid hieromtrent minder faciliterend is geworden, zowel financieel (migranten moeten zelf geld lenen om de cursus te betalen) als praktisch (migranten moeten zelf een passende taalcursus kiezen uit een weinig transparant cursusaanbod). Met name bij groepen met een beperkte mate van menselijk en sociaal kapitaal is de kans groot dat zij worden overvraagd (Tuinman & Rooijmans, 2016). Een recent rapport van de Algemene Rekenkamer laat zien dat inderdaad veel inburgeraars ondersteuning nodig hebben bij het (starten met) inburgeren, en dat ook de kwaliteit van cursussen niet voldoende gewaarborgd is (Algemene Rekenkamer, 2017). Het is wenselijk dat de effectiviteit op langere termijn van het huidige inburgeringsbeleid specifiek geëvalueerd wordt onder kwetsbare groepen zoals vluchtelingengroepen.

Naast de lage arbeidsmarktparticipatie is een belangrijk aandachtspunt voor beleid dat een kwart van de asielmigranten uit het cohort '95-'99 tien a vijftien jaar na aankomst in Nederland leeft in wat we een sociaal isolement zouden kunnen noemen: zij hebben in hun vrije tijd geen contact met leden van de eigen etnische groep, noch met Nederlanders. Dit kan nadelige gevolgen hebben voor zaken als het gevoel van welbevinden, de zelfredzaamheid, en de economische participatiegraad van deze groep. Benadrukt moet worden dat een sociaal isolement inhoudt dat asielmigranten noch met autochtonen, noch met leden van de eigen etnische groep contact hebben. Dit is met beleid wellicht moeilijker aan te pakken, omdat het zich in de privésfeer afspeelt. Toch zijn er mogelijk aanknopingspunten. Door het spreidingsbeleid worden asielmigranten ver geplaatst van contacten die ze hebben opgedaan in asielzoekerscentra. Hoewel een deel van de mensen later verhuist naar plaatsen waar meer migranten wonen, is dit niet voor iedereen een mogelijkheid. Financiële problemen belemmeren het onderhouden van contact met vrienden en familie die elders wonen, terwijl taalbarrières en culturele verschillen het leggen van contacten met autochtonen soms bemoeilijken. Met name voor oudere asielmigranten is het een reëel probleem. Deze groep zou mogelijk kunnen profiteren van de mogelijkheden die geboden worden door sociale media voor het onderhouden van contacten met mensen die niet in de nabije omgeving gevestigd zijn. Daarnaast zouden ook interventies op het gebied van het vergroten van arbeidsmarktparticipatie (of participatie als vrijwilliger), als positief neveneffect kunnen hebben dat het sociale netwerk van asielmigranten wordt vergroot.

Zoals eerder al gesignaleerd in de rapportage 'Geen tijd verliezen' (Engbersen et al., 2015), lijkt een specifiek nieuwe beleidsaanpak op het gebied van criminaliteit onder asielmigranten niet nodig, daar bestaande maatregelen zich al richten op de risicofactoren die ook bij deze groep doorslaggevend lijken te zijn.

Tot slot zien we duidelijk verschillen in het succes van integratie tussen verschillende herkomstgroepen. Te zien is dat met name asielmigranten met minder kapitaal buiten de boot dreigen te vallen. Vertalen we dit naar de huidige instroom, dan zijn grote verschillen zichtbaar tussen de twee grootste groepen asielmigranten, waarbij Syriërs meer kapitaal (bijvoorbeeld een hoger opleidingsniveau) mee lijken te brengen dan Eritreeërs. Hoogopgeleide vluchtelingen met veel werkervaring zullen makkelijker hun weg vinden in het woud van taalcursussen, en zijn (gemiddeld genomen) makkelijker te plaatsen in gemeenten waar relevant werk is. Hoewel het van evident belang is dat energie wordt gestoken in het op weg helpen van deze groep, heeft de groep (zeer) laagopgeleide vluchtelingen zonder (voor Nederlandse begrippen relevante) werkervaring waarschijnlijk meer ondersteuning. Juist deze groep loopt anders een verhoogd risico om levenslang afhankelijk te blijven van overheidssteun. In verschillende steden zijn in de afgelopen periode trajecten

opgestart om statushouders te begeleiden richting de arbeidsmarkt. De tijd zal uitwijzen hoe effectief dit activeringsbeleid voor de minder 'kansrijke' groep zal zijn (Dagevos & Odé, 2016).

Een kwestie van tijd?

Asielmigranten vormen bij uitstek een kwetsbare groep in de samenleving. Zij komen aan in Nederland met zeer beperkte middelen, weinig sociale contacten en zonder kennis van de Nederlandse taal. Hoewel het cohort in de eerste vijftien jaar na aankomst in Nederland op diverse terreinen vooruitgang boekt, blijft de achterstand aanzienlijk. Voor de eerste generatie lijkt succesvolle integratie niet slechts een kwestie van tijd te zijn: voor een deel van de groep zijn achterstanden waarschijnlijk blijvend. Tegelijkertijd is het beeld van asielmigranten die jong waren bij aankomst in Nederland, en ook van de kinderen van asielmigranten, positiever. Indien gesignaleerde trends zich voortzetten zal integratie op veel terreinen voor deze groep aanzienlijk succesvoller zijn dan de integratie van hun ouders.

Summary

A matter of time?

Integration of refugees in the Netherlands: a cohort study

What is the current status of the structural and socio-cultural integration of refugees who settled in the Netherlands in the second half of the 1990s? This is the main question underlying the current study, in which four areas of integration are investigated: education, labour market participation, social contacts and registered criminality. The research population consists of refugees who arrived in the Netherlands between 1995 and 1999 as well as their family members – who followed them at the very latest, one year later – *and* who were still living in the Netherlands in 2012, that is, roughly fifteen years after the initial migration. For each area of integration, to the extent the data allowed, the following research questions were addressed: what is the status of refugees and their family members in terms of their integration in different domains? How did their integration develop since they settled in the Netherlands? And which factors stimulated, or on the contrary, hindered integration? Where possible, the position of refugees is compared to that of other migrants or that of the native population.

Demographic characteristics

Between 1995 and 1999 about 96,000 refugees settled in the Netherlands. On January 1st, 2013, 61% of this group were still living in the country. The top-five countries of origin are Afghanistan, Iraq, Iran, Somalia and former Yugoslavia. Slightly more than half of the research population consists of men (57%). The cohort of refugees that settled in the Netherlands in the second half of the 1990s was quite young: one-third was under 18 years of age; in 2013 the mean age of the members of the cohort was forty. Initially, the cohort lived relatively spread out over the Netherlands, but in the period between 2000 and 2012 these migrants increasingly moved to urban areas, particularly in the west of the country.

Education

The social position of migrants in society is, to a large extent, determined by their education. Refugees are relatively successful regarding this aspect of integration. They perform better than other non-western immigrant youth (mostly children of labour or family migrants), though they haven't caught up with native students. This is the case for performance in primary school (in terms of test scores) and secondary school (in terms of distribution across education levels), as well as regarding the share of students in special education. There are considerable differences between the origin groups, however. Students from Iran and Afghanistan perform at almost the same level as native students, while students from sub-Saharan (particularly Somalia) perform less well. In primary education, Somali students perform worse than other non-western students; particularly in arithmetic/mathematics. In addition, they are overrepresented in special education compared to other non-western students.

There are differences in educational outcomes between refugees who were under the age of six at the time of settlement in the Netherlands or who were born there (the younger group) and refugees who were between six to seventeen years at the time of settlement (the older group). The distribution of the younger group across educational levels is more similar to that of the native population than that of the older group. The educational level at 21 years of age indicates that the younger group is likely to reach parity with native Dutch students, although it does take refugee students more time to receive their diploma. The average level of education for the older group remains lower than that of natives, but is nevertheless considerably higher than that of other non-western migrants.

Students from refugee groups differ from native students considerably in terms of the preferred field of education. They resemble other non-western migrants more closely. In intermediary vocational education for instance, the field of economics is more popular among refugees than among natives. In higher education differences in the fields of education are less pronounced, but still visible: refugees more often enrol in social sciences, business, law or a study in the field of healthcare than natives do.

Labour market participation

Labour market participation is an important indicator of structural integration and an important theme for research and policy. Findings indicate a 'refugee gap' directly after the settlement: labour market participation of refugees is much lower than that of family migrants or labour migrants who settled in the Netherlands during the same period. Although this gap decreases over time, a gap with both labour migrants and natives remains. Fifteen years after the settlement, labour market participation – defined as having a paid job for more than 8 hours a week – of refugees (57%) is comparable to that of family migrants (60%), but lags behind that of labour migrants (70%) and of the native population (80%).

There are large differences across ethnic groups in labour market participation. Migrants from former Yugoslavia and sub-Saharan - Somalia excluded - have the highest probability of finding a job, while this probability is the lowest for migrants from Somalia and Iraq. Factors which contribute to successful labour market participation include having a Dutch diploma and Dutch nationality, a younger age at migration to the Netherlands, and having a partner.

In times of economic crisis, refugees, just like family migrants, are more likely to lose their jobs than labour migrants or the native Dutch. A possible explanation is that the former groups are more often employed in sectors that are sensitive to market conditions, and less often have permanent positions.

Social contacts

The extent to which refugees develop social contacts with natives and/or members of their own ethnic group is an indication of their social integration. Of the cohort of refugees who settled in the Netherlands in the second half of the 1990s, a quarter is socially isolated ten to fifteen years after the initial settlement: this group neither has contacts with members of their own ethnic group, nor with the native Dutch.

One-third of the research population have, on the other hand, 'double ties': they maintain social contacts with both groups. Furthermore, one-fourth of the cohort only engages in social contacts with the native Dutch, and less than a fifth only with members of their own ethnic group. There are differences among refugees from different countries of origin. Refugees from Somalia most often have 'double ties', and are least likely to live socially isolated. The opposite is true for refugees from Iraq.

Compared to more recent cohorts of refugees, it appears that cohorts which have been in the Netherlands for a longer time developed more contacts with the native Dutch population, and less often solely with members of their own ethnic group. The odds of developing social contacts with natives (regardless of the contacts one has to one's own ethnic group), depends on a number of factors. Refugees who speak Dutch and who have been in the Dutch educational system are more likely to develop interethnic contacts. In addition, the healthier refugees are, the more likely they are to engage in interethnic contact.

Registered criminality

Refugees are overrepresented in criminality figures when the composition of different groups is *not* taken into account. They are more strongly overrepresented than other migrant groups who settled in the Netherlands during the same period and this overrepresentation increases slightly as the time of residence increases. Refugees from sub-Saharan Africa, and especially those from Somalia are more often overrepresented in crime statistics: their chances of being the suspect of a crime are five times higher than the native Dutch.

When differences in demographic and socio-economic characteristics of the groups are taken into account in the analyses, the *overrepresentation* of refugees in criminality figures changes into an *underrepresentation*, both compared to the native Dutch, and even more strongly so when compared to other non-western migrants and their children. This switch from overrepresentation to underrepresentation is caused by the fact that the research cohort consists of relatively young, single and unemployed refugees, all characteristics that increase the chances of being a suspect of a crime. When controlled for such characteristics, refugees are less likely to be suspected of a crime than native Dutch.

Conclusions

The structural position of refugees from the '95-'99 cohort initially lags behind that of natives, as is to be expected. Though their position improves over time, in the first fifteen years after migration, refugees do not reach parity with natives, particularly on the labour market. At the same time, the performance of refugees who arrived in the Netherlands as children as well as of the second generation in the field of education is promising. Despite their short stay in the Netherlands, they are outperforming other non-western minorities. In addition, refugees in our cohort frequently engage in contacts with natives (successful social integration) and are underrepresented in crime statistics compared to natives with a similar profile.

There are sizeable group differences in all fields of integration. Somali migrants in particular lag behind other groups. Factors such as a lower age at migration and

a larger reservoir of human capital (higher education, Dutch language ability) contribute to successful integration.

Two findings in particular stand out. Firstly, the low labour market participation rate, and secondly, the high percentage of refugees who are socially isolated. Particularly in combination, these two factors can cause marginalisation of a significant part of the refugee population in the Netherlands. Preventing this is both in the interest of the refugees themselves and Dutch society at large.

Literatuur

- Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken. (2015). Geef vreemdeling woning in regio waar werk is. *Financieel Dagblad*, 14 september 2015.
- Alba, R., & Nee, V. (1997). Rethinking assimilation for the new era of immigration. *International Migration Review*, 21, 826-875.
- Alba, R., & Nee, V. (2009). *Remaking the American mainstream: Assimilation and contemporary immigration*. Princeton: Harvard University Press.
- Algemene Rekenkamer (2017). *Inburgering: Eerste resultaten van de Wet inburgering 2013*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.
- Andriessen, I. (2010) Ontwikkelingen in kansenongelijkheid: Meritocratisering, conjunctuur of sociale acceptatie? In E. Nievers & I. Andriessen (red.), *Discriminatie-monitor niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt 2010* (pp. 30-49). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bakker, L. (2015). *Seeking Sanctuary in the Netherlands: Opportunities and obstacles to refugee integration*. Rotterdam: Erasmus University Rotterdam.
- Bakker, L., Dagevos, J., & Engbersen, G. (2013). The importance of resources and security in Socio-Economic Integration of Refugees. *Journal of International Migration and Integration*. 15(3), 431-448.
- Bakker, L., Dagevos, J., & Engbersen, G. (2016). Explaining the refugee gap: A longitudinal study on labour market participation of refugees in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. eFirst, 1-17. DOI: 10.1080/1369183X.2016.1251835
- Berry, J.W. (1997). Immigration, acculturation and adaptation. *Applied Psychology: An international review*. 46(1), 5-68.
- Bevelander, P., & Pendakur, R. (2014). The labour market integration of refugees and family reunion immigrants: A comparison of outcomes in Canada and Sweden. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 40(5), 689-709.
- Bloch, A., & McKay, S. (2015). Employment, social networks and undocumented migrants: The employer perspective. *Sociology*, 49(1), 38-55.
- Blom, M., & Jennissen, R. (2014). The involvement of different ethnic groups in various types of crime in the Netherlands. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 20(1), 51-72.
- Borghans, L., & Weel, B. ter, (2003). Criminaliteit en etniciteit. *Economisch Statistische Berichten*. 88(4419), 548-550.
- Bovens, M., Bokhorst, B., Jennissen, J., & Engbersen, G. (2016). *Migratie en Classificatie: Naar een meervoudig migratie-idioom*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Çankaya, S. (2012) *De controle van marsmannetjes en ander schorriemorrie: Het beslissingsproces tijdens proactief politiewerk*. Den Haag: Boom criminologie.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2016). Helft leert door na beroepsopleidende leerweg MBO. In *Webmagazine* (CBS), 21 december 2016. Geraadpleegd in januari 2017: www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/51/helft-leert-door-na-beroepsopleidende-leerweg-mbo
- Chiswick, B. (2008). The economics of language for immigrants: An introduction and overview. *IZA Discussion Paper Series*, 3568, 1-29.
- Chiswick, B.R., Lee, Y.L., & Miller, P.W. (2004). Immigrants' language skills: The Australian experience in a longitudinal survey. *International Migration Review*, 38(2), 611-654.
- Connor, P. (2010) Explaining the refugee gap: Economic outcomes of refugee versus other immigrants. *Journal of Refugee Studies*, 23(3), 377-397.

- Crul, M., & Vermeulen, H. (2003). The second generation in Europe. *International Migration Review*, 37(4), 965-986.
- DiPrete, T.A., & Eirich, G.M. (2006). Cumulative advantage as a mechanism for inequality: A review of theoretical and empirical developments. *Annual Review of Sociology*, 32, 271-297.
- Dagevos, J. (2001). *Perspectief op integratie: Over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Dagevos, J. (2011). Positie op de arbeidsmarkt. In E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (pp. 108-125). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J., & Gijsberts, M. (2008). Over dubbele bindingen en verbinden en verheffen. Sociale contacten van minderheden en de relatie met sociale cohesie en sociaaleconomische positie. In P. Schnabel, R. Bijl & J. de Hart (red.), *Betrekkelijke betrokkenheid: Studies in sociale cohesie: Sociaal en Cultureel Rapport 2008*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J., & Odé, A. (2016). Gemeenten volop aan de slag met integratie statushouders. *S&D*, 73(4), 12-19.
- Dourleijn, E., & Dagevos, J. (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Dustmann, C. (1999). Temporary migration, human capital, and language fluency of migrants. *The Scandinavian Journal of Economics*, 101(2), 297-314.
- EMN (2016). *Arbeidsmarktintegratie van personen die internationale of humanitaire bescherming genieten in Nederland*. Den Haag: Europees Migratienetwerk.
- Engbersen, G., Dagevos, J., Jennissen, R., Bakker, L., Leerkes, A., Klaver, J., & Odé, A., (2015). *Geen tijd verliezen: Van opvang naar integratie van asielmigranten*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Engelhard, D. (red.) (2007). *Met kennis van feiten: Vluchtelingen, nieuwkomers en gezondheid in cijfers*. Utrecht: Pharos.
- Esser, H. (2001). Integration und ethnisch Schichtung Arbeitspapiere. *Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung*, 40, 1-40.
- Esser, H. (2004a). What substance is there tot he term 'Leitkultur'? In R. Cuperus, K.A. Duffek, & J. Kandel (red.), *The challenge of diversity: European social democracy facing migration, integration and multiculturalism*. Innsbruck: Studienverlag.
- Esser, H. (2004b). Does the 'new' immigration require a 'new' theory of intergenerational integration? *International Migration Review*, 38, 1126-1159.
- Fazel, M., Wheeler, J., & Danesh, J. (2005). Prevalence of serious mental disorder in 7000 refugees resettled in western countries. A systematic review. *The Lancet*, 365(9467), 1309-1314.
- Gaalen, R. van, Bakker, B., Laan, J. van der, Westerman, S., & Scholtus, S. (2014). *Hoeveel ouderlijk gezang klinkt door in het gepiep van de jongen? Over de samenhang tussen milieu van herkomst en schoolprestaties van kinderen*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Gettleman, J. (2009). The most dangerous place in the world. *Foreign Policy*, 171, 60-69.
- Gezondheidsraad (2016). *Geestelijke gezondheid van vluchtelingen*. Den Haag: Gezondheidsraad.
- Ghorashi, H. (2003). *Ways to survive, battles to win: Iranian women exiles in the Netherlands and the United States*. New York: Nova Science Publishers.

- Gould, E.D., Weinberg, B.A., & Mustard, D.B. (2002). Crime rates and local labor market opportunities in the United States. *Review of Economics and Statistics*, 84(1), 45-61.
- De Haas, H., & Fokkema, T. (2011). The effects of integration and transnational ties on international return migration intentions. *Demographic Research*, 25, 755-782.
- Hartgers, M., & Merens, A. (2014). Onderwijs. In A. Merens & M. van den Brakel (red.), *Emancipatiemonitor 2014* (pp. 40-59). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hartgers, M., Merens, A., Blokzijl, R., & Traag, T. (2016). Onderwijs. In W. Portegijs & M. van den Brakel (red.), *Emancipatiemonitor 2016* (pp. 29-56). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hessels, T. (2000). *Somaliërs in Nederland: Een profiel*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Hessels, T. (2004a). Iraniërs in Nederland. In *Bevolkingstrends*, 2^e kwartaal 2004 (pp. 54-58). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Hessels, T., (2004b). Afghanen in Nederland. In *Bevolkingstrends*, 1^e kwartaal 2004 (pp. 49-52). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Hessels, T. (2005). Voormalig Joegoslaven in Nederland. In *Bevolkingstrends*, 1^e kwartaal 2005 (pp. 98-103). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Hickendorff, M., & Janssen, J. (2009). De invloed van contexten in rekenopgaven op de prestaties van basisschoolleerlingen. *Tijdschrift voor nascholing en onderzoek van het reken- en wiskundeonderwijs*, 28(4), 3-11.
- Hirschi, T., & Gottfredson, M., (1983). Age and the explanation of crime. *American Journal of Sociology*, 89(3), 552-584.
- Huijnk, W. (2013). De arbeidsmarktpositie in beeld. In W. Huijnk, M. Gijsberts & J. Dagevos (red.), *Jaarrapport integratie 2013: Participatie van migranten op de arbeidsmarkt* (pp. 35-63). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W., & Dagevos, J. (2012). *Dichter bij elkaar? De sociaal-culturele positie van niet-westerse migranten in Nederland*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W., Gijsberts, M., & Dagevos, J. (2014). *Jaarrapport Integratie 2013*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W., Dagevos, J. Gijsberts, M., & Andriessen, I. (2015). *Werelden van verschil: Over de sociaal-culturele afstand en positie van migrantengroepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Jehoel-Gijsbers, G. (2004). *Sociale Uitsluiting in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Jennissen, R.P.W. (2015). Asielzoekers in Europa: De geo-politieke context. *Justitiële verkenningen*, 41(3), 9-29.
- Jennissen, R.P.W., Leeuw, F.L., & Kromhout, M.H.C. (2007). Achtergronden van de Integratiekaart. In R.P.W. Jennissen & J. Oudhof (red), *Ontwikkelingen in de maatschappelijke participatie van allochtonen: Een theoretische verdieping en een thematische verbreding van de Integratiekaart 2006* (pp. 11-21). Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 250.
- Jennissen, R., & Oudhof, K. (2008). De arbeidsmarktpositie van niet-westerse immigratiecohorten in de eerste jaren van verblijf in Nederland. *Migrantenstudies*, 24(4), 273-287.
- Kalmijn, M. (1998). Inter-marriage and homogamy: Causes, patterns and trends. *Annual Review Sociology*, 24, 395-421.
- Kanas, A., Van Tubergen, F., & Van der Lippe, T. (2011). The role of social contacts in the employment status of immigrants: A panel study of immigrants in Germany. *International Sociology*, 26(1), 95-122.
- Kao, G. (2004). Social capital and its relevance to minority and immigrant populations. *Sociology of Education*, 77, 172-183.

- Kao, G., & Thompson, J.S. (2003). Racial and ethnic stratification in educational achievement and attainment. *Annual review of sociology*, 29, 417-442.
- Keeley, B. (2007). *Human capital: How what you know shapes your life*. Parijs: OECD.
- Klaver, J., Odé, A., & Gent, M. van (2007). *VluchtelingenWerk IntegratieBarometer 2006*. Amsterdam: Regioplan.
- Klaver, J., & Welle, I. van der (2009). *VluchtelingenWerk IntegratieBarometer 2009: Een onderzoek naar de integratie van vluchtelingen in Nederland*. Amsterdam: Regioplan.
- Klaver, J., Poel, P., & Stouten, J. (2010). *Somaliërs in Nederland: Een verkenning van hun maatschappelijke positie en aanknopingspunten voor beleid*. Amsterdam: Regioplan.
- Klaver, J., Witkamp, B., Paulussen-Hoogeboom, M., Slotboom, S., & Stouten, J. (2014). *VluchtelingenWerk IntegratieBarometer 2014: Een onderzoek naar de integratie van vluchtelingen in Nederland*. Amsterdam: Regioplan.
- Kuterdem, T.K. (2011). *Flüchtlinge und interne Vertriebene in Postjugoslawien: Ist die Flüchtlingskrise eine Gefahr für die Demokratisierung Serbiens?* Wenen: Universität Wien.
- Laban, C. J., Komproe, I. H., Gernaat, H. B., & de Jong, J. T. (2008). The impact of a long asylum procedure on quality of life, disability and physical health in Iraqi asylum seekers in the Netherlands. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 43(7), 507-515.
- Lancee, B. (2010). The economic returns of immigrants' bonding and bridging social capital: the case of the Netherlands. *International Migration Review*, 44(1), 202-226.
- Lancee, B. (2012). *Immigrant performance in the labour market: Bonding and bridging social capital*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Leun, J. van der & Woude, M. van der (2014). Etnisch profileren in Nederland: Wat weten we nou echt? *Tijdschrift voor de Politie*, 7 november 2014.
- Lochner, L., & Moretti, E., (2004). The effect of education on crime: Evidence from prison inmates, arrests, and self-reports. *American Economic Review*, 94(1), 155-189.
- Mattheijer, M. (2000). *De toelating van vluchtelingen in Nederland en hun integratie op de arbeidsmarkt*. Amsterdam: University of Amsterdam.
- Merton, R.K. (1988). The Matthew effect in science, II: Cumulative advantage and the symbolism of intellectual property. *Isis*, 79(4), 606-623.
- Muller, P. (2010). *Scattered families: Transnational family life of Afghan refugees in the Netherlands in the light of the human rights-based protection of the family*. Antwerpen: Intersentia.
- Ooijevaar, J., & Bloemendal, C. (red.) (2016). *Jaarrapport Integratie 2016*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Pettigrew, T.F. & Tropp, L.R. (2006). A meta-analytic Test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751-783.
- Phillimore, J. (2011). Refugees, acculturation strategies, stress and integration. *Journal of Social Policy*, 40(3), 575-593.
- Putnam, R., Leonardi, R., & Nanetti, R. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Razenberg, I., & Gruijter, M. de (2016). *Vluchtelingen aan het werk: Enquête onder gemeenten over arbeidstoeleiding van statushouders*. Utrecht: Kennisplatform Integratie en Samenleving.

- Reek, E. W. A. van den, & Hussein, A. I. (2003). *Somaliërs op doorreis: Verhuisgedrag van Nederlandse Somaliërs naar Engeland*. Tilburg: Universiteit van Tilburg.
- Rohde, A. (2010). *State-society relations in Ba'athist Iraq: Facing dictatorship*. New York: Routledge.
- Rokven, J.J., (2016). *The victimization-offending relationship from a longitudinal perspective*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.
- Selm, J. van (red.) (2000). *Kosovo's refugees in the European Union*. Londen: Bloomsbury Academic.
- SER 2016. *Nieuwe wegen naar een meer succesvolle arbeidsmarktintegratie van vluchtelingen*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.
- Thurow, L.C. (1975). *Generating inequality*. New York: Basic Books.
- Tillaart, H, van den., & Warmerdam, J. (2002). *Irakese vluchtelingen in Nederland*. Nijmegen: ITS.
- Tillaart, H, van den., & Warmerdam, J. (2004). *Arbeidsparticipatie en integratie van vluchtelingen in Nederland*. Nijmegen: ITS.
- Timmermans, A.C., Kuyper, H., & Werf, M.P.C., van der (2013). *Schooladviezen en onderwijsloopbanen: Voorkomen, risicofactoren en gevolgen van onder- en over advisering*. Groningen: GION.
- Tuinman, H., & Rooijmans, M. (2016). Rapportage verdiepend onderzoek inburgeraars (cohort 2013-1 en 2). Amsterdam: MWM2.
- Tubergen, F.A. van (2005). *The integration of immigrants in cross-national perspective*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Vliet, R. van der, Ooijevaar, J., & Wobma, E. (red.) (2014). *Jaarrapport integratie 2014*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Vogels, R. (2011). Onderwijspositie. In E. Dourleijn & J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland: Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (pp. 81-107). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vroome, T. de, & Tubergen, F. van (2010). The employment experiences of refugees in the Netherlands. *International Migration Review*, 44(2), 376-403.
- Walaardt Sacré van Lummel, T. (2012). *Geruisloos inwilligen: Argumentatie en speelruimte in de Nederlandse asielprocedure, 1945-1994*. Hilversum: Uitgeverij Verloren.
- Weiler, R., & Wijnkoop, M. (2011). Jullie hebben de klok, wij hebben de tijd: 60 jaar vluchtelingenbescherming: De Nederlandse praktijk en VluchtelingenWerk als maatschappelijke beweging. In A. Terlouw & K. Zwaan (red.), *Tijd en Asiel: 60 jaar vluchtelingenverdrag* (pp. 81-109). Deventer: Kluwer.
- WRR (2001). *Nederland als immigratiesamenleving*. Den Haag: SDU.
- Zhou, M. (1997). Segmented assimilation: Issues, controversies, and recent research on the new second generation. *International Migration Review*, (31)4, 975-1008.

Bijlage 1 Samenstelling van de begeleidingscommissie

Voorzitter

Dhr. dr. A. Odé

Regioplan

Leden

Mw. dr. M. Kromhout

Dhr. drs. J. Ooijevaar

Dhr. drs. A. Verweij

Dhr. dr. T. Walaardt Sacré van Lummel

Sociaal en Cultureel Planbureau

Centraal Bureau voor de Statistiek

Ministerie van Sociale Zaken en

Werkgelegenheid

Ministerie van Veiligheid en Justitie

Bijlage 2 Tabellen bij hoofdstuk 2

**Tabel b2.1 Aantal overledenen naar geslacht voor het cohort
asielmigranten, 2000-2012**

	Mannen		Vrouwen		Totaal	
	2000 t/m	2006 t/m	2000 t/m	2006 t/m	2000 t/m	2006 t/m
	2005	2012	2005	2012	2005	2012
Asielmigranten	484	526	300	310	784	836
w.v. met geboorteland						
Afghanistan	69	96	60	58	129	154
Irak	85	98	37	37	122	135
Iran	40	42	12	29	52	71
Somalië	39	35	28	20	67	55
Joegoslavië (voormalig)	101	98	71	89	172	187

Bron: CBS

**Tabel b2.2 Immigratie van asielmigranten naar geslacht en een selectie
van geboortelanden, 1995-1999**

	Mannen					Vrouwen				
	1995	1996	1997	1998	1999	1995	1996	1997	1998	1999
Totaal	13.836	12.164	10.667	11.400	11.793	8.440	7.842	6.246	5.799	7.489
Totaal Afrika	3.931	3.525	2.586	2.536	3.152	1.892	2.034	1.302	1.246	1.621
Totaal Amerika	102	60	58	66	41	115	123	82	77	38
Totaal Azië	5.142	6.309	6.844	7.814	5.979	2.766	3.868	3.975	3.638	3.585
Totaal Europa	4.661	2.268	1.179	984	2.620	3.667	1.812	886	838	2.245
Totaal Oceanië	0	2	0	0	0	0	5	1	0	0
Afghanistan	800	1.536	1.912	2.031	2.873	585	1.114	1.381	1.351	1.955
Algerije	241	194	136	111	152	31	23	13	13	21
Angola	428	242	133	128	427	162	148	93	78	149
China	342	176	356	353	309	136	116	254	265	216
Congo (Dem. Rep.)	602	246	161	154	184	258	127	109	88	125
Ethiopië	205	88	64	58	70	137	91	52	60	68
Irak	1.709	2.510	3.262	4.448	1.656	840	1.391	1.546	1.467	719
Iran	1.357	1.357	685	431	427	808	895	501	273	276
Joegoslavië (voormalig)	3.690	1.417	530	357	1.734	2.918	1.161	400	264	1.428
Sierra Leone	69	120	118	167	325	2	22	33	34	73
Soedan	156	199	510	711	524	23	47	123	193	191
Somalië	1.414	1.734	693	530	679	1.045	1.322	597	485	646
Sovjet-Unie (voormalig)	594	493	319	385	595	541	469	347	419	620
Sri Lanka	363	154	230	192	196	91	44	71	73	75
Syrië	119	143	95	93	275	76	78	79	63	211
Turkije	318	314	282	195	237	157	139	107	133	147

Bron: CBS

Tabel b2.3 Immigratie van asielmigranten naar leeftijd en een selectie van geboortelanden, 1995-1999

	Jonger dan 13 jaar					13 tot 18 jaar				
	1995	1996	1997	1998	1999	1995	1996	1997	1998	1999
Totaal	4.541	4.558	3.490	3.245	3.991	2.244	2.330	2.653	2.933	3.951
Totaal Afrika	945	1.121	571	478	631	940	967	938	1.287	1.883
Totaal Amerika	19	11	8	10	13	15	17	10	11	10
Totaal Azië	1.770	2.598	2.528	2.355	2.200	718	1.023	1.500	1.422	1.506
Totaal Europa	1.807	824	382	403	1.147	571	324	205	213	552
Totaal Oceanië	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0
Afghanistan	424	816	1.043	1.107	1.385	152	267	374	357	545
Algerije	27	10	9	8	20	24	25	18	37	27
Angola	106	98	50	38	70	97	71	50	96	387
China	29	10	6	4	2	156	156	537	528	470
Congo (Dem. Rep.)	148	60	44	40	55	87	51	75	77	84
Ethiopië	45	21	13	2	12	87	58	52	70	80
Irak	574	996	1.062	945	453	147	273	293	317	253
Iran	460	493	244	142	114	167	220	166	82	88
Joegoslavië (voormalig)	1.481	520	164	115	770	406	168	57	56	273
Sierra Leone	0	3	9	2	7	49	66	97	150	291
Soedan	6	23	41	92	73	24	22	75	164	165
Somalië	513	812	310	214	282	396	486	271	322	400
Sovjet-Unie (voormalig)	237	208	150	201	258	99	101	89	111	222
Sri Lanka	40	10	28	18	16	24	13	48	48	31
Syrië	38	66	43	31	128	12	20	18	20	53
Turkije	81	84	54	73	91	44	40	49	37	45
	18-21 jaar					21 tot 30 jaar				
	1995	1996	1997	1998	1999	1995	1996	1997	1998	1999
Totaal	1.293	1.017	845	710	1.022	5.950	4.920	4.079	4.154	3.997
Totaal Afrika	531	416	312	241	343	1.894	1.641	1.077	894	932
Totaal Amerika	22	11	5	4	2	29	35	19	24	19
Totaal Azië	359	385	435	393	422	1.988	2.213	2.444	2.830	1.986
Totaal Europa	381	205	92	72	255	2.039	1.028	539	406	1 060
Totaal Oceanië	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0
Afghanistan	73	135	146	98	223	268	551	701	662	948
Algerije	14	12	12	6	7	137	97	57	33	37
Angola	72	42	17	9	12	176	84	53	23	40
China	94	46	40	57	24	55	25	10	13	10
Congo (Dem. Rep.)	69	34	29	10	27	228	87	50	43	56
Ethiopië	45	14	8	2	4	117	49	22	20	20
Irak	94	126	172	185	104	666	951	1.281	1.855	673
Iran	31	29	28	14	24	587	445	209	113	126
Joegoslavië (voormalig)	296	132	44	27	163	1.619	655	267	183	750
Sierra Leone	11	24	19	22	36	10	40	15	15	44
Soedan	22	22	47	48	74	75	97	266	356	234
Somalië	203	183	77	63	89	876	952	372	222	273
Sovjet-Unie (voormalig)	44	46	20	27	58	277	225	151	147	199
Sri Lanka	21	11	13	11	10	166	63	104	71	87
Syrië	7	7	6	7	23	58	40	30	34	84
Turkije	31	23	25	13	29	116	114	99	68	81

Tabel b2.3 (vervolg)

	30-40 jaar					40 jaar of ouder				
	1995	1996	1997	1998	1999	1995	1996	1997	1998	1999
Totaal	5.172	4.443	3.566	3.839	3.780	3.075	2.740	2.280	2.318	2.540
Totaal Afrika	1.193	1.078	746	638	724	320	336	243	243	260
Totaal Amerika	47	36	42	28	17	86	72	55	65	19
Totaal Azië	2.013	2.439	2.332	2.770	1.975	1.060	1.520	1.579	1.683	1.474
Totaal Europa	1.920	890	446	403	1.064	1.610	809	401	327	788
Totaal Oceanië	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0
Afghanistan	266	493	567	703	929	202	388	463	455	798
Algerije	67	58	42	35	71	3	16	12	5	11
Angola	122	83	47	35	59	17	11	8	5	8
China	125	39	10	8	12	21	15	8	8	7
Congo (Dem. Rep.)	299	115	59	55	67	29	26	14	16	20
Ethiopië	44	30	19	19	15	6	7	1	6	7
Irak	688	938	1 209	1 643	541	380	617	791	970	349
Iran	625	724	347	220	226	294	342	192	132	124
Joegoslavië (voormalig)	1.534	544	207	133	719	1.272	558	190	108	486
Sierra Leone	2	9	11	8	19	0	0	0	4	1
Soedan	49	71	177	199	136	4	11	27	47	33
Somalië	292	445	176	122	168	179	179	84	72	113
Sovjet-Unie (voormalig)	274	220	133	183	239	204	162	124	135	238
Sri Lanka	142	59	64	82	76	61	42	45	35	51
Syrië	50	61	49	37	107	30	28	29	27	91
Turkije	90	116	92	73	87	113	77	70	65	50

Bron: CBS

Tabel b2.4 Immigratie van asielmigranten naar plaats en provincie van inschrijving in de GBA, 1995-1999

	1995	1996	1997	1998	1999
Nederland	22.276	20.006	16.913	17.199	19.281
Groningen	923	676	860	1.139	984
Friesland	952	1.707	1.542	1.934	1.876
Drenthe	604	674	1.136	1.012	836
Overijssel	1.426	1.472	1.262	1.123	1.489
Flevoland	380	360	765	506	544
Gelderland	3.178	2.300	1.883	1.665	2.044
Utrecht	1.459	1.297	785	955	964
Noord-Holland	3.322	2.921	1.901	1.769	2.002
Zuid-Holland	5.073	4.115	3.205	2.957	3.266
Zeeland	559	556	484	506	501
Noord-Brabant	2.447	2.226	1.899	2.280	2.783
Limburg	1.954	1.702	1.190	1.353	1.992
Amersfoort	197	284	127	176	197
Amsterdam	880	635	553	544	607
Apeldoorn	675	426	282	151	323
Arnhem	344	233	266	261	268
Breda	162	63	58	101	139
Den Bosch	328	453	203	258	163
Den Haag	700	680	832	612	583
Dordrecht	134	91	61	84	147
Eindhoven	280	130	113	134	235
Enschede	311	276	221	133	322
Geleen /Sittard	14	17	7	0	7
Groningen	244	112	172	222	233
Haarlem	219	358	309	85	101
Heerlen	155	254	95	148	296
Leeuwarden	212	315	306	235	192
Leiden	194	320	305	93	119
Maastricht	121	122	88	64	97
Nijmegen	238	224	188	212	207
Rotterdam	1.196	612	460	679	719
Tilburg	141	65	82	115	147
Utrecht	240	331	252	167	152
Zwolle	71	55	80	86	93

Bron: CBS

Bijlage 3 Figuren en tabellen bij hoofdstuk 4

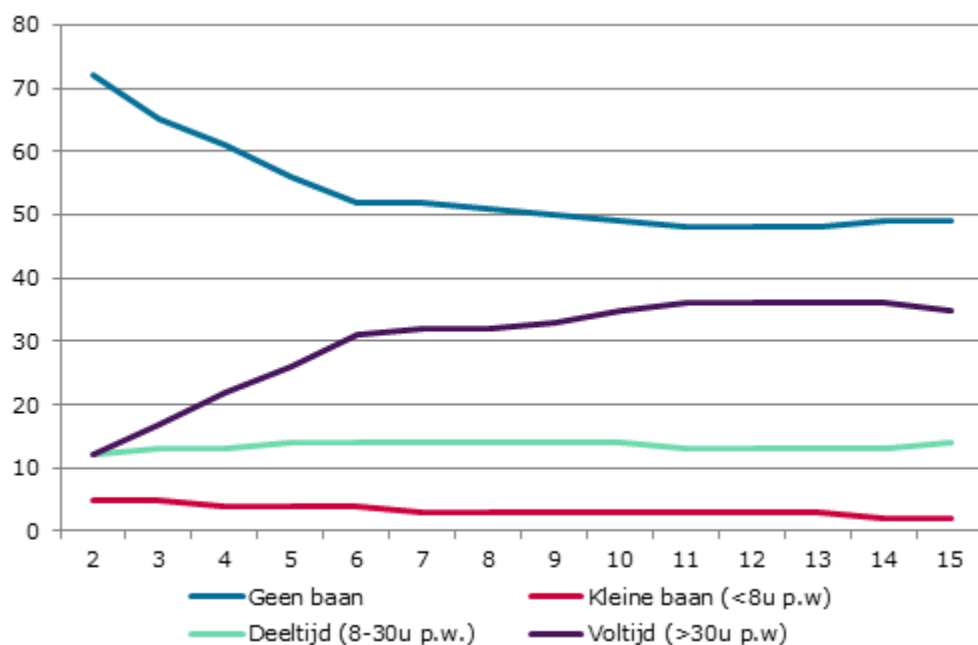
Tabel b3.1 Dynamische logistische regressie cohort '95-'99 (selectie leeftijd statusverlening 18-54 jaar, niet-westers) modellen apart voor mannen en vrouwen, odds ratio's

	Vrouwen		Mannen	
	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2
Werkzaam (t-1)	43,82***	40,29***	25,49***	24,65***
Migratiemotief (ref=asiel)				
Gezinsmigratie	1,44***	1,37***	1,96***	1,83***
Arbeidsmigratie	4,09***	4,23***	2,72***	2,99***
Verblijfsduur in Nederland	1,03***	1,00	1,01***	0,99***
Leeftijd bij statusverlening	0,97***	0,96***	0,94***	0,93***
Herkomstland (ref=Iran)				
Irak		0,43***		0,66***
Somalië		0,30***		0,58***
Afghanistan		0,50***		1,04
Sub-Sahara Afrika		1,28***		1,20***
Joegoslavië (voormalig)		1,22***		1,33***
Overig		0,90*		0,95
Nederlands diploma (t-1)		3,25***		2,72***
Nederlandse nationaliteit (t-1)		1,88***		1,44***
Aankomstjaar (ref=1999)				
1995		1,00		0,94*
1996		0,99		0,95*
1997		0,97		0,94*
1998		1,10***		0,99
Positie in huishouden (ref=alleenstaand)				
Thuiswonend kind		1,43***		0,68***
In paar zonder kinderen		1,40***		1,53***
In paar met kinderen		0,86***		1,53***
Alleenstaande ouder		0,63***		0,96
Overig		0,79***		0,77***
Stedelijkheid		0,92***		0,97***
Pseudo R ²	0,42	0,49	0,38	0,42

*** p<0,001, ** p<0,01, * p<0,05.

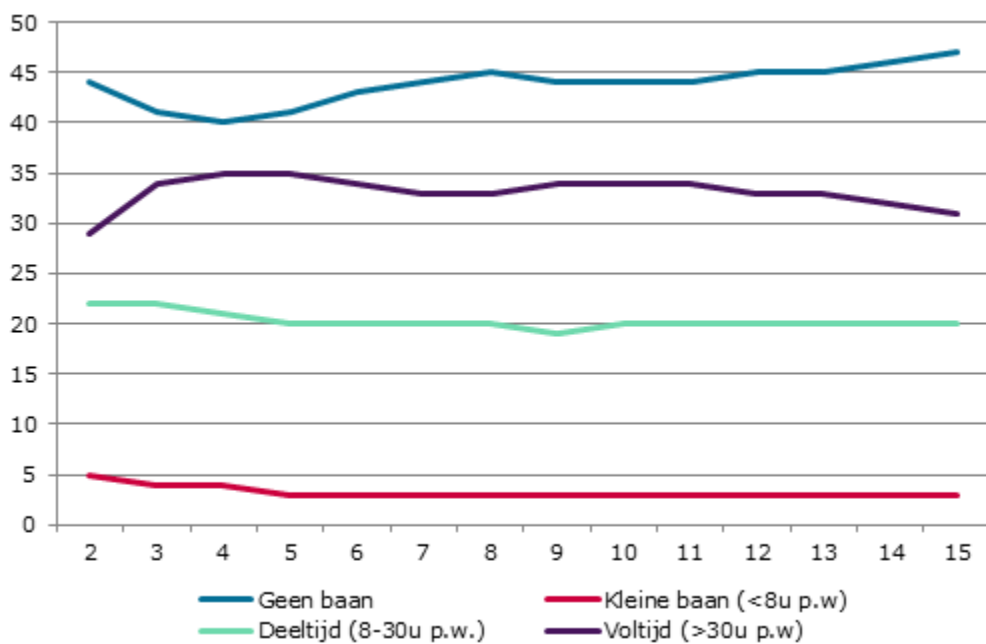
Bron: CBS

Figuur b3.1 Ontwikkeling van arbeidsmarktparticipatie in vier categorieën van werkuren, asielmigranten

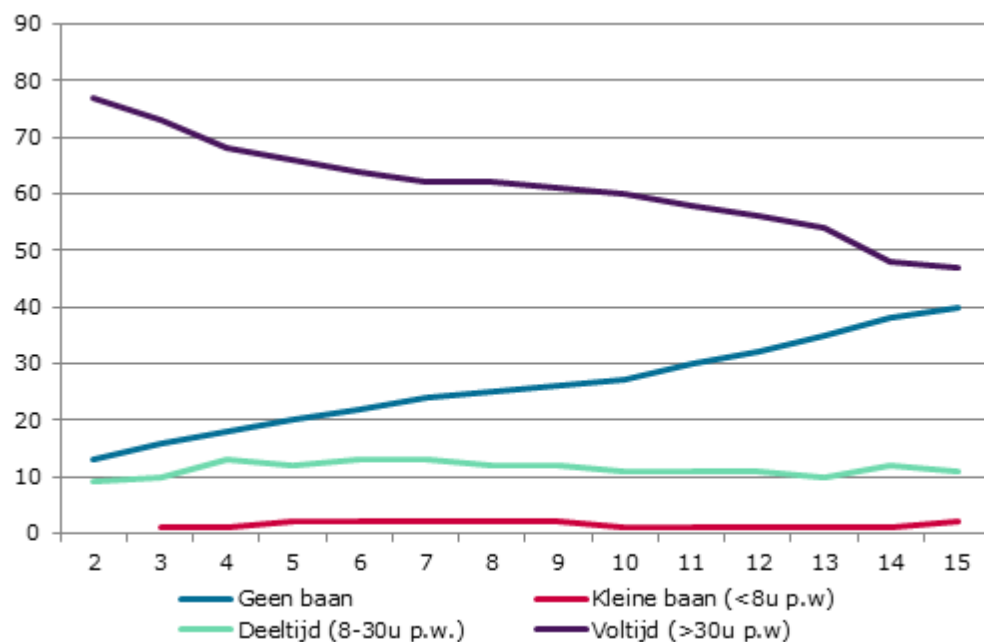
Bron: CBS

Figuur b3.2 Ontwikkeling van arbeidsmarktparticipatie in vier categorieën van werkuren, gezinsmigranten

Bron: CBS

Figuur b3.3 Ontwikkeling van arbeidsmarktparticipatie in vier categorieën van werkuren, arbeidsmigranten

Bron: CBS

Bijlage 4 Tabel bij hoofdstuk 6

Tabel b4.1 Resultaten van logistische regressieanalyse ter verklaring van het al dan niet geregistreerd zijn als verdachte van een misdrijf, 18-45-jarige mannen^a

Herkomstgroep	2006	2012
Autochtoon (ref.)	1	1
Asielmigrant in de periode '95-'99 uit:		
Afghanistan	0,67	0,72
Iran	0,62	ns
Irak	0,62	0,68
Somalië	ns	ns
Overig Sub-Sahara-Afrika	0,72	0,69
Joegoslavië (voormalig)	0,73	ns
Overige landen	0,75	0,77
Niet-westerse migranten '95-'99 zonder asielmotief	2,18	2,40
Overige niet-westerse migranten ^b	2,34	2,53
Leeftijd		
Leeftijd (lineair)	0,83	ns
Leeftijd ²	1,00	1,00
Leeftijd ³	1,00	1,00
Al dan niet getrouwd of samenwonend		
Ja (ref.)	1	1
Nee	1,79	1,69
Gestandaardiseerd huishoudinkomen		
Hoogste quintiel (ref.)	1	1
Quintiel 2	0,94	1,05
Quintiel 3	1,05	1,21
Quintiel 4	1,34	1,67
Quintiel 5	1,71	2,17
Huishoudinkomen x Leeftijd		
Quintiel 2 x (leeftijd – 32,5)	0,99	ns
Quintiel 3 x (leeftijd – 32,5)	0,99	ns
Quintiel 4 x (leeftijd – 32,5)	ns	1,01
Quintiel 5 x (leeftijd – 32,5)	1,03	1,04
Voornaamste inkomensbron een uitkering		
Nee (ref.)	1	1
Ja	2,06	2,33
Mate van stedelijkheid		
Niet (ref.)	1	1
Weinig	1,05	ns
Matig	1,15	1,17
Sterk	1,16	1,14
Zeer sterk	1,12	1,05
Nagelkeke's R ²	0,08	0,09
N	2.811.413	2.663.710

^a Alle weergegeven odds ratio's zijn significant ($p < 0,01$); ns: niet significant ($p \geq 0,01$).

^b Behalve degenen die in de periode 1995-1999 naar Nederland zijn gemigreerd.